

ÜZENET

irodalom

társadalom-
tudomány
kritika

művészet

1978.
január

VIII. évfolyam,
1. szám

ÜZENET

KIADÓI TANACS:

Biacsi Antal
Brindza Károly
Fejes Szilveszter
Grósz György
Geza Gulka
Horváth Mátyás (elnök)
Mihajlo Jančikin
Kerekes Sándor
Josip Klarski
Mészáros Anna
Nagy József
Petkovics Kálmán
Pozsár László
SátaI Pál
Marija Šimoković
Szalma László
Szám Attila
Szekeres László
Szilágyi Gábor
Szirovicza Antal
Vladimir Stevanov
Urbán János
Petar Vukov

Megjelenik havonta

SZERKESZTŐ TANACS:

Balogh István
Barácius Zoltán
Dér Zoltán (Örökség, Olvasónapló)
Dietrich Gyula
(műszaki szerkesztő)
Dudás Antal (Alkotóműhely)
Fekete Elvira
Franyó Zsuzsanna (Kézfogások)
Kenyeres Kovács Márta
Pató Imre
SátaI Pál
Szekeres László
Urbán János
(fő- és felelős szerkesztő)
Virág Gábor
Szerkesztőségi titkár:
Szöllősi Vörös Margit
A fedőlapot
Siskovszki András tervezte

Alapító: Szabadka község Művelődési Öngazgatási Érdekközössége

Kiadó: Szabadkai Városi Könyvtár

Igazgató: Nikola Knežević

Szerkesztőség: 24001 Subotica, Trg slobode 1. Postafiók: 62

Telefon: (024) 27-754

Fogaórák: minden munkanapon 8-tól 12 óráig

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza

Előfizethető közvetlenül vagy a következő folyószámlára:

Gradska biblioteka — Üzenet, Subotica

66600-603-698

Előfizetési díj belföldön egy évre 100, fél évre 50, egyes szám ára 10, kettős szám ára 20 dinár; külföldre az összeg kétszerese

A VSZAT oktatás-, tudomány- és művelődési titkárságának
413-59/73 1973. február 20. sz. alatti véleményezése alapján
mentes az általános forgalmi adó alól

Készült a szabadkai Pannónia Grafikai Műintézetben

ÜZENET

1977. VII. ÉVFOLYAM

1-12. SZÁM

TARTALOMMUTATÓ

VERSEK

	szám	oldal
ADY ENDRE:		
Novim vodama brodim (Todor Manojlović fordítása)	11	654
Nama treba Muhač (Miroslav Krleža fordítása)	11	654
U visine bacani kamen (Mladen Leskovac fordítása)	11	655
Ni predak ni, potomak kasni (Ivan Ivanji fordítása)	11	655
Pesma mađarskog jakobinca	11	656
Kroz Pariz je prošla jesen (Danilo Kiš fordításai)	11	656
Crni pianino	11	657
Kri in zlato	11	657
Daj svoje modre oči (Kajetan Kovič—Jože Šmit fordításai)	11	657
Rodniná ná szmrttá	11	658
Ungárszkiot ugár	11	658
Od Er do Oceánot (Paszkal Gilevszki fordításai)	11	659
BARANOVSKY EDIT: Rekviem	9	508
Üzenet	9	508
Siratás	9	509
Távlatok	9	509
Hűség	9	509
Civilizáció	9	509
Ha nem lennél	9	509
Megalkuvás	9	509
Idő	9	509

BELČA, DUŠAN:	Pollux (Fehér Ferenc fordítása)	9	507	
CSÉPE IMRE:	Fények útján	5—6	360	
	Ballangók sorsa	9	503	
	Felhő	9	503	
	Pásztorpercek	9	503	
DÉSI ABEL:	Vietnam	7—8	398	
	Che Guevara	7—8	399	
DUDÁS KÁLMÁN:	Az önroncsoló	2—3	157	
GÁL LASZLÓ:	Sutjeska	5—6	354	
GULYÁS JÓZSEF:	Levél	4	231	
	Az utca másik felén	4	232	
	Törökkanizsán egy kertben	4	232	
	Kár, hogy holnap...	4	232	
KRKLEC, GUSTAV:	Álom a nyírfa alatt	4	239	
	Út	4	240	
	Éjfél az ablakom alatt (Dudás Kálmán fordításai)	4	240	
	Ezüst országút (Brasnyó István fordítása)	11	660	
	Elhervadt virág (Torok Csaba fordítása)	11	661	
	Csillagok pora (Acs Károly fordítása)	11	661	
	Szél szárnyán üzenet (Fehér Ferenc fordítása)	11	662	
	Szonáta a Dummer Augustról (Csuka Zoltán fordítása)	11	663	
	Kézek (Dudás Kálmán fordítása)	11	663	
	LABÁTH, JAN:	Évek (Fehér Ferenc fordítása)	9	506
		LATAK ISTVÁN:	Bolmán	5—6
LÓRINC PÉTER:	A derű versei	10	555	
MELVINGER, JASNA:	Szelíd szégyenem	9	506	
MOLCER MATYÁS:	Éjszakám repülése	4	237	
PANČIĆ, IVAN:	Kérdések a világtérnek (Dési Ábel fordítása)	12	730	

POPOVIĆ, PAVLE:	Pannón akvarell (Fehér Ferenc fordítása)	9	505
SANDRU, TEODOR:	Virágok dala (Fehér Ferenc fordítása)	9	507
SCOTTI, GIACOMO:	Adalék egy életrajzhoz	10	566
	Bárho! is keresed hazád (Szűcs Imre fordításai)	10	566
THURZÓ LAJOS:	Ének az új vasútról	5—6	357
URBÁN JÁNOS:	Lakoma	7—8	396
	Táncban	7—8	396
	Farsang után	7—8	397
	Várakozás	7—8	397
UTAŠI MARIJA:	A tehénhajtó aljában	4	236
	A sárvári új asszony	4	236
	Kisó	4	236
	A malom kőpadszemöldökén	4	236
	Cinteremben	4	236
	Pudározás	7—8	400
	Kovácsméhél	7—8	400
	Bakonybélben	7—8	400
	Dévaj mese	7—8	400
	A született pásztor	7—8	400
VUKOV, PETAR:	Tito (Urbán János fordítása)	5—6	366
ZAKANY ANTAL:	Az életbepusztuló	2—3	89

SZÉPPRÓZA

HERCEG JÁNOS:	Felhők	10	559
KOČIĆ, PETAR:	Az ifjúság dala (Kenyeres Kovács Márta fordítása)	12	728
MAJTÉNYI MIHÁLY:	Császár csatornája	7—8	388
OLUJIĆ, GROZDANA:	Azok a szemek! (Dudás Kálmán fordítása)	1	33
SEKULIĆ, ISIDORA:	November	10	563
	Levelek Norvégiából (Virág Ágnes fordításai)	10	563

ŠCEPANOVIC, BRANIMIR	Goluža úr halála (Szűcs Imre fordítása)	7—8	406
VÍGH RUDOLF:	Vaktában	4	233
	Csillagúzótt napigéző	12	719

TANULMÁNYOK, KRITIKÁK, CIKKEK

BAMBACH RÓBERT:	A BITEF hatása színjátszásunkra és színházi kritikánkra	9	528
BARACIUS ZOLTÁN:	Félalom után	2—3	185
	Művelődési életünk ünnepi köntöse	7—8	433
	Új szelek a vitorláokban	12	760
	Embersek sekély vízben — mentőövvvel	12	779
BELJANSKI, MILENKO:	Emlékezések és okmányok Titóról (Valihora István fordítása)	5—6	299
BENKŐ AKOS:	Két kritika — két visszhang	7—8	420
BORI IMRE:	A „homo novus” nagysága és tragé- diája	2—3	110
BOSNYAK ISTVÁN:	Egy „nagyvilági” életmű „vidéki” kötő- dése (II.)	7—8	411
DÉR ZOLTÁN:	Irodalmunk közeli őse	2—3	90
	Levelek Ady koszorúihoz	11	623
DEMÉNY JÁNOS:	A zenekritikus	2—3	140
DETER JÁNOS:	Ady Lajos — Ady Endréről	11	632
DOBOS JÁNOS:	Az antifasiszta ellenállási mozgalom Zentán 1941-ben	5—6	331
DUDÁS ANTAL:	Új utak jegyében	1	59
	Az összhang művészi hitelesítése	9	491
FEJES SZILVESZTER:	A munkásaktíva — a párt egységének tényezője	5—6	361
FEKETE BÉLA:	Ady Endre	11	642
GUBAS ÁGOTA:	Egyöntetű építmény	4	270
GUELMINO SANDOR:	Levélféleség a X. BITEF-ről I.	1	42
	Levélféleség a X. BITEF-ről II.	4	257
	A Küklopsz és társai	7—8	423

	„Kétfajta” színjátszás — kritikusszem- mel	7—8	439
	Impressziók a XI. BITEF-ről	11	679
	Egy színpadi álomról	12	769
GULYÁS GIZELLA:	A szociális témakör vonzásában	11	694
HERCEG JÁNOS:	A Janika visszanéző tükörben	2—3	172
Dr. HORVÁTH MÁTYÁS:	Irodalomtanításunk és Csáth Géza	2—3	176
ILLÉS ENDRE:	Három lépcsőfok	2—3	163
JUHÁSZ GÉZA:	Az újságíró	2—3	133
	Regényváltozatok az „ember teremtet- te csodáról”-ról	7—8	379
KEMÉNY G. GABOR— MANDICS, MARIN:	Mocsáry és Šarčević	1	3
KENYERES KOVACS MÁRTA:	Egy élet a zeneművészet szolgálatában	1	61
	A zeneszerző	2—3	149
	Vajdasági motívumok	4	274
	Képek és kerámiák	11	700
KISS ISTVAN— Dr MILENKO PALIĆ:	Csantavér harcá a második világhábo- rút megelőző években	10	578
KOLOZSI TIBOR:	Változatok két dátum körül	2—3	188
KÖHEGYI MIHÁLY:	Babits szabadkai pályázatának bajai előzményei	4	241
KRUNIĆ, BOŠKO:	A hódító könyv (Nagy József fordítása)	11	676
LÁNCZ SANDOR:	Tájhoz kötöttség és vízionáriusság	11	697
LÉVAY ENDRE:	Csáth Géza emléke	2—3	179
	Kortársak	4	249
	Képzőművészeti napló	10	596
	Író naplemente előtt	11	689
MAGYAR LÁSZLÓ:	Babits is pályázott...	1	40
	„...ha a külföldet nem is felülmúlni, de azt lehetőleg megközelíteni ipar- kodjunk...”	10	567
MALUSEV, CVETKO:	Ady Endre	11	636
MANDICS, MARIN— 1. KEMÉNY G. GÁBOR:			
MATIJEVICS LAJOS:	Csépe Imre kicsinyítőképzői	4	253

M. MILADINOVIC, MILAN:	Tito az ifjúság marxista képzéséről és neveléséről (Kovács Nándor fordítása)	5—6	367
OLAH EUGÉN:	Fekete glóbusz	7—8	459
PALIC, dr. MILENKO— 1, KISS ISTVÁN:			
PATÓ IMRE:	Minden nemzetiségű és rangú dolgo- zóhoz szólt	5—6	347
POMOGÁTS BÉLA:	Erőltetett menet	4	244
RÉZ PÁL:	Kosztolányi elfelejtett bírálata, Csáth ismeretlen levele	2—3	168
SINKÓ ERVIN:	Ady Endre	11	647
Dr. SZAKACS GYÖRGY:	A szakíró	2—3	144
SZEGEDI EMIL:	A suboticei Ady est	11	635
SZILÁDI JÁNOS:	A drámaíró	2—3	130
SZÜCS IMRE:	Gozsdu Elek Bánát-képe	9	510
URBAN JÁNOS:	Az örökkön éltető föld	12	740
UTASI MÁRIA:	A klasszikus világidegenség regénye	9	523
VAJDA GÁBOR:	Csépe Imre, a táj írója	12	735
VLAOVICS JÓZSEF:	Filmen innen, filmen túl	7—8	444
VOJNIC-HAJDUK, LOJZIJA:	Osztályharcon át a szocialista társa- dalmi öngazgatásig Györgyénben (Čobanov Jolán és Megadja Ida fordítása)	5—6	342

DOKUMENTUMRIPORTOK

DUDÁS ANTAL:	Két emlékmű	12	775
HERCEG JÁNOS:	Útközben (1.)	11	670
	Útközben (2.)	12	755

MEGEMLEKEZÉSEK, ÉVFORDULÓK

BORBÉNYI JÁNOS:	A szülőföld megigézettje (Miloš Crnjanskiról)	12	733
CSUKA ZOLTÁN:	A szeretet nagykövete (Gustav Krklecéről)	11	664
LÉVAY ENDRE:	Párbeszéd a nézővel (Balázs G. Árpádról)	11	692
POMOGATS BÉLA:	Kós Károly halálára	11	666
SZÜCS IMRE:	Törvény és tisztaság (Illyés Gyuláról)	11	668
UTASI MÁRIA:	Akit szeretnek és szolgálnak, annak meg kell halnia (Déry Tiborról)	10	594

EGYÉB

DANIEL GYÖRGY:	Levél a szerkesztőséghez	7—8	487
DÉR ZOLTÁN:	Komlós Aladár Csáth Gézaról és más emlékeiről	2—3	158
	Szemelvények az egykorú Csáth-iroda- lomból	2—3	191
	Csáth Géza köteteinek és bemutatott színműveinek bibliográfiája	2—3	216
KOMÁROMI JÓZSEF SÁNDOR:	A végső igazság	4	294
KOPECZKY LÁSZLÓ:	Orfeusz a földszinten	7—8	401
RÓKAY PÉTER:	Felületesen és tévesen!	1	82
SYLVESTER LAJOS:	Dózsa György Dálnokon	12	772

KÖNYVISMERTETÉSEK

BARANOVSKY EDIT:	Egy kis közösség helytörténeti múltja (Móravica monográfiája — Közlöny 2)	10	620
	Időn innen, időn túl (Ciril Zlobec: Testvérem, a szent)	12	802

BRENNER JÁNOS:	Tárgyilagos kép a gazdasági életünkről (Beck Béla: Jugoszlávia gazdasága)	4	292
DÉR ZOLTÁN:	Egy drámaíró kihívása (Kocsis István: A nagy játékos)	7—8	483
DUDAS KALMAN:	Kétsíkú cselekményesítés (Ivan Slamnig: Bátorágunk jobbik fele)	12	801
FEKETE ELVIRA:	Napjaink versirodalma (Gyökér és szárny. Jugoszláviai magyar költők)	4	287
	Arc nélkül (Szombathy Bálint: Szerelmesek és más idegenek; Veszteg Ferenc: Réják; Sinkovits Péter: Drotsövény; Vankó Gergely: Örvénygyökér; Kovács Nándor: Fölöttünk az ég; Sziveri János: Szabad gyakorlatok; Bálint Béla: Nyomtalan; Szügyi Zoltán: Hangosan és csendesen)	9	538
	Játékos kedvű vallomás (Domonkos István: Tessék engem megdicsérni)	10	619
	Egy költő élete — minikönyvben (Urbán János: Östehetség)	11	714
FRANYÓ ZSUZSANNA:	Sajátos szemléletmód (Bori Imre: Miroslav Krleža)	12	789
HERCEG JÁNOS:	Hiteles költő (Komáromi József Sándor: Szomorú tarisznya)	4	291
	A számonkérés szenvedélye (Bosnyák István: Ellenversek, ethosok)	11	715
HORVÁTH MÁTYÁS:	A szülőföld mitológiája (Jung Károly: Ami nincs)	7—8	471
JUHÁSZ GÉZA:	Egy tájegység fénykora és hanyatlása (Baranyai Júlia: Vízbe vesző nyomok)	1	64
	Gyermekekről — nemcsak gyermekeknek (Gion Nándor: A kárókatónak még nem jöttek vissza)	10	615
	Gyermekek a pályván (Pintér Lajos: Bolondkocsi)	12	796
KATONA IMRE:	Értékes balladakincs (Penavin Olga: Kórogyi — szlavóniai — népballadák, balladás történetek, balladás dalok)	10	611
	A néprajztudomány nagy vállalkozása (Magyar Néprajzi Lexikon I. kötet. A—E)	12	781

KAICH KATALIN:	Egy nagy szenvedély tűzpróbája (Robotos Imre: Az igazi Csinszka)	1	76
	Három irodalomtörténet (Imre Ban—Janoš Barta—Mihalj Cine: Istorija mađarske književnosti; Imre Bori: Književnost jugoslovenskih ma- đara; Radu Flora: Rumunska književ- nost u Vojvodini)	4	284
	Színjátzásunk mozaikkockái (Színházi életünk I.)	7—8	474
	Hat politikusportré (Lőrinc Péter: Bácskai polgári politi- kai elmélet 1880—1920)	9	543
	Zenei oratórium (Petar Petrović Njegoš: Hegyek ko- szorúja)	12	800
	KENYERES KOVACS MÁRTA:		
	Szabadka színházi albumából (Ivanka Rackov: Iz pozorišnog živo- ta Subotice)	12	803
	KOLOZSI TIBOR:		
	Egy folyóirat hét esztendeje (Pató Imre: A Híd repertórium 1934—1941)	1	70
	A nyelvi egyenjogúság gyakorlata (Anyanyelv „államnyelv”)	4	280
Mai életünk alapja (Josip Broz Tito: A JKSZ a szocialis- ta öngazgatás fejlődésének új szaka- szában; Edvard Kardelj: Szocialista öngazgatás)	7—8	463	
Felemás napló (Sinkó Ervin: Honfoglalás előtt)	9	536	
Az összekötő kultúra (Dr. Andraš David: Mostovi uzajam- nosti)	10	600	
Szirmai Károly emlékezete (Szirmai Károly művei a kritika, tük- rében)	10	610	
A Zagorje költője (Gustav Krklec: Feketerigó; Gustav Krklec: Pred licem zbilje)	11	707	
LÉVAY ENDRE:			
Jubileumi visszatekintés (Zoltán Csuka: Pesem večnega upora)	1	72	
Hagyományaink forrásánál (Pingált szobák. Borbély Mihály me- séi)	7—8	465	
Kis könyv zenei életünkről (Kenyeres Kovács Márta: Régi nóta, híres nóta...)	7—8	476	

	Az ember megjelenítése (Illés Endre: Magyar elbeszélők — 20. század)	9	548
	Életút és szerep találkozása (Sinkó Ervin: Szemben a bíróval)	10	607
	Dalkincsünk könyve (Dr. Burány Béla: Hallották-e hírét?)	12	784
PATÓ IMRE:	A magyar—déli-szláv kulturális kapcsolatok munkása (Pável Ágoston válogatott tanulmányai és cikkei; Pável Ágoston: A szlovén irodalom vázlatos áttekintése)	11	704
PÉNOVÁ CZ ANTAL:	Dokumentumok munkásmozgalmunk első negyedszázadából (Forradalmi munkásmozgalom a topolyai járásban)	11	702
PÉTER LÁSZLÓ:	Csáth Géza életműve (Csáth Géza: Ismeretlen házban)	10	603
POMOGATS BÉLA:	Aldozatos elkötelezettség (Sárközi György: Ég és föld között)	1	80
	Egy élet krónikája (Gaál Gábor: Levelek 1921—1945)	7—8	478
	A vizsgálódás fegyelmezett tárgyilagosága (Hernádi Gyula: Az ég bútorai)	9	550
RÓNAY LÁSZLÓ:	Idill és tragédia (Vágó Márta: József Attila)	11	709
SZEKÉR ENDRE:	Korszakokat átfogó munkásság (Komlós Aladár: Kritikus számadás)	7—8	480
SZÜCS IMRE:	Zsellérek ivadékai (Dudás Károly: Szakadó)	7—8	467
	Költés, lejegyzési teljesség (Tíz, tíz, tiszta víz. Jugoszláviai népi mondókák)	9	544
	Forrásértékű mű (Petkovics Kálmán: A mostoha barázda)	11	712
SZÜSZNER ZOLTAN:	Optimista sirodalom (Bogdánfi Sándor: Magyar sirodalom)	7—8	472
VARGA ISTVAN:	Helyzetkép — erkölcsi tanulsággal (Varga Zoltán: Hallgatás)	1	67
	Kísérlet, kérdőjellel (Várady Tibor: Az egérszürke szoba titka)	4	290

	Múltunk eredeti megvilágításban (Gobby Fehér Gyula: Szent bolond)	7—8	469
	Lehetőség újabb olvasók meghódítására (Mihalj Majtenji: Čudo na žitnom polju; Zoltan Varga: Cvrčak u mravinjaku; Oto Tolnai; Kuća insekata)	9	547
	Az időszemlélet egy modern régényben (Gion Nándor: Latroknak is játszott)	11	716
	Emlékek idézése a tisztánlátás erejével (Urbán János: Kőposta)	12	793
VÉKONY LÁSZLÓ:	Egy korszak művészete (Gajdos Tibor: Képzőművészeti élet Szabadkán a két világháború között)	9	545
	Egy nagyszabású vállalkozás folytatása (Penavin Olga—Matijevis Lajos: Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára)	10	614
	Időálló városmorfológiai tanulmány (Dr. Györe Kornél: Szabadka településképe)	12	786
VIRAG AGNES:	Az égő hajó vad expresszionizmusa (Miroslav Krleža: Az ész határán)	1	73
	Emlékezni, hogy az mégse legyen emlékezés (Holti Mária: Bordásfal)	12	798
VIRAG GÁBOR:	Szellemi rokonság (Babits Adyról)	1	75
	Emlékirat egy széttéphetetlen kapcsolatról (Vágó Márta: József Attila)	1	79

MÜMELLÉKLETEK

ANDRUSKÓ KÁROLY:	Csáth Géza (linómetszet)	2—3
BALAZS G. ARPAD:	Csáth Géza arcképe	2—3
	Nyolc grafika (Ády-mappa)	11
DARÓCZI ZSUZSA:	Három, rajz	12
MAJOR HENRIK:	Csáth Géza karikatúrája	2—3
PETRIK PÁL:	Csáth Géza	2—3
SÁSSY ATTILA:	Csáth Géza könyvjegye	2—3
SISKOVSZKI ANDRÁS:	Két illusztráció	2—3
SZILAGYI GÁBOR:	Két festmény	4

ÜZENET

1978. JANUAR — VIII. ÉVFOLYAM, 1. SZAM

TARTALOM

- 3 CSATH GÉZA—HAVAS EMIL—MUNK ARTÚR: A repülő Vucsidol
(Regény — Oláh Sándor rajzaival)
- 67 DÉR ZOLTAN: Becsvágy és földhözragadtság
(Egy játékos satirikus regényről)

KÉZFOGASOK

- 74 DANILO KIŠ: A. A. Darmolatov rövid életrajza (1892—1968) — Borbély
János fordítása (Elbeszélés)

ÉGTAI

- 78 HERCEG JÁNOS: Útközben (Helytörténeti jegyzetek 3.)

ALKOTÓMŰHELY

- 83 SZELESI ZOLTAN: Szabadka és Szeged képzőművészeti kapcsolatai

OLVASÓNAPLÓ

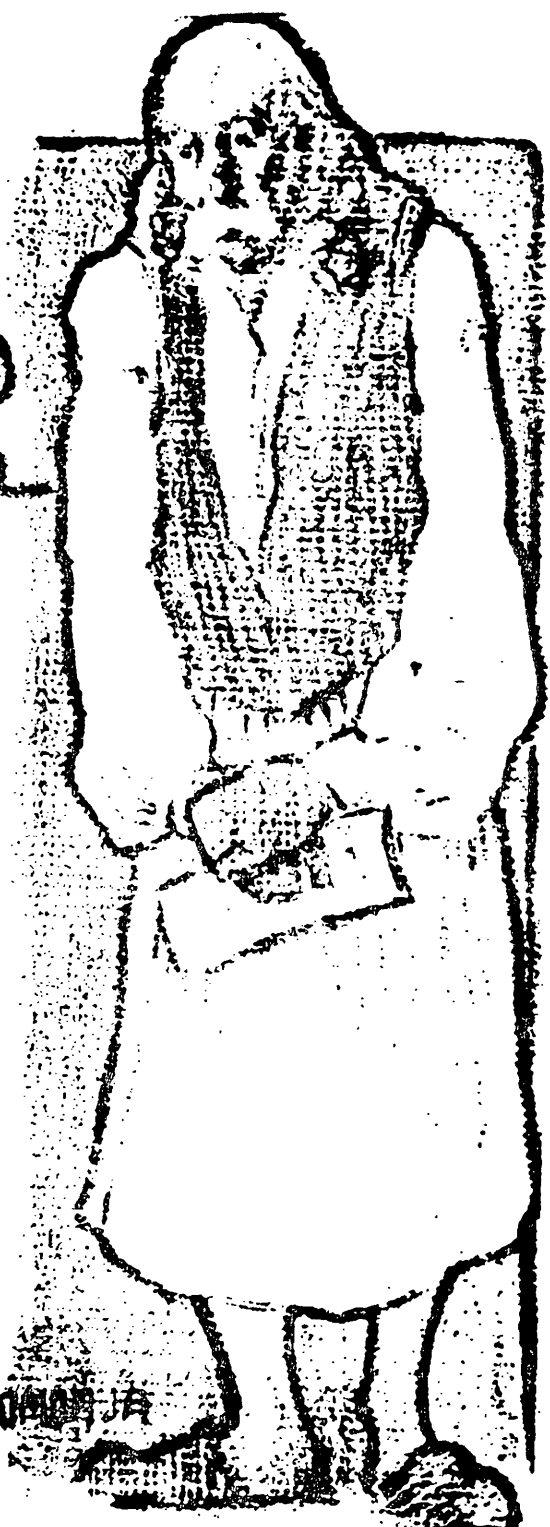
- 85 BRENNER JÁNOS: Öt hasznos könyv — meg egy hatodik
(Josip Broz Tito: Izbor iz dela; Poznaje se ko je komunista)
- 88 KOLOZSI TIBOR: A szabadság könyve
(Edvard Kardelj: A szocialista öngazgatás politikai rendszerének
fejlődési irányai)
- 90 SZÜCS IMRE: Emberarcú táj, homokzsákokkal
(Pap József: Hűség — Vernost)
- 93 VIRAG AGNES: Fordítás és varázs
(Ač Karolj: Pohvala redu vožnje; Ferenc Feher: Ispovesti saputnika)
- 94 Fedőlappályázatunk eredménye
- 95 HORVÁTH MATYÁS: Őrségváltás után...

A VII. évfolyam tartalommutatója

A
REPÜLŐ
VUKSIDOL

REGÉNY
ÍRTA: C.H.M.

OLÁHS. RAJZÁVAL.

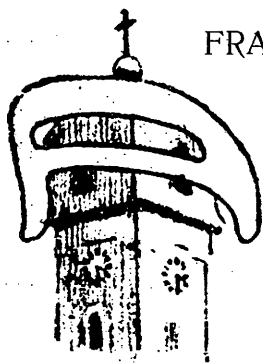

KIADJA:
ABÁSKAI HIRLAPNYOMDAJA

UTÁNNYOMÁS TILOS.
...
MINDEN JOG FENTARTVA.

I.

FRANCZISKOVICS SZTIPÁN

városháza toronyórája fél négyet mutatott. A harang négy órát ütött.

A rekkenő nyári melegben lassan haladt el az Otthon kávéház előtt hősiünk, az öreg Sztipán. Vörös kendőbe batyuzva vigyázva vitt valamit.

Az Otthon kávéház előtt egyik asztalnál ültek Mamusich Lázár, mellette Pleszkovics Lukács és még többen a szabadkai demokraták közül.

Az öreg Sztipán megbillentette a kalapját. De mintha büszkébben, rátartói módra tette volna, nem úgy, mint máskor, amikor szinte kétrét görnyedt, ha a Lázónak süvegett.

A Lázó viszonzta a köszönést:

— Adjon Isten, Sztipán bácsi!

Aztán, hogy az öreg tovább haladt, megjegyezte:

— Ez az öreg Sztipán Vuicsidolból! Kitűnő kortesem volt az öreg. Azóta nem láttam a városban. Azt mondják, hogy nem is jött be egyszer se. Nem akar semmit tudni arról, hogy a városházán most más az úr.

Mikor a volt polgármester ezeket mondotta, Sztipán bácsi már a Gazdák és Iparosok Bankja előtt cammogott. Azután kicsit körülnézett. Egy pillanatig megállott, föltekintett a toronyórára, majd éppoly lassan, mint az előbb, folytatta útját.

A városháza kapujához érve, be akart fordulni a kapu alá. De csak akart.

Ebbeli szándékát meggátolta az a fölötte közönséges, de egy csöppet sem örvendetes körülmény, hogy a kapun ugyanekkor két részeg alakot akartak betolni talicskával. A két részeg keresztbe feküdt a talicskán és így a jármű, amit derék rendőreink akartak nagybecsű terheivel bejuttatni az udvarba, megfeneklett a kapuban.

Az öreg Sztipán türelmetlenkedett. Botjával megérintette a rendőrörszemet, aki éppen javában ébresztgette pofonjaival a talicskában pihenő gentlemaneket.

— Hé! A polgármester úrral akarok beszélni...

— Hát nem tudja, hogy nincs délután hivatalos óra? — rivallt rá udvariasan a rend kitűnő öre.

— Pedig nekem mindjárt kéne!

— Gyűjön kee reggel. Amikó más gyün.

— De én különb kihallgatásra akarok menni. Sürgősen.

— Hát próbálja meg. Talán beszélhet vele.

Az öreg lassan fölmászott a lépcsőkön. A polgármesteri hivatal ajtaja előtt megállott. Elolvasta a címet:

BÍRÓ KÁROLY polgármester

Azután hangosan mondta: Bíró Károly polgármester.

Végre rászánta magát és halkán kocogott. Semmi válasz. Legálább három percig várt. Azután újra megkocogtatta az ajtót.

— Szabad! — hanzott belülről.

Belépett.

Lassan körülnézett a polgármesteri szobában. A nagy karosszékben írásokkal teli asztal előtt ült a polgármester.

Éppen az ipartestület küldöttsége tisztelgett nála. A küldöttséget kivételesen dr. Reisner Lajos vezette. A küldöttség tagjai Paucics János, Nánay Mihály és Csizmadia Antal voltak.

Dr. Reisner éppen beszélt. Hatalmas hangja most úgy recsegett, mint a kiszáradt tölgy, amellyel az orkán birkózik. A nagy recsegés egy ártatlan legyet tébolyított meg. A boldogtalan légy eszeveszetten kezdett futkosni a levegőben. Végre is kimerülten pihent meg a szónok orrán.

A szónok éppen beszédének vége felé közeledett. És noha még csak fél órája beszélt, ezúttal nem is szándékozott szavának nagyobb lendületet adni.

— Mindezek után tisztelettel kérem nagyságodat, vegye tekintetbe az általam képviselt ipartestület jogos kívánságát és azt kelően megfontolva, teljesíteni kegyeskedjék... Eljen!

A beszédet a küldöttség tagjai is lelkesen megéljenezték.

A polgármester föllélegzett és felállt karosszékéből. Megigazitotta a szemüvegét, a kezébe vette kettes számú Hartmuth ceruzáját. Azután így felelt a küldöttségnek:

— Tisztelt küldöttség! Nem szeretek soha magamról beszélni. Ezt a szokásomat ismerhetik. És mindenekfelett nem szeretek ígéretet tenni. Én, t. uraim, nem a szó, hanem a tett embere vagyok. (Úgy van, igaz!) Ha ígérek valamit, meg is tartom. Mert én

a város javát minden fölé helyezem. Legyenek nyugodtak, a kérést megvizsgálandom és ha lehet, teljesítenem. (Éljen a polgármester!)

A polgármester ezután sorra kezett fogott a küldöttség tagjaival, akik csakhamar eltávoztak. Kívül még egy ideig erőiesen hangzott Reisner dr. harsány kiáltása: „Éljen a polgármester! Éljen!”

Bíró Károly és Francziskovics Sztipán egyedül maradtak. Történelmi pillanat volt ez. A levegőben a jövő nagyságának sejtelmes zenéje zsongott; csend volt, amilyen csak a nagy idők fordulásán szokott lenni.

A polgármester batiszt zsebkezdőjével végigsimította magas homlokát, aztán Sztipán felé fordult. Végignézte; nem ismerte.

— Jó napot, polgármester úr!

— Jó napot, barátom. Mit kíván?

— Hát, polgármester úr, én kérem itt ezt a kérvényt hoztam.

— Mutassa!

Az öreg bal kezével benyúlt a kabátjának belső zsebébe és kivett onnan egy összehajtogatott fehér papírost.

A polgármester elvette az írást, leült az asztalához, szétterítette és olvasni kezdte. E negyedóra alatt Sztipán bácsi egy helyben állott. Szűrös kis szemével várakozóan figyelte a polgármestert. Napbarnított, ráncos arcán sűrűn csillogtak a verejtékcseppek. Időnként türelmesen megrázta a fejét, hogy a körülötte zümmögő levegyeket elhessegesse.

Odakünn elborult. Sötét felhők takarták el a napot. A szobában, melyet reggel a tikkasztó hőség miatt majdnem teljesen besötétítettek, alig lehetett látni. A polgármester azonban egészen belehajolva az írásba, folytatta az olvasást. Eltartott tizenöt percig, míg végére ért. Azután izgatottan kérdezte:

— Maga az a Francziskovics István?

— Én vagyok!

Erre azután felugrott a székről. Csengetett. Egy kékruhás hajdú jelent meg az ajtóban.

— Húzza föl, János, a függönyöket!

Megtörtént.

A polgármester többször megtörölte izzadó homlokát, megigazította a csiptetőjét, azután teljes világításban szemügyre vette Sztipán bácsit.

Az öreg is farkasszemet nézett a hatalmas úrral.

A polgármester egy darabig bámulta Sztipán bácsit, aki nyugodtan állt egy helyben, azután hátratett kezekkel idegesen járkálni kezdett a szobában.

Majd egészen az öreg elé lépett:

— Hát maga az a Francziskovics István?

— Én vagyok, én — mondta az öreg halkán.

II.

AZ ÍRÁS

A titokzatos papiros, amelynek elolvasása a polgármestert olyan nagy izgalomba hozta, egy kérvény volt. Egy szabályszerűen kiállított, felszerelt, kalligrafice megírt kérvény. Külső lapján a következő felírás állott:

Szabadka szab. kir. város
tekintetes törvényhatósági
bizottságának

Szabadkán

Kérvénye

Francziskovics István
vucsidoli lakosnak

az általa feltalált repülőgép
céljaira adandó
városi segély
engedélyezése
tárgyában.

3 db melléklet.

A kérvény maga pedig szólott a következőképpen:

Tekintetes törvényhatósági bizottság!

Alulírott Francziskovics István 60 éves, nős, vucsidoli lakos azon alázatos kérelemmel járulok a tek. törvényhatósági bizottság elé, hogy az általam föltalált repülőgép fölépítésére 50 ezer koronát számomra engedélyezni kegyeskedjék.

A $\frac{1}{2}$ alatt csatolom repülőgépemnek a teljesen kidolgozott mintáját azon megjegyzéssel, hogy a minta bemutatásával igazolni fogom, miszerint a kormányozható repülőgépet valóban sikerült föltalálnom. Föltétlen kormányozhatósága miatt ugyanis találmányom az első kormányozható léghajónak tekinthető.

Mint a B $\frac{1}{2}$ alatt csatolt telekkönyvi kivonat igazolja, repülőgépem felépítésére elegendő pénz nem áll rendelkezésemre, tekintve azon körülményt, hogy összes vagyonom csak tíz lánca föld, amelynek évi jövedelme legfeljebb 1400—1600 korona, a telekkönyvi kivonatból kitűnik, hogy földemen mindössze 1500 korona teher van, amelyet a repülőgépminta elkészítésére kellett fölvennem. Ellenben a repülőgép eredetijének fölépítésére szükséges minimális 50 ezer koronát nem sikerült kölcsönkapnom.

Ilyenformán kénytelen vagyok szülővárosom tek. törvényhatósági bizottságától segítséget kérni, hogy tervemet megvalósíthassam. A segítséget azon föltétellel fogadom el, hogy az első fölépült repülőgépet hálából a közkönyvtár- és múzeumegyletnek ajándékozom, hogy ott mindig hirdesse a város dicsőségét, nagylelkűségét és egyúttal azt, hogy a véletlen éppen nekem, Szabadka város egyik szegény sorsú polgárának adta a kezembe ama titkot, amelyet évszázadok óta a világ első elméi kutatnak és keresnek.

Hogy tehát a már A $\frac{1}{2}$ alatti melléklet szerint megvalósított találmányomat emberek szállítására használandó alakban is megvalósítsam és a kész találmánnyal a világ elé álljak:

alázattal kérem a tek. törvényhatósági bizottságot, hogy nekem e célra ötvenezer korona segílyt megszavazni méltóztatnék.

Alanti költségjegyzék tájékoztat arról, hogy mi módon szándékozom felhasználni az ötvenezer koronát:

Géprészek (fém)	25 000 K.
Géprészek (fa)	3 000 K.
Géprészek (egyéb anyagból)	7 500 K.
Vízhatlan sátor építése, ahol a repülőgép épül	3 000 K.
Henry Sympson angol mechanikus és mérnök egyévi fizetése, aki hajlandó szakismeretét rendelkezésemre bocsátani, s akivel már ez irányban érintkezésbe léptem (ő a szükséges számításokat el fogja végezni, melyekre alulírott — minthogy a szabadkai közs. főgimn. I/B osztályából C $\frac{1}{2}$ alatt csatolt főgimn. értesítő szerint a tanári kar határozata alapján mint hanyag és fegyelmetlen tanulónak ki kellett maradnom — képtelen vagyok)	12 000 K.

Összesen 50 000 K.

Egyéb ügyekről, repülőgépem alapgondolatáról, berendezéséről, szerkezetéről hajlandó vagyok egy szakbizottságot teljesen tájékoztatni, akik előtt elmondom mindazt, amit e helyen, a hely rövidege s a szóbeli magyarázatok meddő volta miatt, e kérvényben elmondani nem tartottam szükségesnek és lehetségesnek.

A tek. törvényhatósági bizottság alázatos szolgálja:

Franziskovics Sztipán
szabadkai IV. köri (vucsidoli) lakos

III.

AZ A-/. ALATTI MELLÉKLET

— Hát jó, kérem — törte meg a csendet a polgármester —, itt látom a B-/. és C-/. alatti mellékleteket, de hol van az A-/. alatti melléklet?

Az öreg Sztipán egyet bölintott a fejével és mosolyogva oldozta fel piros batyujának csomóit.

A kendőből valami szokatlan fényben ragyogó szárnyas kis gépet vett elő: a repülőgépmintát.

A polgármester íróasztalára tette nagy óvatosan.

Panama kalap nagyságú csillogó kis masina volt. Egy madárhoz hasonlított. A teste, mint valami finom vastag szivar terpeszkedett a két legyező alakú főszárny között. Oldalt még több apró szárnyak voltak. A szárnyak közül emelőkarok nyúltak ki, s az emelőkarokat keresztül-kasul csillogó láncocskák kötötték össze. A szivar alakú géptest csúcsán egy kis csavarkerék nyúlt ki. Hasonló a kis folyami gőzhajók csavarkerekéhez. De ennek a keréknek igen furcsa csavarulatai voltak. A géptest hasából különböző apró kormánylapátok és csövecskék álltak ki. Hátról pedig egy olyanféle kormányzó kerék állott, mint az automobilon. Mellette a kis gázórának a számlapja fehérlett. A mutató a nullán állott.

A kis szörnyeteg, amint ott a polgármesteri íróasztal zöld posztóján szerényen és némán állott, egy cseppet sem árulta el, hogy ő a XX. század legnagyobb technikai találmánya, hogy ő az évezredek vágyának és álmainak megtestesítője.

Sztipán bácsi, alighogy elrendezte a gépet, beszélni kezdett:

— Hát ez itt kérem a repülőgépem kicsibe. Ezt kell megcsinálni nagyba is, hogy legalább öt embert vihessen a vezetővel...

A polgármester a szakállát simogatta:

— Hát szép, szép, csakhogy tud-e repülni, mert csak úgy nem adhatunk magának pénzt a város vagyonából. Érti, a város vagyonából... — mondta hangosan és a szokottnál gyorsabban a polgár-

mester. Hangjában az a szigorúság rezgett, amelyet némely embernél állandóan észlelhetünk, ha pénzről beszélnek.

— Nem is kívánom én a pénzt csak úgy, polgármester úr. Ez a minta repül. Ez már a kész repülőgép. De hogy nagyban is megcsináltassuk, addig még sok minden kell. Mert aki meglátja, azt hiszi, hogy ha ezt a kis mintát ugyanabból az anyagból, ugyanazon arányok szerint megcsináljuk, kész a nagy repülőgép. A nagyságos polgármester úr is elhinné. De én nem akarom megcsalni. Megmondom, ahogy van. Ha ezt a kis mintát megcsinálnám én nagyba, biz nem repülne. Kiszámítottam.

— Hát jó... jó... Sztipán bácsi, nem vagyok én erre kíváncsi... Lássuk a dolgot, lássuk...

— Hászen jó van — felelte Sztipán bácsi. Azután gyufát vett elő. Végighúzta a kabátján. Kicsit eltartotta a kezével, míg a kén füstölgő kékes lángja tartott; ezalatt a bal kezével igazított egyet a gépen, azután valami kis kanócot húzott ki és a fellobogó lángnál meggyújtotta.

A következő pillanatban a gépecske először halkán és ritkán, azután mind erősebben és sűrűbben pöfögni kezdett, mint az induló automobil.

A gázóra fehér lapján a mutató fokozatos gyorsasággal haladt előre. Sztipán bácsi lassan babrált a kezével. A láncokat végigsimította. A gépszárnyakat valami kis csap mozgatásával meglebegtette. (Csak úgy suhant a levegő.)

— Hát etssék nézni. Most mindjárt elindítom. Megigazítottam előre, hogy merre kell mennie. Fel fog menni először is oda, az ablaktól jobboldalt a sarokba. Azután átmegy a szobán a plafontól egy arasznyira. Onnan az íróasztalra száll. Egyenesen vissza.

Ezalatt a gép úgy zakatolt már, mint egy kis pokol.

Sztipán bácsi most megnyomott egy gombot. Süvítő zaj hallatszott. Mire a gép viharos pöfögése csendes, de erős suhogó zajba ment át. A szárnyak villámgyorsan mozogni kezdtek. Olyan volt a kis gép, mint egy méhecske, amely a levegőben egy helyben áll. Végre Sztipán bácsi a mutatóujjával gyengén, vigyázva előrefordította a kormánykereket.

A gépecske lassan bűgva emelkedni kezdett. A polgármester közismert állásába helyezedve, jobb kezének mutatóujjával mellényébe kapaszkodott és bal kezében a ceruzát forgatva, lélegzetviszafafojtva nézte a gép röpülését. Egyenesen föl a szoba sarkába tartott. Ott irányt változtatott — amint Sztipán bácsi megmondotta —, átment a plafon alatt a túlsó sarokba. Onnan gyengén hajlott ívben ereszkedni kezdett. És pár pillanat múlva az előbbeni helyén volt. Sztipán bácsi abban a pillanatban elkapta a kormánykereket és visszaigazította. A gép megállt.

Újra csend következett. Csak künn az utcán a fagyaltos csengetett éktelenül.

A polgármester szólalt meg:

— Hát, kedves Sztipán bátyám, szép dolog ez nagyon. És gratulálok is magának szívéből... De nézze, sok az az ötvenezer korona... Sok, sok...

A polgármester még párszor jelentékenyen ismételte ezt a „sok”-at, mire Sztipán bácsi türelmetlenül közbeszólt:

— Ha nem tetszik, majd máshun próbálgatok — és ezzel Sztipán bácsi már ki is nyújtotta kezét a kis gép felé.

A polgármester hirtelen utánakapott:

— Várjon! Ne siessen! Milyen nap is van ma? Kedd. Jól van. Jöjjön el holnap 10 órakor ide. Tanácsülés lesz. Majd meglátjuk, mit tehetünk.

Sztipán bácsi elégedetten bólintott:

— Jól van, majd eljövök — és ezzel a hóna alá akarta kapni a repülőgépet.

— Hagyja ezt itt; be kell mutatni — szólt a polgármester.

— Nem lehet kérem, nem lehet... Drága portéka ez.

— Hát nem bízik bennem?

— Bízok, bízok, de hát mégis... a Pleszkovics Lúka azt mondta, hogy ne hagyjam itt a masinát — hazudott az öreg.

A polgármester mosolygott:

— No jól van. Hát vigye el. De holnap aztán jöjjön fel idejében és hozza ezt is magával.

— Igenis. Értem.

Sztipán bácsi azzal nagy óvatosan bepakolta a piros kendőbe a repülőgépet és — miután alázatosan köszönt — eltávozott.

A polgármester vagy öt percig szótlanul bámult az ajtóra, melyen át Sztipán bácsi távozott és csak aztán indult el ő is hazafelé.

Ahogy a Domszky sarkán befordult, vele szembe jött Regényi Lajos.

— Gyere be egy pohár sörre, Károly.

— Holnap reggel 10 órakor — válaszolt a polgármester és megállás nélkül tovább ment.

Az öreg Regényi megfordult és bámulva nézett a polgármester után.

— Mi van ezzel? — mondta félhangosan. — Valami nagy dolog törheti fejét.

Éz ezzel befordult a Szemmáry portájára. A polgármester meg éppen akkor ért a háza kapujához.

A harang hét órát ütött. Esteledni kezdett.

IV.

A TANÁCSÜLÉS ÉS AMIK AZUTÁN KÖVETKEZTEK

Francziskovics Sztipán repülőgépigyének az iratait a polgármester még aznap este elküldte a pénzügyi tanácsnoknak, azzal a meghagyással, hogy a holnapi tanácsülésen okvetlenül terjessze be javaslatát. A tanácsnok haladéék nélkül tanulmányozni kezdte a fontos kérvényt, annál is inkább, mert a polgármester ezt írta neki a vizitkártyáján:

„Nagyon vigyázz erre az ügyre, igen fontos dolog. És nem akarom a véleményedet befolyásolni (ismerhetsz erről az oldalamról), csupán jelzem, hogy ötvenezer koronáról van szó.”

E sorok elolvasása után a pénzügyi tanácsnok homlokán kövér izzadságcseppek jelentek meg, amelyek többszöri letörlés dacára még akkor is ott tanyáztak, midőn az angelust már régen elhúzták a tornyokban.

A tisztviselők a jól végzett munka után a söröcsarnokokban már rég friss csapolású sörökkel hűtögették kiszáradt gégéiket, mikor a tanácsnok úr még mindig ott ült otthon az íróasztalánál. Ingujjra vetkőzve rágörnyedt az irtózatot aktára, melyhez hasonló — merem mondani — még nem fordult elő a pénzügyi tanácsnokok praxisában.

Elég az hozzá, hogy másnap, a tanácsülés napjára megvolt a javaslat. Igen, a javaslat, melynek ítélnie kellett elevenek és holtak, csúszók és mászók, továbbá a repülőgép felett.

Másnap reggel nyolc órakor Sztipán bácsi megjelent a város házában a repülőgéppel.

Nem vette észre őt senki.

De hiszen nem is ismerte senki. Naponként százával fordulnak meg a Sztipán bácsihoz hasonló emberek. A tanácsnokok — vastag iratcsomóikkal —, a főjegyző egyenként haladtak el mellette anélkül, hogy egy pillantásra méltatták volna a nép egyszerűen öltözött gyermekét. Végre jött a főkapitány. A szakértő szemével rögtön meglátta, hogy valami nincs rendben. Valóban Sztipán bácsi ácsorgásának minden hivatásos rendőr figyelmét magára kellett vonnia. A főkapitány jól ismert szimatjával, habozás nélkül Sztipán bácsihoz lépett és így szólt:

— Hát kegyed mit keres itt?

— Ezt a masinát hoztam!

— Miféle masinát? — kérdezte szigorúan, sűrű szemöldökét összeráncolva, a főkapitány. — Szocialista ön? Mutassa kérem a gépet!

Sztipán bácsi hallgatott. Azon gondolkozott, hogy mit is beszél a főkapitány. De nem mozdult.

— Látja kérem — folytatta a főkapitány —, régen sürgetem már, hogy a szocialisták arcképeit a rendőrség gyűjtse össze, mint a gonosztevőkéét. Ily módon azután az ember csak elővénne az albumot és rögtön tisztában lenne, hogy szocialistával van-e dolga vagy sem. Most is abban a helyzetben vagyok, hogy nem tudom megállapítani, vajon ön szocialista-e vagy sem. Kövessen kérem! Majd meg fogjuk vizsgálni azt a gépet.

S ezzel a szigorú főkapitány Sztipán bácsit elvonta a város háza folyosóinak végtelen útvesztőjében.

Ezalatt benn a tanácsülést megnyitotta a polgármester. Kijelentette, hogy egy fontos ügyet kell tárgyalni a napirend előtt. Hogy milyen ügyről van szó, azt nem mondta meg, hanem jelentős pillantást vetett a pénzügyi tanácsnokra.

A pénzügyi tanácsnok, aki ez alkalommal legszebb szemüvegét és nyakkendőjét viselte, rövid ideig keresgélt az aktái között, azután olvasni kezdett.

Először Sztipán bácsi kérvényét olvasta föl, amelyet néma csendben hallgattak.

Valóban a csodálkozás moráját még a legöregebb regényírók a legnagyobb jóakarattal sem jegyezhetnék volna fel!

Most következett a javaslat. Mindenki kíváncsian figyelte, amikor a hivatalos számok és címek után a tanácsnok odaért, hogy...

— Határozat. A városi tanács a benyújtott kérelemnek helyt ad, azon megjegyzéssel, hogy ha nevezett Francziskovics Sztipán az A % alatti melléklet bemutatásával valóban igazolni fogja, hogy az általa föltalált repülőgép előreláthatólag valóban repülhet és repülni fog.

— Igen — vágott közbe a polgármester —, a folyosóról be kell hivatni az öreget, ott vár a géppel, majd bemutatja nekünk.

E pillanatban a főkapitány bejövetele szakította meg a polgármester szavait.

— Mégiscsak borzasztó — szölt a főkapitány —, ami ezekkel a szocialistákkal van! Most koboztattam el egynek a bombáját. Az ember már nem lehet eléggé érélyes!

— Mit csináltál? — szölt helyéből fölugorva a polgármester.

— Egy szocialistát motoztattam meg az őrszobában. Egy rendkívül bonyolult konstrukciójú bombát, mondhatnám pokolgépet találtam nála. Természetesen azonnal intézkedtem, hogy ártalmatlanná tegyék. Szakértőt is hívtam, aki megvizsgálja a gépet.

— No akkor siess, barátom — vágott közbe a polgármester —, de siess, mert az repülőgépminta volt. Szaladj. Hozd ide azt az embert a gépével. Siess!

— De hát mért nem mondtátok ezt nekem? — kiáltott a kapitány, miközben már a lépcsőkön rohant lefelé.

A tanácsteremben óriási izgatottsággal tárgyalták az esetet. (Ezzel az „óriási izgatottsággal” olvasóközönségünk érdeklődését szándékozunk fölszigázni.)

Két perc múlva visszaérkezett a főkapitány. Kezénél fogva vezette maga után Sztipán bácsit, kinek batyuja tisztára át volt ázva. Az öregnek nyugodt volt az arca. A főkapitány ellenben izgatottan magyarázta a dolgot:

— Késő volt már — igazán sajnálom. Betették a bombát, akarom mondani a gépet az esővízes hordóba.

Azután Sztipán bácsihoz fordult:

— Azt hittem, hogy kegyed szocialista. Tévedni emberi dolog kérem. Az ember tudniillik manapság nem lehet eléggé érélyes!...

Stipán bácsi kivette a kendőjéből a víztől csepegő szegény gépecskét — olyan volt, mint valami megázott madárka —, az asztalra tette és törölgette, igazította.

Lesték minden mozdulatát.

— Hát bizony — jelentette ki végre kissé keserű hangon — így nem mutathatom meg az uraknak a gépemet. A kazán és négy légsűrítő kamra tele van vízzel. Egyéb baj nincs. Két nap múlva megmutathatom, de már én el nem hozom ide, hanem ha tetszik, győjjenek el hozzám. Itt az átrecem:

FRANCZISKOVICS ISTVÁN

IV. ker. Arok utca

Az asztalra dobott egy elegáns pergament névjegyet, összeszedte a gépet és köszönés nélkül otthagyta a tanácsstermet. Az urak összenéztek.

— No Bandi — szólt bele a főjegyző —, folytathatod a javaslatodat!

Senki se nevetett az élcen.

A pénzügyi tanácsnok a biztatásra kezébe vette az aktát, amelyről az imént javaslatát olvasta, egy párszor tanácstalanul körülnézett (tanácsnok léte), aztán újra bele akart kezdeni az olvasásba, de a polgármester leintette:

— Hát kérem szépen ily módon teljesen másképpen alakulnak az ügyek, s így természetesen a pénzügyi tanácsnok úr javaslata is tárgytalan. Meg kell vitatnunk a kérvényt újra, mert halasztást nem tűr.

Valaki közbeszól:

— Láttá valaki repülni azt a fene kis masinát?

— Én láttam — felelte a polgármester.

— Hát akkor fizessük ki a huszonötezer pengőt!

— Engedelmet kérek, ez nem ilyen egyszerű dolog — replikázott a polgármester. — Mindenesetre nem szabad elhamarkodni a dolgot, — ez az első, amit a tek. tanácsnak figyelmébe ajánlunk. Kérem az urakat, szóljanak hozzá.

Dr. Dembitz Lajos, a főügyész emelkedett szólásra.

— Azt hiszem, nem térnek el a vélemények abban, tisztelt uraim — mondotta —, hogy a világtörténelem nagyítóüvege e pillanatban ránk van irányozva. Ránk van irányozva abban az esetben — vigyázzunk csak: abban az esetben —, ha a dolog, hogy a nép nyelvén fejezzem ki magam, ha a dolog elsül. Ha nem sül el, uraim, akkor ez a tanácsülés a többi tanácsüléstől semmit se különbözik, hogy ne mondjam, abszolút érdektelensége által tűnik ki. De éppen, mert nem tudjuk, hogyan áll a dolog, óvatosaknak kell lennünk, elkészülvén mind a két eshetőségre. Vigyázzunk csak kérem! A repülőgép történetére nem akarok még csak rövid visszapillantást se tenni, legyen szabad azonban — s előre bocsánatot kérek, ha száraz lennék —, legyen szabad azonban konstatálnom,

hogy a repülőgépeknek két típusát, vagyis formáját különböztetjük meg. Az egyik a léggömb, a másik a repülőgép. Az egyiknek a hajtóeleme a hidrogén, vagy más könnyűgáz, a másiknak tisztán mechanikai. Amint láthattuk — vagy láthatták azok, akik értenek hozzá —, ebben az esetben egy mechanikai repülőgépről van szó. Nagy valószínűséggel mondhatom ezt, mert bár a technikai problémákkal foglalkozni főügyészi elfoglaltságom miatt nemigen van időm, de annyi ismerettel rendelkezem, hogy kijelentsem, miszerint nevezett Francziskovics IV. köri lakos találmánya egy ilyen mechanikai erővel dolgozó repülőgép. Ebből is láthatjuk, hogy ő jó úton jár. A budapesti aeronauták klubja, amelynek fényes bankettjén tavaly a várost képviseltem, egy esztendeje, hogy kimondotta az elvet, azt az elvet, uraim, hogy a repülés problémáját semmi szín alatt a léggömbtől, de igenis a repülőgéptől kell várunk. Ez a ma álláspontja. Miután ezekben a dolog szakszerű oldalait kellőképp bemutattam, térjünk a részletekre.

A beszéd többi részét a jegyző nem jegyezte szóról szóra. Az első részben a főügyész ünnepélyes hanghordozása és szebbnél szebb frázisok arra kényszeríték, hogy eszeveszetten rohanjon utána és szóról szóra jegyezze a szavait. E ponton egészen meggémbereedett a keze. A jegyzőkönyv a továbbiakban ez okból igen szűkszavú. Olvassák. Itt van szóról szóra, betűről betűre.

„Dr. Dembitz indítványozza, hogy az összeget szavazzák meg, de 11 000 korona levonásával. Henry Simpson angol mérnök ugyanis nélkülözhető; a számításokat helyette Csajkás Mihály és Osztrognácz János főgimnáziumi tanárookra kell bízni, akik Francziskovicsnak rendelkezésére állnának. A számítások felülvizsgálásával Kosztolányi Árpád főgimnáziumi igazgató bízhatnák meg. Ily módon 11 000 korona megtakarítható volna. A tanárok díjazása a fennmaradó 1000 koronából oly módon eszközölnétek, hogy a két tanárt 300—300, a felülvizsgáló igazgatót 400 koronával honorálná a város. Továbbá egy bizottság ügyelne föl a repülőgép építésére, amelyet egybehívandó közgyűlés választana. A felülvizsgáló tizenhárom tagú bizottság tagjaiul javasolja Regényi Lajos elnöklete alatt a következőket: Birkáss József, Vojnich Purcsár Márk, Sztipics Félix, Kulcsics Bódó, Csóvics Márk, Antunovits Miklós, Bogesich Antal, Polyákovics János, dr. Vojnich Gyula, Milassin Illés, Kádár Elek, György Mór.

A repülőgépminta megtekintésére szintén bizottság kiküldetését ajánlja, mely bizottság a közgyűlésig elkészülhetne a jelentéssel, mely jelentés azután már tisztázza a tanács javaslatát is. A küldöttség tagjaiul javasolja a főkapitányt, a tüzoltóparancsnokot és az ügyészség egy tagját.

Dembitz indítványát a tanács megjegyzés nélkül elfogadja és kiküldi Szalay Mátyás főkapitányt és Antunovits Andor pénzügyi tanácsnokot és dr. Dembitz Lajos tiszti főügyészt, hogy Francziskovics Sztipán lakásán a helyszíni szemlét ejtsék meg.”

Itt vége volt a repülőgépügynek.

A jegyzőkönyvben más dolgok következtek.

AMIK AZUTÁN KÖVETKEZTEK

Szabadkán — mondanunk sem kell — a repülőgép híre még aznap délben elterjedt. De korántsem okozott olyan szenzációt, mint hinné az ember. Valóban, igaza van Carlyle-nak: „Ami éppen most történt meg, az sohase lehet valami nagyon érdekes.” A francia forradalom kitöréséről az első napon bizonyára nem beszéltek nagyobb érdeklődéssel a párizsi külvárosi csapszékekben, mint arról, hogy a Notre Dame előtt egy asszonyt éjjel megöltek.

A szabadkai kocsmákban és olvasóköroekben is elintézték a repülőgép dolgát. Mindenkinek megvolt a maga véleménye, de általában senki se vette komolyan. Röviden szólva elközönségesedett az ügy és estefelé Vass Ádámnál a friss csapolás jóval nagyobb érdeklődést keltett, mint Sztipán bácsi ügye.

Csak az egyik sarokasztalnál, ahol egy vidám kompánia mulatott, történt olyasvalami, ami — mint a következmények igazolni fogják — határozottan kapcsolatban volt a repülőgép ügyével, habár az események folyására mélyebb befolyást nem gyakorolt.

Az asztal felől jövő alaktalan lármából egyszer csak egy éles hang süvöltött ki:

— Fogadjunk egy becske sörbe! ...

Úgy hatott ez a hang a többi hang között, mint ahogy a fény száguld a fekete éterben, mint az Úr szava *Az ember tragédiájában*, mint a harsonák belépése a Tannhäuser-nyitányban.

— Mi az, ami történt? — kérdezte Ádám, aki a zajra kijött.

— A Deli úr fogadott valami repülőgépről — felelte Pista, a szemfüles borfiú.

A Bácskai Hírlap szerkesztőségében valóságos láz volt... Milyen formában adják le a repülőgépről szóló tudósítást? Vezércikk vagy napihír, vers vagy próza? Stella, az ifjú szociálfilozófus egy nagy vezércikket akart írni versben a repülőgépügyről és a nőkérdésről. Binomi izgatottan föl és alá sétált és váltig erősítgette, hogy itt csak egy kirokíról lehet beszélni. Jász dús fürtjei közé temette kezét és az asztalra könyökölve kijelentette, hogy török vagy szakad, de vezérhírt ír a repülőgépről.

A szerkesztő azonban lefújta az összes terveket. Kezébe vette pompás angol szerkezetű öntöltő tollszárát és egy szerény, de becsületos riportban tárgyalta le az ügyet. Így:

— **Érdekes tanácsülés.** A ma megtartott tanácsülésnek egy érdekes pontja volt. Francziskovics Sztipán IV. köri lakos kérvényét tárgyalták, aki egy repülőgépet talált föl s annak építésére kért segílyt. A tanács — mint értesülünk — szakbizottságot küld ki az ügy megvizsgálására, melynek tagjai Szalay Mátyás főkapitány, Antunovits Andor pénzügyi tanácsnok és dr. Dembitz Lajos tisztii főügyész. Nem ismerjük az ügyet, de kíváncsian várjuk a szakértő (?) bizottság jelentését.

Ezzel az ügy el volt intézve.

A Bács megyei Napló tudósításából (ún. második cikk) csak a következő megkapó mondatot ragadjuk ki:

„A léghajózás, mely annyi esztendőkön át, annyi időközön keresztül az emberi nem legfőbb küzdelmének tárgyát képezé, mely a vérpatakok özönét hozta napvilágra az éter kies hullámaiban, mely talán hasonlíthatlan nehézséggel igyekezett a föld szélviharainak szeszélyeit lebilincselni és a lég-óceán urává lenni — az embert ösztökélé: most hihető-e?”

A Szabadkai Friss Újság rövid tudósítást közölt, melynek végén „kitartást” kívánt Francziskovics Sztipánnak.

A találmánynak pedig annál is inkább örül, mert reméli, hogy rövid idő leforgása alatt hirdetési rovatában is előfordul.

Néhány nap alatt a repülőgéptügy különben is alacsony hullámai teljesen elsimultak. Csak negyednap jelent meg egy hír a szabadkai lapokban, melynek, ha nem alaptalan a következtetés, a repülőgéppel kapcsolatban kellett lennie.

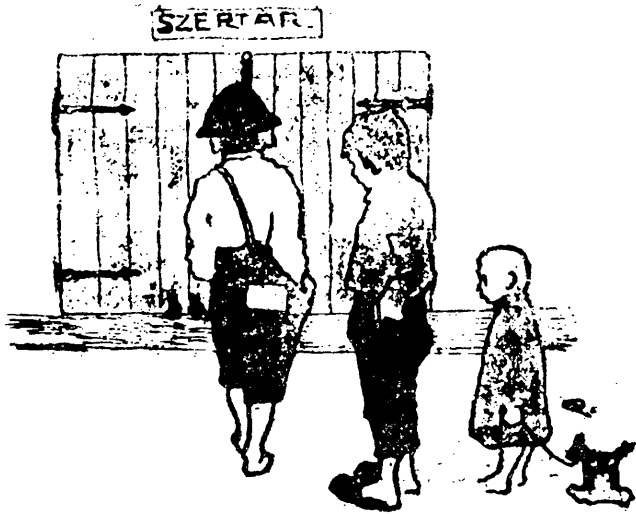
A Szabadkai Friss Újság írta meg ezt a hírt legalaposabban s mondjuk ki: pártatlanul, legszebben is. Ezért történetírói kötelességet vélünk teljesíteni akkor, midőn a Sz. F. Ú. riportját reprodukáljuk az utókor számára, szárazon hozzátéve azt, hogy a Bácskai Hírlapban és a Bács megyei Naplóban is jelent meg ugyanaznap hasonló tartalmú tudósítás. De lássuk a Szabadkai Friss Újság szép garmond riportját (amelyet itt helyszűke miatt petittel szedtünk).

— **Mentőkészülék a repülőgéphez.** Venczel Lajos, a helybeli önkéntes mentőegyesület agilis főparancsnoka ismét egy zseniális és praktikus találmányával lepte meg a szakköröket. Találmánya megdöbbentően egyszerű. Egy mentőkészülék a repülőgépekhez, amelyekben, mint tudjuk, úgyis annyi veszély fenyegeti az emberi életet. E mentőkészülék segítségével a repülőgépeken való utazás teljesen veszélytelené, mondhatni gyerekjátékká válik. Röviden szólva: baleset kizárva. A mentőkészülék igen-igen, mondhatnánk igen-igen-igen egyszerű. A leglényegesebb része egy zárt kosár. Öt személyre való, közönségesnek mondható kosár. A kosár falán öt lyuk van elhelyezve és mindegyik lyukba egy kötél lesz húzva, a kötél pedig övben végződik. Az övet felkötjük a repülő utas derekára jó erősen és a többi már most magától értetődik. A kosár falán le- és fölcsatolható ólomgombok is vannak.

Ezt a Kolumbusz-tojás egyszerűségű mentőkészüléket Venczel főparancsnok Francziskovics Sztipán helybeli lakosnak ajánlotta föl, aki — mint olvasóinkat már értesítettük — erősen foglalkozik a repülés problémáival. Venczel e héten még felviszi készülékét Budapestre is, hogy a budapesti önkéntes mentőegyesületben bemutassa. Végül azzal zárjuk be tudósításunkat, hogy egyrészt Venczel Lajosnak, a kitűnő felalálónak szerencsét kívánunk találmányához, mely — tekintve azon körülményt, hogy nincs kizárva, miszerint a léghajózást a közeljövőben fel fogják találni — valószínűleg kitűnő szolgálatokat fog tenni a lég-hajósoknak.

Igy szólt a Szabadkai Friss Újság cikke, amelyet újságírói és kultúrtörténeti szempontból fönnebb méltattunk.

A mentőkészülékkel kapcsolatban azonban el kell mondanunk azt az eseményt is, amelynek színhelye szombat reggel a városháza mögötti Csokonai tér volt, s amely esemény önként kínálkozik e fejezet kerek, sőt csinos befejezésül.

Mondott időben és helyen a mentők szertára előtt egy ún. kisebb fajta csoportosulás kötötte le a járókelők figyelmét. A csoportosulás oka egy pár cipő volt, amely a szertár ajtajában magánosan állott. Soha ehhez hasonló látványt. Az elegáns, de gazdátlan cipők ott a népes utcán úgy festettek, mint két néma panaszkodó, bánatos állat. Mintha úgy szóltak volna a cipők:

— Ó, járókelők, tekintsetek ide! Mondjátok, mivel érdemeltük meg ezt? Tegnap még büszkén hordoztuk kedves gazdákat, aki most az utcára dob bennünket. Mi lesz a nyugalmas öregséggel, amelyet cipőtársaink élveznek, akiket a szobalány hetenként letöröl, sőt néha ki is fényesít? Mi lesz velünk? Ó, járókelők, tekintsetek sanyarú helyzetünket...

És sokan megértették az elhagyott cipők néma bánatát. Az ártatlan kicsinyek, akiknek bizony egy pár jó cipő nem éppen közönséges dolog, mert maguk az esztendő nagyobb részében cipő nélkül szűkölködnek, megállottak és szótlánul nézték az árva cipőket. Egy suszterinas megjegyezte:

— Finom borjúbőr és a kaplija tükörbőr! Legalább hat forintot ér, ahogy van!

A suszterinas, aki azt az ítékezést bámulatos szakértelemmel megejtette, mégpedig anélkül, hogy a cipőkhöz hozzányult volna, általános tetszést aratott, sőt néhányan őszintén irigyelték a tudását.

A csoportosulást csakhamar észrevette a mentők őrzetője is, aki haladék nélkül kivonult és megvizsgálta az ügyet. Vizsgálatának eredménye az volt, hogy a szertárban levő mentőkészülék kosarában megtalálta a magyarázatot, mely egy pillanat alatt megvilágította a cipők homályos eredetét.

A mentőkészülék kosarában ugyanis egy kövéres úr aludt. Teljesen felöltözve. Csak a cipője hiányzott a lábáról. Egyébként zöld

selyemharisnyát, krémszínű lüszterruhát és formás pocakat viselt, amely utóbbi míg egyrészt tekintélyt kölcsönzött viselőjének, másrészt természetnek férfias szépségét a legkevésbé sem rontotta le.

Az alvó úr álmában nyújtózva dörgő hangon rákiáltott a derék mentőre, aki őt költögetni kezdte:

— Pompásan repültem a teremburáját. Estére iszunk az Ádám-nál! ...

— Nini, a Deli úr — mondta a derék mentő, és azzal az arc kifejezéssel, amely a mentőket jellemzi, mikor egy segélynyújtási esetben merőben egészséges egyéneket találnak, ismételte:

— Hiszen ez Deli úr! ...

Aznap este (és itt elmés fordulattal a befejezés virányos útjára kell lépnünk) az Ádám-nál némely vidám asztaltársaság egy becske sört sörözött föl. Ezt a becskét — mint költséget és fáradságot nem kímélve kiderítettük — Deli úr fizette.

Tartoztunk ezzel olvasóinknak, akiknek érdeklődését e becske sörre vonatkozólag lekötni bátorkodtunk. De tartozunk egyúttal annak a kijelentésével is, hogy ezt a becskét egy második, sőt egy harmadik követte.

Ezen elvi jelentőségű ügy elintézése után abban a kellemetes helyzetben vagyunk, miszerint regényünknek e kedves kis fejezetét végleg befejezettnek nyilváníthatjuk. De ideje is, hogy visszatérjünk a repülőgép ügyére, amely ezalatt szédítő lépésekkel haladt előre.

VI.

MEGHIÚSULT HELYSZÍNI SZEMLE

Londonban, a City egyik legforgalmasabb mellékutcájában: a Cromwell streeten áll már vagy 60 esztendeje a jó nevű Brown bankárcég.

Miután a ház megalapítója, a jelenlegi cégfőnök atyja, már évekkel ezelőtt egy szebb árnyékvilágba költözött, hozzá nem lehet szerencsénk. Amit annál inkább sajnálnunk kell, mert az idősebb Brown nemcsak a Cromwell streetnek, nemcsak a Citynek, sőt nemcsak Londonnak, de az egész világnak talán legbecsületesebb és legjobb embere volt.

De ne zúgolódjunk Isten rendelése ellen. Az Úrban immár megnyugodott Brown úrnak folytatása, minden erkölcsi és anyagi javának egyetemes örököse, tehát a hasonlóan becsületes ifjabb Brown, éppen történetünk ezen pontján a Cromwell street 42/a számú ház földszinti bejárájának jobb oldalán fekvő bankhelyisége balközép sarkában ült. És a vele való megismerkedés nem kevésbé örömdetes lesz, mintha papáját, a szintén Brown névre hallgató idősebb Brownnot hozta volna a végzet elénk.

Brown úr tehát — mint mondánk — a balközép sarokban ült. E szék, melyen deli termete nyugodott, bár nem a kiváló Schöberl-féle „nappal ágy, éjjel szék” volt, de a bútorászat egy oly remeke, aminőt csak egy vérbeli angol bankár kényelmet igénylő képzelete, illetve egy angol fabútoros ügyessége elő tud állítani.

Am ne foglalkozzunk hosszasan a székkal, amennyiben a két összefüggő, sőt egymást kiegészítő rész: a szék és Brown úr közül mégiscsak Brown úr a fontosabb.

Brown úr tehát a székben ült. Ezen nincs semmi meglepő. Ha vesszük, hogy Brown úr szájában egy körülbelül 10 cm vastagságú havanna szivar füstölgött, még mindig nem mondtunk nagyot. Tudniillik: nem a szivar vastagságáról, hanem eme nevezetes szobában történekről. Amennyiben az már másszor is előfordult a Cityben, hogy valaki kényelmes székben ült és 10 centiméteres havanna szivart szítt.

De ha még azt is elmondjuk, hogy eme nevezetes pillanatban, mely pillanat — mint később látni fogjuk — igazán a pillanatok legfontosabbja volt, Brown úr előtt a Bácskai Hírlap feküdt, melyet ő csillogó szemekkel, izgatott mohósággal olvasott, úgy — azt hisszük — sikerült olvasóink figyelmét a székről teljesen Brown úrra fordítani.

Olvasóink bizonyára érdeklődni fognak, hogy a Bácskai Hírlap melyik száma kérkedett Brown úr asztalán. Az, amelyről legutóbb történetünkben szó volt. Éppen ezelőtt fél órával érkezett meg Londonba. Hogy ezt tudjuk, nem kell még csak Sherlock Holmesnak sem lennünk. Az újságpapírról még frissen árad a tengerszag, erős bizonyítékául annak, hogy csak az imént hozták a hajóról.

Brown úr tehát a Bácskai Hírlapot olvasta. Egyszerre csak letette az asztalra. Nem hirtelen, nem is izgatottan. Azzal a méltóságos nyugalommal, mely az angolt mindig jellemzi. Igen, letette egy előkelően hideg mozdulattal, csak a bal orrcimpája remegett meg kissé és a havanna szivar felől szállt el a szokottnál valamivel nagyobb füstkarika.

Brown úr letéve az újságot, a következő szokat mondta:

— Mit csinál ön, James?

A megszólított már eddig is ott tartózkodott a szobában, de a nagy könyvhalmoz, amely mögött állott, annyira eltakarta, hogy nem vehettük őt észre. Most hirtelen előbújt és szép barna angol bajuszát megsimogatva, megállt Brown úr előtt:

— Könyvelek, sir.

— Ön könyvel, James?

— Igen, sir.

— Ne könyveljen ön, James.

— Nem könyvelek, sir.

— Olvassa ön el ezt a hírt, James.

— Igen, sir.

A James névre hallgató fiatalember, akiről már azóta olvasóink kitalálhatták, hogy Brown úr könyvelője volt, olvasni kezdett azon a helyen, ahová az imént Brown úr bökött az ujjával.

Miután letette az újságot, a következő sürgöny, azaz szóváltás fejlődött ki köztük:

— Elolvasta ön, James?

— Igen, sir.

— Érti ön ezt, James?

— Igen, sir.

— Ön elutazik, James.

— Igen, sir.

— Most 4 óra van. Fél ötkor indul a vonat. Itt van önnek ezer font sterling. Ha még kell, sürgönyözzön. Ha még százszor ennyi kell, akkor is sürgönyözzön. Ön elmegy Szabadkára és ott mindent elintéz. Érti James?

— Igen, sir.

— Menjen, James!

— Megyek, sir!

James vette a pénzt, a botját és a kalapját, felült a már füstölő automobilra, kiment az állomáshoz és felszállt a legelső vonatra.

*

Az emlékezetes tanácsülés óta elmúlt már vagy két hét és reális eredményei még mindig nem voltak. A tizenhárom tagú kiküldött bizottság ugyan már állandóan permanenciában volt, gyűléseket is tartott, de ezen gyűléseknek egyáltalában nem voltak tárgyaik, úgyhogy rendszerint minden összejövetel csak doktrinér eszmecserevel folyt le.

A helyszíni szemlére kiküldött háromtagú bizottság azonban mozgolódni kezdett. Hétfőn reggel úgy 8 óra tájban már valószínűnek látszott, hogy ez a nap nem fog elmúlni esemény nélkül. Ugyanis a városháza előtt együtt állt Antunovits Andor, Szalay Mátyás és Dembitz Lajos. Aki elment mellettük, az egyes elejtett szavakból kivehette, hogy valami készül.

— Megyünk?

— Igen! Délután 5 óraker.

— Eljössz értem?

— Gyere ide a városházához. Itt lesz a kocsi.

Azzal szétmentek, de délután, úgy $\frac{3}{4}$ óra tájban már ismét együtt látjuk őket, amint ünnepélyes arccal — amelyet mindenki, aki a városhi dízhintón utazik, mint egy uniformist magára ölt — a városháza bejáratánál beszélgettek.

Nemsokára előállt a kocsi is. A város jó két lova volt elébe fogva, a bakján a kocsis mellett egy tűzoltó ült. Az emberek megálltak egy pár lépésnyire és tanakodni kezdtek, hová mehetnek ilyen idő tájban a város urai. Végre felültek. A lovak már toporzékolni kezdtek, mikor Szalay Mátyás odakiáltott a kocsisnak:

— Vuicsidolba! Francziskovics Sztipán házat ismeri, ugye?

A kocsis válasz nélkül belecsapott a lovak közé. A város lovai büszkén ragadták tova a kocsit, mintha érezték volna, hogy milyen fontos dologban jutott nekik szerep.

Nem telt bele tíz perc sem és elértek a Sztipán bácsi utcájába. Amerre mentek, a hintó robotására kijöttek az emberek és a fejüket csóválták:

— Ebbü megint baj lesz! Sose jó, ha a nagy urak a mi utcánkba gyűnnek.

A kocsis Francziskovics Sztipán háza elé ért. A zörgésre kinyílt a kapu és a Mándó néni kendőbe kötött feje jelent meg ott.

Tudnunk kell, hogy Mándó néni Sztipán bácsi derék hitvestársa. Az asszony kíváncsi szemmel méregette a kocsin ülőket. Először Antunovits Bandi szállt ki. A kocsi lépcsőjébe megütötte a bokáját.

— Rossz ómen! — sziszegte és elbicegett az ajtó felé. Nyomon követték őt társai. Antunovits Bandi udvariassan meghajolt Mándó néni előtt.

— Adjon Isten, jó asszony. Itthon van-e az ura?

— Hát, itthon — felelte vontatva az asszony.

— Lehet-e vele beszélni?

— Hát — Mándó néni a vállát vonogatta.

— Én Antunovits Andor pénzügyi tanácsnok vagyok.

Újabb vállvonogató.

Szalay Mátyás látta, hogy Antunovits nem megy semmire, szeliden félretuszkolta őt és maga állt meg az asszonnal szemben.

— Én kérem a főkapitány vagyok.

Mándó néni itt abba hagyta a vállvonogatót.

— Nem ismer kegyed?

— Nem.

— Az urával akarunk beszélni. Nagyon fontos ügyben.

— Hát menjenek be!

Az urakat kissé lehangolta a hűvös fogadtatás. Dembitz Lajos legjobban szeretett volna visszafordulni, de a főkapitány akkor már az ajtóban állott és csöndesen kopogtatott.

Egy kicsit vártak; mikor nem jött válasz a kopogtatásra, a főkapitány lassan megnyomta a kilincset és kinyitotta az ajtót. A konyhába jutottak. Tiszta, ragyogó volt minden. Mándó néni jó gazdasszony lehetett. Ezt hamarjában Dembitz főügyész állapította meg évtizedekre visszamenő tapasztalatai alapján. Tovább nemigen gondolkozhatott, mert a másik szobából, melynek ajtaja szintén zárva volt, hirtelen különös hang ütötte meg a fülét. Úgy látszik, két társa is meghallotta, mert egyszerre összenéztek és elképedve álltak meg. Az ajtón keresztülszűrődött a hang:

— Yes, yes, sir!

A leggyorsabban Dembitz főügyész fogta fel a helyzetet, odaugrott az ajtóhoz, kopogtatott, meg sem várta az engedélyt a belépésre, hirtelen kitárta az ajtót és megállt a küszöbön.

Az asztalnál ült Sztipán bácsi ingujjban, vele szemben egy fiatal, kefemódra nyírott bajuszú barna fiatalember.

A nap által megvilágított arcban Jamest, Brown úr londoni könyvelőjét ismerjük fel. Kezében éppen pohár van, melyből csak az imént hörpintett egy jó korty buckai sillert.

Sztipán bácsi, mikor meglátta a belépő urakat, felugrott a székről és elibök sietett.

— Hozta Isten az urakat. Tessék. Milyen szerencse.

Az urak nehezen tértek magukhoz első ámulatukból. Azt sem tudták, hogy értek a szoba közepére, csak azt vették észre, hogy sorban kezét fognak a barna fiatalemberrel, akiről csak annyit tudtak, amennyit Sztipán bácsi a bemutatásnál mondott:

— James úr, Londonból.

Szalay Mátyás odasúgta Dembitznek:

— Csak a dologra. Nincs mit veszteni!

Dembitz mindjárt elő is hozakodott:

— Hát kérem, Francziskovics úr, mi abban a bizonyos dologban jöttünk.

— Tessék, üljenek csak le az urak! — kínálta őket Sztipán bácsi.

— Nem lehet kérem! — mentegetődzött a főkapitány. — Tudja kegyed, hogy a hivatalos embereknek minden percük meg van számlálva.

— De csak tessék. Egy pohár bort csak megisznak az urak — és ezzel Sztipán bácsi már tele is töltötte az almáriom tetejéről leszedegedett poharakat.

Most már Antunovits Andor is közbeszólt. Elmondta rövidesen jövetelük célját. Féjszettel folyton az angolra nézett, mint ha a lelkéből akarna valamit kioivasni. De James egész higgadtan ült, egy arcizma sem rándult meg.

— Igen kérem — fejezte be a pénzügyi tanácsnok —, a helyszíni szemle végett jöttünk. Meg akarjuk vizsgálni, hogy megére tulajdonképpen annyi pénzt...

— És hogy nem veszedelmes-e — tette hozzá a főkapitány.

A főügyész megtoldotta egy szóval:

— És jogi szempontból nem esik-e kifogás alá.

Sztipán bácsi a poharát sorba odaütötte az urakéhoz és kocintás után kihörpintve a kvaterkát, megtörölte a száját.

— Késő van már ahhoz kérem. De azért igyanak meg egy-két pohár bort az urak. Azt a masinát nem érdemes mutogatni. Nem ér az 50 000 koronát, veszedelmes is, no meg jogi szempontból is kifogás alá eshetik.

A város urai kezdték magukat rosszul érezni. Még párszor megkísérelték a repülőgépigyet felhozni, de nem mentek vele semmire. Sztipán bácsi szívesen koccintott, de a masináról hallani sem akart.

Végre is fölkeltek az urak. Nagyon le voltak hűlve. Sorban kezelték Sztipán bácsival és az angollal, aztán eltávoztak.

A kapuban még mindig ott állt Mándó néni.

— No, beszéltek-e az urammal? — kérdezte.

— Az urak nem is válaszoltak. Csak úgy kutyafuttában odavetették az adjon istent, azzal felültek a kocsira és elhajtattak.

A kocsiban kínos csend volt. Végre is Dembitz főügyész halatta szavát:

— Így van ez... hja... hja...

Azután megint csend lett és csak nagy későn jegyezte meg igen elmésen Antunovits, hogy:

— Ilyen az élet...

Már a városba értek, de még egyikük se tudta, hogy tulajdonképpen hová viszi őket a kocsi.

Egyszerre csak fölkiáltott a főkapitány:

— Urak! Egy nagyszerű ötletem van!

Ezt oly hangosan mondta, hogy a különben végelgyöngülésben szenvedő lovak megbokrosodtak és vadul vágattak az úton, jobbra-balra rángatva a kocsit.

— Alljon meg! — kiáltott a kocsisra a főkapitány. — Urak, most kiszállunk, mert amit most akarok előadni, az sokkal fontosabb dolog, semhogy azt csak úgy a kocsiban elintézhethénk.

Kiszálltak a kocsiból és kíváncsian fogták közre a főkapitányt, aki nagy titokzatosan körülnézett előbb, hogy nincs-e valaki a közelben, aztán lágy hangon így szólt:

— A László kapitány majd elintézi mindent. Mi már ne is törődjünk evvel a kis ügyel. Menjenek az urak most egész nyugodtan haza; én majd fölkeresem Lászlót.

— És a polgármester? — kérdezte a főügyész, miközben a talpától a feje búbjáig a hidegség szaladt végig. — És a polgármester? — ismételte mintegy önmagának.

— Mit a polgármester?

— Mit szól majd, ha megtudja, hogy semmit se végeztünk.

— Semmit: mert nem fogja megtudni. Különben is bízunk a jó szerencsében. Majd elintéz az mindent mihelyettünk. No én megyek... fölkeresem Lászlót.

— Sok szerencsét — mondta Antunovits és a főügyész karjaiba kapaszkodva magával vonszolta őt, pedig még szeretett volna valamit mondani a főkapitánynak.

A főkapitány a Bárányba sietett. Tudta, hogy ott találja majd Lászlót. Tényleg: a főkapitány kitűnő nyomozó tehetsége ezúttal se hagyta cserben. László kapitány ott ült a Bárány teraszán, gödrösi Horváth Ödön, Lipóczy László és Eberhardt József urak megszokott társaságában. A társaság ezúttal vizet ivott Lipóczy kedvéért.

László kapitány tartotta őket szóval:

— Mondom: ha én lettem volna Budapest rendőrfőkapitánya Kecskeméthy idejében, akkor tudom, nem szökött volna meg az ipse. Még így is nagyon pikkeltem rá és nem rajtam múlt, hogy nyakon nem csíptem.

Ezeket mondta és éppen egy vadonatúj fehér szipkába akarta helyezni szivarját, midőn észrevette, hogy a túlsó oldalról erősen integet feléje a főkapitány.

Átsietett a másik oldalra, hol a főkapitány csak a következő szavakat mondta neki:

— 60 sec. Fehér. Sicc. Juhuhuj — azzal elrohant.

László pedig fölráncolt homlokkal ment vissza. De nem az asztalhoz, hanem kerülő úton a Bárány szálloda fehér termébe. Látjuk tehát, hogy László kapitány megértette jól, amit a főkapitány mondott, ti. azt, hogy: „Egy perc múlva a fehér teremben leszek.” Hogy a „sicc” szó mit jelent, az magától érthető: „Négyszemközt fogunk beszélni, ne legyen senki se a közelben.” Azt pedig nevetésgészen egyszerű kitalálni, hogy mit tesz magasabb rendőri nyelven e szó, hogy: „juhuhuj.” A gyengébbek kedvéért mondjuk csak meg, hogy juhuhuj annyit tesz, mint: „Égetően fontos ügyben akarok magával beszélni.”

Tehát László a fehér terembe ment, ahová kisvártatva a főkapitány is követte.

— Rendben van minden? — kérdezte az izgalomtól lihegve a főkapitány.

— Rendben.

— Egy lélek sincs a közelben?

— Nincs.

A főkapitány előbb maga is meggyőződött ez utóbbi állítás valódiságáról, azután zsebébe mélyesztette a kezét, amelyben a terem kulcsát szorongatta, és elejétől végig előadta László kapitánynak a repülőgépigyet. Különösen hangsúlyozta a gyászos körülményt, hogy a feltaláló semmiképpen sem hajlandó kiadni a repülőgépet a városnak, hanem valami jöttment ánglussal tárgyal, aki úgy látszik, annyi pénzt ad neki, amennyit csak kér az öreg.

László kapitány szemei a „pénz” hallatára felragyogtak:

— Ah... kitűnő fogás...!

— Micsoda fogás?
— Az angol...
— Mit akar maga az angollal?
— Ez egy sikkasztó... Ezt nyakon fogom csípni. Persze a főkapitány úr is erre céloz...

— Úgyan hová beszél kegyed?... Mi közünk nekünk most az angolhoz? Azt úgy se tudná maga elcsípni, mert maga nem tud londonul. Most a repülőgépről van szó... Erti? Ezt a kis ördögös masinát holnap reggel a polgármester elé kell vinni ezüsttál-cán... ha törik, ha szakad. Remélem, megértett?...

— Meg — mondta László és ismét felborzolta homlokát és rágyújtott szivarjára.

— Nos — kérde a főkapitány idegesen —, még mindig nincs semmi ötlete...? Micsoda nehéz ember maga...

— Nehéz és bonyodalmas ez az ügy — mondta László és szivarjából nagyokat szippantva, föl és alá járkált a szobában, az ő kimért, nyugodt 73½ cm-es lépteivel.

— Hát még sincs ötlete? — türelmetlenkedett a főkapitány.

— De van — mondta az csöndesen.

— És az??!! Gyorsan, ki vele!...

— Nem mondom meg. Bízva rám a főkapitány úr most már az egész ügyet.

— Hát hazamehetek már? — kérdezte a főkapitány. És hangja oly kellemesen rezgett, mint az illatos lomb, mit a közismert langyos zefír hoz megfelelő rezgésbe.

— Haza.

— Fiam! — kiáltotta a főkapitány és magához ölelte Lászlót. — Csak okosan — tette azután hozzá és tőle telhető gyorsasággal távozott.

László is kisietett az utcára, ahol már várt rá Marodics Szávó és Kukla, a két népszerű titkosrendőr.

A derék detektívek látták a László után siető főkapitányt és ez nekik elég volt. Tudták, hogy itt valami szenzációs bűnügy, vagy csak egyszerű ügy termékeny csirái vannak elhíntve.

— Utánam! — mondta László kapitány és csakhamar együtt tárgyalt a három derék úr a fehér teremben.

Röviden előadta nekik a repülőgépugyet a kapitány. Beszédét így fejezte be:

— Önök, uraim, a repülőgépet a Sztipán bácsitól egyszerűen ellopják. Hogy hogyan, miképpen, mi módon, milyen eszközökkel, az mellékes rám nézve. Az a fontos, hogy a kis repülőgép még ma éjjel, illetve még mielőtt a nap a láthatáron feltűnnék, a városházán legyen.

*

A sötétség csakhamar ráborult a városra és így Vucsidolra is. A petróleumlámpák vakítóan világították meg a vucsidoli utcákat. Azért mondom, hogy vakítóan, mert aki belenézett e jótékony fényt szóró modern szerkezetű lámpásba, annak szemei előtt végképp elsötétült minden.

A sötét utcákban két fekete alak bandukolt: Maródiics Szávó és Kukla. Könnyű eltalálni, hogy Sztipán bácsi háza felé tartott, és hogy a repülőgép elemelésében fáradzott a két országos híri detektív.

A sötétben is megtalálták a Sztipán bácsi házát.

Bekukucskáltak a kulcslyukon. Az udvarban borozgatott Sztipán bácsi az angollal. A hátuk mögött álltak a tamburások.

Sztipán bácsi jókedvűen kiáltott oda a primásnak:

— Az angol himnuszt játssza!

A tamburások éppen rázendítettek a megrendelt dalra, midőn belépett a kapun a két titkosrendőr.

Részegséget színlelt mindkettő. Egymást támogatva mentek diülöngélve előre.

Sztipán bácsi jót nevetett a két becsípett alakon, akiket különben régről ismert már. Különösen jóízű nevetésben tört ki, midőn egyszer csak Kukla elterült a földön és elaludt.

Csak nagy nehezen sikerült fölemelni a földről. Olyan nehéz volt, mint egy liszteszsák.

Hortyogott, mint egy fűrészmalom és csuklott, mintha csak fizetést kapott volna érte.

Bevitték nagy kínlódás után a szobába és befektették az ágyba.

Aztán kimentek és hármasban, Marodiccsal iszogattak tovább.

Kukla, midőn minden lecsendesedett körülötte, szépen fölemelkedett az ágyról, elővette a kis zsebvillanylámpását és helyszíni szemlét tartott.

Ismerte jól Scherlock Holmes összes kalandjait. Tudta, hogy ilyenkor következtetni kell. Tehát következtetett:

— A repülőgép itt van a szobában vagy valamilyen látható helyen, vagy láthatatlanon. Látható helyen nincs, különben látnám. Tehát csakis láthatatlanon...

Gyorsan átkutatott a szobában minden zugot, de nem volt sehol a repülőgép.

Csak még a szekrényben nem nézte, mert be volt zárva.

Gyorsan előszedte zsebeiből a betörőszerszámokat és lázasan feszegetni kezdte a szekrényt.

De nem sikerült így se kinyitni. Az erős, masszív szekrény zára nem engedett.

Kukla dühében úgy megrázta a szekrényt, hogy csak úgy reccgett az ódon faalkotmány...

És íme, csodák csodája: egy kulcs hullott le a szekrény tetejéről...

Ez volt az. A szekrény kulcsa.

Kukla bevilágított a szekrénybe.

Ott volt a repülőgép...

Örömeiben akkorát dobbant a szíve, hogy csak úgy pattogtak mellénygombjai.

Habozás nélkül a hóna alá csapta a kis ördöngös masinát és kiugrott az ablakon.

Egy éleset füttyült (ez Marodicsnak szólt) és aztán futásnak eredt...

Alig telt bele egy negyed óra, már a városházán volt a repülőgép. Diadalmasan hozta a két detektív.

Éppen jókor jöttek.

A tanácsteremben már türelmetlenül várták a repülőgépet a titokzatos ügybe beavatott urak...

*

Sztipán bácsi, mikor reggel észrevette, hogy a repülőgép hiányzik, szomorúan mondta az angolnak:

— Elvitték vissza a városházára a repülőgépet, sir...

— Nem baj — mondta hidegvérrel az angol. — Visszakapjuk mi azt. Ha nem szép szóval, hát erővel...

VII.

AZ ANGOL FLOTTÁK MEGJELENÉSE ÉS EGYÉB BAJOK

Eltelt néhány hét. Szenzáció nélkül. Mondhatnánk: minden esemény nélkül; mert azt még csak eseménynek se lehet minősíteni, hogy Sztipán bácsi naponta kétszer járta végig a városházán a hivatalokat, hogy visszakapja a repülőgépjét.

Eleinte egyik hivatalból a másikba, a másikkól a harmadikba, földszintről az emeletre, az emeletről a földszintre küldték. Később megmondták neki nyíltan, hogy még csak beszélni se lehet arról, hogy visszakapja a várostól a repülőgépet, amíg csak él nem intézik a kérvényét... Azt pedig — mivel olyan nagy fontosságú — bajosan intézik el hamarabb, mint öt-hat éven belül.

Amikor pedig a szegény Sztipán bácsi méltatlankodott a repülőgép ellopása miatt, azt felelték neki, hogy az jogos cselekmény volt, mivel a repülőgép a kérvény A % alatti melléklete volt és így szorosan a kérvényhez tartozik...

Szóval: a repülőgép súlyos problémáját ezzel befejezettnek tekintették.

Azt hitték, hogy most már nyugodtan lehetnek a repülőgép miatt.

Azonban nagyon csalódtak.

Hogy mért, arról felvilágosít bennünket az a rövid kis telefonbeszélgetés, amit Bíró polgármesterrel folytatott Somogyi úr, a palicsi fürdőpénztáros...

A hivatalos reggeli órák egyikében csengette fel a polgármestert a telefon.

— Halló?... Ki beszél?

— Itt Somogyi fürdőpénztáros. És ott?...

— Bíró Károly polgármester...

— Nagyságos uram!... Borzasztó dolgok történtek itt Palicson...

— Mi az?... Mi az?...

— Megjelentek az angol flották a palicsi vizeken... A fürdővendégek elmenekültek innen. Az angolok lebombázták eddig a nádasokat és a fürdőházat...

Bíró polgármester az izgalomtól kimerülten leejtette a kagylót, de kimerültsége csak egy pár pillanatig tartott, mert csakhamar visszanyerte hidegvérét...

— Ez a repülőgép miatt van. Tudom... No hát majd megmutatom én, hogy mit tudunk mi szabadkaiak!...

És kiadta a rendeletet, hogy a legrövidebb idő alatt a palicsi vizeken legyenek a szabadkai flották is.

Alig tellett el néhány röpke óra, máris teljesen készen várták a szabadkai flották az angolok támadását a hullámos palicsi vizeken...

A városi flották vezére Pertich József volt, a palicsi tónagy. Az angol flották élén pedig Láng Simon ellentónagy állott. Láng maga ajánlta fel szolgálatait az angoloknak, akik örömmel tették meg ellentónaggyá és kilátásba helyezték neki: hogyha győznek, ő lesz Palicson a tónagy. Az angolok azért is örültek Láng szolgáltatainak, mert így legalább biztosak voltak abban, hogy nem tévednek el a nagy és mély vizen...

A szabadkai flottákon ott volt városunk összes előkelősége. Szóval a fegyverfogható emberek. Nagy volt a lelkesedés és mindinkább nőtt a küzdők száma. Dr. Reisner Lajos minden újonnan érkezőt üdvözlő beszéddel fogadott. Szalay főkapitány díszmagyarba öltözött és úgy szállt be vitorlás csolnakjába Milassin Andorral, hogy cirkáló kémutat tegyenek. Parchetics Misi acélpáncélokba öltözve teljesen fölfegyverkezve szállt a flottákba, azonban kénytelen volt visszavonulni, mivel a nagy hajók süllyedni kezdtek alatta...

Milassin Andor, a vitorlás csolnakból a zászlóval integetni kezdett az angol flottáknak.

Az angolok visszaintettek.

Aztán a következő zászlójelváltás folyt le közöttük:

— Mit akarnak maguk? — kérdezte Milassin.

— A repülőgépet — volt a válasz.

— Azt pedig nem kapják!

— Sajnáljuk!

— És mit csinálnak, ha nem kapják meg?...

— Lebombázzuk előbb Palicsot, aztán az Isten irtalmazzon önöknek...

Amikor Milassin megvitte övéinek az angolok válaszát, nagy volt az ijedség; a flották legénysége csüggedni kezdett.

Gyönyörű, lelkesítő beszédek tartottak a csüggedőknek Dr. Fischer Jákó és Klein Adolf. Mind a ketten azt fejtegették, hogy a szülőföldért meghalni szép, de a szülővárosért hősiesség halált halni még szebb. Dr. Székely Áron is, hogy összetartsa a küzdőket, a régi időről szóló tárcáit olvasta fel. Abrasich Antal elszavalta immár 274-szer a *Talpra magyart!*... Sőt közkívánatra 275-ször is előadta és így jubilált egyszersmind. Az iparosok páncélosán Mayland Gyurka szavalta a *Talpra magyart* ötszázadszor, így főzvéen le Abrasichot és így könnyeztetvén meg Hoffmann Francit és Buchwald Samut. A főgimnázium tanárai közül csak Bölcskey Lajos jelent meg, akit lelkesen megéljeneztek, midőn kijelentette, hogy ő, mint a szabadkai közkönyvtár- és múzeumegylet öre, felajánlja szükség esetén a múzeum összes ágyúit, puskáit és kardjait, valamint ostrom esetén hajításra a vastag könyveket is. Az a hatalmas éljenzés se volt csekélység, amely akkor hangzott fel, midőn az ifjú, deli Szigethy Kálmán h. anyakönyvvezető állott fel és messze elhangzó basszbariton hangon felajánlotta az esetleges háborúskodás költségeinek fedezésére egyévi jövedelmét.

Ilyen lelkes volt a városi flottákon a hangulat, midőn egyszerre csak eldördültek az angol flották hatalmas ágyúi.

Dr. Reisner Lajos búcsúztatót akart tartani. El is kezdte beszédét egy ágyú tetején. Így:

— Mélyen tisztelt küzdő uraim!!! Férfiak!!! Harcosok!!! Testvéreim!!! Csekély személyem kicsinysége tudatában emelek szót, hogy...

Nem foglytathatta tovább, mert félbeszakították:

— Nem érünk rá most beszédek hallgatni... Hisz az angolok összelőnek bennünket...

— Úgy van! Úgy van! — hangzott mindenfelől, és mindenki kijelölt helyére sietett.

Reisner azonban a helyén maradt tovább is és beszélt szünet nélkül; sőt a közbekialtásokat is ő eszközölte. Hatalmas hangját azonban elnyelték a rettenetes angol ágyúk dörgései...

Pertich, a tónagy megadta a jelt a támadásra:

— Előre! — kiáltotta torkaszakadtából.

Azonban (és ez az a pont, ahol a dán a vízbe ugrik) — mondom: azonban a városi flották megfeneklettek.

A tónagy ügyetlenségének tulajdonították a megfeneklést, amiért is a jelen volt polgármester önmagát tagadva meg, Pertich Józsefet a tónagyi állástól elmozdította és a flották vezérletét Pertich Ernő helyettes főkapitányra bízta.

Amde hiába vezényelt Pertich is, hiába feszítették ki a vitorlákat, hiába fűtötték a gőzkazánokat kettőzött erővel, a szabadkai flottákat meggátolta a támadásban a hínár...

Igen: a palicsi hínár, amely most élte virágzásának fénykorát, és amely gyönyörűen ölelte körül izmos karjaival a szabadkai flottákat.

A polgármester nem hitt szemüvegeinek. Megnézte a hínárt tehát szemüveg nélkül is. Hitetlenül csóválta a fejét:

— No ezt mégse hittem volna . . .

Persze nagy kavarodás támadt a szabadkai flottákon, midőn látták, hogy a hínár miatt egy lépést sem juthatnak előre.

— Meneküljünk! — kiáltották többen.

— Fussunk, még nem késő . . .

Az angolok ágyúzása valóban ijesztő mérveket öltött. A ravasz ellentónagyuk, a Láng Simon mindenekelőtt lebombáztatta a Nagyvendéglőt és a nádist. Érdekes, hogy a nádas épületet csak 65 ágyúlövessel lehetett ledönteni. 64 lövés meg se kottyant neki, ami a magyar flottát szinte kétségbe ejtette. De a 65-re aztán megroppant a dereka: bedőlt . . .

Pertich Nészto se volt azonban rest. Kiadta a parancsot, hogy a nagy ágyúval kell felelni az angol ágyúknak. A beosztás szerint ifj. Gálffy György kezelte a nagy ágyút, akit azonban sehol sem találtak, hiába keresték.

Már-már azt hitték, hogy a derék ifjú a tócsata áldozata lett, hogy a mérhetetlen hullámok emelték ölükbe, midőn nagy hortyogást hallottak a nagy ágyú felől.

Ez ő volt. Megismerték a hangjáról.

Hozzá siettek. Aludt, mint három bunda.

Vermes Béla mosolyogva intett a felkeltőknek.

— Kétszáz korona a bank! — szólt harsányan.

— Tartom! — válaszolt Gálffy, és míg bal kezével az álmat törölte ki szeméből, jobbával a bacc-asztalra akart ütni.

Ebben a pillanatban egy kegyetlen, de jól irányzott ágyúgolyó tönkretette a szabadkai flottákat.

Nosz lett kavarodás. Mindenki életet akart menteni. Persze a magáét. Egymás után ugrottak be a Palicsba. A víz csak bokáig ért és így könnyű volt a sáros, hínáros csapatnak a menekülés.

Egyenesen a villamos-végállomásnak tartottak, ahol már várt rájuk néhány különkocsi is. (Hogy a külön villamoskocsik hogy kerültek ide, az kétes. Annyi bizonyos azonban, hogy valaki megrendelte a kocsikat. Tehát úgy látom, a számító emberi elme itt se hiányzott.)

Pár perc múlva vitte már a tócsata levert embereit a száguldó villanyos. A hősök tudták, hogy az angolok nem érik őket utol és azért nyugodtan dohányoztak és köpködtek a kocsi belsejében.

A harmadik kitérőben azonban megváltozott a helyzet. A villanyos megállt és nem ment tovább. Késése volt a másik kocsinak és így kénytelenek voltak a menekülők vagy fél órát eltölteni szorongva, lázas izgatottságban a villanyoson . . .

Mialatt a villanyos állt a kitérőben, azalatt az elázott urak a ruháikat szárították a napon.

Csak nagy sokára értek be a városba. Ném győztek eleget csodálkozni: az utcákon egy lelket nem láttak, a házak ablakait mindenütt deszkákkal szegezték be. Az összes üzletek be voltak zárva.

Egy öreg úr meg is jegyezte:

— Éppen olyan a város most, mint 48-ban, mikor az osztrákok jöttek ide Szabadkára.

A polgármester is éppen tünődött javában, midőn egy száguldó automobilt látott közeledni.

Könnyű eltalálni, hogy az automobilt, városunk eme féltve őrzött kincsét, szeme fényét, Pertich Kálmán vezette, — mellette ült bonckészletével Sántha Gyurka. Pertich, midőn a polgármestert megpillantotta, már messziről kiabált csengő hangján:

— Az angolok ostromolják már a városházát! — kiáltotta, azal eltűnt automobiljával.

A polgármester elsápadt.

— Elkéstünk... — mormolta fogai közt. — Ez a szerencsétlen villanyoskésés...

— Nem késtünk el, uraim! — kiáltotta Bölcskei Lajos, szabadkai városi magyar főgimnáziumi rendes tanár. — Még nincs késő. Még nincs veszve a haza! Menjünk a közkönyvtár- és múzeumegyletbe. Ígéretemet most majd beváltom. Ismétlem, uraim, amit a flottákon mondtam: én, mint a közkönyvtár- és múzeumegylet öre, följajánlom a múzeum fegyvereit. Úgy van: fölfegyverkezünk és fölmentjük a városházát az angolok ostroma alól.

Elfogadták Bölcskei indítványát és kerülő utakon a múzeumba mentek, hogy ellássák magukat a szükséges fegyverekkel.

Bölcskei szabad választást engedett az uraknak, ő maga pedig leült íróasztalához és folytatta a közkönyvtár katalógusát, amelyet ezúttal 23-szor kezdett meg.

A városháza helyzete ezalatt mind válságosabb lett:

Az angolok hevesen támadtak. Táborukban volt az öreg Franciskovics Sztipán is, aki maga vezette a vucsidoli bicskások hadát, hogy visszakapja repülőgépét.

Nagy volt azonban a lelkesedés a városházán belül az ostromlottak közt is.

Mukits Simon és Varga Károly is az ostromlott városházában rekedtek.

A két képviselő véletlenségből volt éppen akkor a városházán, midőn az angolok (akik — mint látjuk — megelőzték a mieinket) támadást intéztek a városháza ellen a repülőgép kiadásáért.

Szerencsétlenségre az angolok támadása egy időbe esett a rendőrök sztrájkjával. A rendőrök ugyanis sztrájkba léptek. Nagyobb fizetést akartak. Így a hivatalnokok maguk védték a városházát.

Először azt hitték, hogy az egész ostrom valami kedélyes bácskai tréfa; csak midőn az angolok az ágyúkat a kapu elé vontolták, akkor ijedtek csak meg igazán. A kedélyes gödrösi Horváth Ödön, aki azt mondta, hogy Favorit szódával kell az ostromlókat elkergetni, szintén nagyon megijedt, midőn látta a folyton szaporodó ostromló tömeget.

A zavar nőttön nőtt, midőn Mukits Simon maga köré gyűjtötte az embereket és azt indítványozta, hogy itt vezérekre van szükség. Hogy ne legyen sok veszekedés, vezérül ajánlotta fel magát és Varga Károlyt.

A tömeg lelkesen kiáltotta ki őket vezérükül, mire Mukits Simon a következő beszédet tartotta:

— Mélyen tisztelt polgártársaim! Szándékosan hagytam a fejemen a kalapomat, hogy megemelhessem önök előtt (Leemeli a kalapját. Óriási éljenzés), és hogy lelkem egész melegével, szívem teljes hevével, a hazafiság tűzkévéjétől duzzadó keblem összes tüzével köszönetet mondjak azért a bizalomért, amellyel engem és igen tisztelt képviselő társamat, Varga Károlyt kitüntettek. (Éljenzés.)

Ezután a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség ígét fejtegette, majd áttért a repülőgépre, amidőn is kijelentette, hogy a repülőgépet, amely a magyarság díszje lesz majd egykoron, nem szabad angol kézbe adni. Meg kell védeni az utolsó csepp honfivérrel is.

Beszédét így fejezte be:

— Befejezem a beszédemet és fölteszem egyszersmind kalapom is, amely most a vezéri jogart fogja képviselni. Akarom, hogy a viharedzett kalap előtt, amelyet annyiszor hajtottam meg a nép előtt, hajoljon meg ez egyszer egy büszke, elbizakodott nép, az angol... Ha még nem tudják, mi a bácskai becsület, hát majd megtudják most. (Óriási éljenzés.) Azt hiszem, tisztelt polgártársaim, hogy ezek után nem kell Varga Károlyt igen tisztelt barátomnak és képviselő társamnak fölszólalni, mivel ő úgyis azt mondaná, amit én. (Éljen Varga!) Isten áldását kérem önökre! (Leírhatatlan éljen és taps.)

Mialatt Mukits beszélt és bátorságot öntött az ostromlottak szívébe, azalatt áruulás folyt egy lépéssel odébb a kapu alatt...

Dulich főjegyző ugyanis — aki a védelemben eddig egyáltalában nem vett részt — titokban a kapu alá hívta a városháza egyetlen angol hivatalnokát: lovag Martyn Albert off Windsort és így szólt hozzá:

— Tud maga angolul, Off* úr? Hm? ...

— Igen. Született angol vagyok.

— Biztos?

— Egész biztos.

— És nem felejtett még el angolul?

— Még nem.

— Bízhatok önben, Off úr? ...

A lovag megsimogatta jól ápolt gesztenyeszínű szakállát és ravaszul mondta:

— Nu-ná: nem.

— Ez angolul van? — kérdezte a főjegyző.

— Nem.

— Hát?

— Franciául. Annyit tesz, hogy bízhat bennem a főjegyző úr.

* Azért szólította „Off”-nak, mert az öt név közt ez a legrövidebb.

— No hát azt akarom, kedves Off úr, hogy lopóddzék ki az angol táborba és indítsa meg a béketárgyalásokat...

— A béketárgyalásokat?

— Igen.

— Hogyan? Hiszen amott a hősiesség haláláról szónokolnak.

— Az nem baj. Csak menjen ki. Az én felelősségemre, Off úr, és kérdezze meg, hogy mit akarnak tulajdonképpen. Ha csak a repülőgépet akarják, azt kiadom én. Mert nem szeretem, tudja, ezt a nagy fölfordulást. Szeretem a békességet, a csendet...

Óvatosan kinyitotta azután a városháza kiskapuját és Martyn titokban az ellenség táborába lopózkodott.

Mister James, midőn meghallotta, hogy Martyn földije, barátságosan ölelte keblére, majd homlokára egy nagy és két kis pusztit nyomott.

Azután megindultak a titkos béketárgyalások.

Míg Martyn odakünn járt, azalatt a városházabeliek — akik csak nem is sejtették Dulich titkos, ravasz műveletét — a kirohásra készültek elő.

Mindenekelőtt összeszedték a városháza összes hivatalainak íróasztalaiból a bort meg a szódát és ittak egy kis szíverősítő italt is.

Majd összeszedték az ostromlottak minden magánvagyonát. Mindenki kiszedte erszényéből, zsebéből pénzkészletét és az udvaron rakott máglyára rakták fel. Összegyűlt így nagy nehezen 1 forint 20 krajcár. (A hónap vége volt már!) Ez a pénzelégetés azért történt, mert nem akarták, hogy az angol szedje el tőlük a pénzt — vesztett ügy esetén — és avval is gazdagabb legyen.

Csak Deli Ferenc hagyott a hős Zrínyi példájára mellényzsebében 20 krajcárt.

— Ne mondja az angol, hogy smucig a magyar — mondta bátran Deli. — Akarom, hogy az a katona, aki elejt engem, ki is zsákmányolhasson...

Mindenki fegyvert fogott. Különösen jól festett Bólics József, aki két rendőrkardot ragadt kezeibe:

— Csak a testemen keresztül jönnek be a városházába! — kiáltotta bátran.

— Úgy van! Megmentjük Szabadka becsületét életünk árán is! — mondta Dembitz főügyész puskájának csövét vizsgálgatva. — Nem adjuk ki a repülőgépet.

Amint ezekből látható, teljesen felfegyverkezve, támadásra készen állott a kicsiny, de elszánt csapat a városháza kapuja alatt.

Ezalatt künn a városháza eltorlaszolt kapuja előtt komor arccal sorakozott az ostromra a sereg.

A vucsidoli bicskások kijelentették, hogy meghalnak, de a repülőgépet megkerítik, és hogy ők lesznek ma a városházatorony erkélyén az elsők. A tűzoltói szertárt megostromolták és már hozták is a létrát, hogy nekitámasszák a falaknak. A piacon összegyűlt nagy tömeg lelkesen buzdította a derék hősokeket, akik — mint két hét múlva a Times némi túlzással írta — „kockára tették életüket

a tudományért, s akiket a szociális evolúció legnagyobb bajnokai között kell emlegetni”.

Mialatt ezek történtek, a Szemmáry-féle vendéglő óriási diplomáciai tárgyalások színhelye volt, amely tárgyalások végleg eloltották a városházostrom ügyének már-már explodálni készülő bombáját, helyesebben e bomba égő kanócat.

Martyn lovag ugyanis az angolokkal megoldotta a kérdést. Így szólt (angolul):

— Uraim! Én jó angol vagyok. De szeretem ezt a földet, s ezer okom volt rá, hogy megújtáljam, amely okokról itt nincs idő most beszélni, de amely okokat a költő e szavakban fejez ki: Ez a föld a lelkek temetője! És mégis azt mondom, uraim: hagyjuk meg ennek a szerencsétlen városnak azt a dicsőséget, amelyre érdemtelennek mutatkozott, azt a dicsőséget, hogy megörökítse nevét a XX. század legnagyobb találmányával kapcsolatban. Hagyjuk meg akkor, uraim, amikor ez a város, bár későn, de méltányolta Francziskovics úr találmányának horderejét. — Itt a szónok rövid szünetet tartott, majd emelt hangon folytatta: — Igaz, uraim, angol vagyok, és így talán azt kellene kívánnom, hogy angol lobogó lengjen az első repülőgépen, amely a légtengert biztos suhanással fogja hasítani, de mégis azt mondom, hogy hagyjuk meg nekik a dicsőséget. Hanem igenis ellenőrizzük az ügy fejlődését, és ha Szabadka csak egy pillanatig is érdemtelennek mutatkoznék a nagy találmányra, úgy haladéktalanul vegye kezébe az ügyet Anglia. De egyelőre a méltányos Angliának méltányosnak kell lennie!!!

Az utolsó mondaton annyira meghatódtak az angolok, hogy rövidesen belementek az ajánlatba. Egy vén angol kormányos, aki egy flottai hajóról jött be Szemmáryhoz egy pohár sörre, örömkönnyet szórva megsókolta Martynt.

— Soha életemben nem felejttem el ezt, mylord — mondotta az öreg tengeri főka. — Soha! Én jártam Transvaalban, halomra lövöldöztem a búrokat, én jártam Indiában, halomra lövöldöztem az indusokat. Nem akarok többet mondani, de még azt senkitől sem hallottam, mylord, hogy Anglia méltányos. Engedje, hogy még egyszer megsókoljam önt, mylord.

— Parancsoljon — szólt Martyn és odanyújtotta neki a másik képét.

Ezzel az ügy végleg a barátságos megoldás medrébe terelődött. Francziskovics Sztipánt behívták. Az öreg először nehezen állott kötélnek, de amikor Martyn kijelentette neki, hogy a legközelebbi városi földeladásnál két lánc homokot fog kapni teljesen ingyen, belement a dologba.

— Nem bánom — mondotta —, hát épüljön a város pénzén az első repülőgép, végre is egy repülőgép ide vagy oda, de azt kikötöm, hogy abba se a tanács, se az obtyina, se semmiféle bizottság, se a polgármester, se az úristen bele ne szóljon. Én egy szegény földaláló vagyok, de amennyi mérget nekem ott a városnál

föltálatk, azt mégse lehet kibírni. Egy szót se szólnak — jól van. De ha sokat okoskodnak: elmegek Angliába.

Kipirulva kiabált.

— Itt nem lehet semmit csinálni, megeszi az embert a por és a maradiság! De isten tudja, szeretem mégis ezt a földet és ezért neki adom a dicsőséget.

Az öreg sírva fakadt és Martyn nyakába borult. Az angolok is kivették a szájukból a bagót és könnyeztek. Ebben a pillanatban az öreg tengerész zokogva elkezdte énekelni:

— Good save the king!

Hasi Kálmánék pedig rázendítették a dalt. Az egész társaság — akik nem tudni honnan, egyszerre ott termettek — megilletődve és tele szájjal énekelt, amikor künn ágyúlövés hallatszott. János bácsi ágyúzott, a Teréz-templom érdemes harangozója, aki azelőtt ünnepekkor a mozsárágyukat sötögette a templom előtt. Már régen betiltották az ágyúzást, és azóta az öreg sehol se működhetett kedve szerint. Most azután az ostrom hírére előszedte öreg mozsarait, a városháza elé sietett, és elkezdte őket sorra pufogatni. Bodrics Miskáék és Mezei Béláék a mozsárágyúk mellett húzták a „Vucsidoli ifjak rohamindulóját”, amelyet György A. Mór zeneszerző az ostrom kezdetekor hirtelen szerzett.

Feledhetlen látvány volt. A kedélyek a végsőkig feltüzelvek. Minden arcon lázas pír. Érezni lehetett a szívek viharos dobogását. A Deák utca felől a vucsidoli szüzek csapata közeledett, akik elhatározták, hogy az egi leányok példájára, kedveseikkel együtt fognak harcolni.

Ebben a pillanatban Sztipán bácsi egy fehér zászlót lengetve megjelent a téren. A fehér zászlót egy asztalkendő képezte, amelyet egy meszelőre kötöttek. A zászló megjelenésének — találoán szólva — frenetikus hatása volt. A tér tíz perc alatt kitisztult. János bácsi szomorúan hazavitte a mozsárágyúit. A vucsidoli harcosok visszacipelték a raktárba a létrákat. A városháza kapui csakhamar tárva-nyitva állottak.

Sztipán bácsi és az angolok felmentek a polgármesteri hivatalba, ahol a repülőgép dolgát megbeszéltek. Sztipán bácsi sértetlenül visszakapta a masinát és megígérte, hogy az első repülőgép a városé lesz, továbbá hogy személyesen fog vele fölrepülni, éspe-dig hat hónapon belül. De kijelentette azt is, hogy ha a város akadékoskodik, haladéktalanul az angolokkal fogja finanszírozatni találmányát. A városi urak mindenbe belementek. Sztipán bácsi diktált, de úgy, hogy hasonló diktálásra a világtörténelem legöregebb diktátorai sem emlékeztek. Hja, a világ első nemzete állott a háta megett.

A vér kormányos — aki szintén részt vett a tanácskozásban — érezte is, hogy ezt a tényt reprezentálni kell. Felállott tehát és a tanácskozás befejeztével érces hangon rákezdte:

— Good save the king!

Mindenki fölállott és énekelt! Feledhetlen jelenet volt — írta a Times, s ezt el kell ismernünk e helyen nekünk is.

A polgármester díszmagyarba öltözve, a tanácsnokok és a többi főhivatalnok frakkban, ezenkívül Szalay főkapitány és dr. Reisner Lajos is fölhúzták díszmagyar ruhájukat. Az önkéntes tűzoltók zenekara Wahl karnagy vezetésével szebbnél szebb indulókat játszott. A peron elegáns közönséggel volt tele. Amikor a vendégek leszálltak a vonatról, vegyes „Hipp-hipp!” és „Éljen!” kiáltás fogadta őket, a tűzoltók pedig rázendítették a Rákóczi-indulót.

Iványi István, a vak történetíró szintén kivezettette magát a pályaudvarra, és amikor a polgármester beszédét hallotta, amelyben az „a kultúra nevében”, üdvözölte a tudós mérnököket, örömkönnyeket sírva kijelentette, hogy a város aranykora elkövetkezett és ezek után haladéktalanul hozzáfog Szabadka története III. kötetének megírásához. Az angolok röviden megköszönték a fogadtatást, és mialatt dr. Reisner hasztalanul igyekezett szóhoz jutni, már fogatokba ültek és Sztipán bácsihoz hajtottak. Azt mondják, hogy még azon éjjel munkába fogott a négy mérnök.

Annyira zárkóztak voltak a gentlemanek, hogy dr. Dembitz beszüntette az intézkedéseket a tiszteletükre rendezendő bankett tárgyában. Özv. Almássy Kovacsics Károlyné és Birkássné Szucsich Adrienne úrasszonyok azonban már másnap délben meghívták őket a tiszteletükre rendezendő színielőadásra, amit Albion udvarias fiai meg is ígértek. Egyébként azonban sohase voltak láthatók, Sztipán bácsi házánál zárt ajtók mögött folyt a néma munka, s a dolgozó társaság csak este volt látható, amint Sztipán bácsival a rendes sé-táját tette. Ilyenkor egész kis sereg kíváncsi követte a nyomukat. Különösen Bill Newmannt, a cambridge-i egyetemen a mechanika tanárát bámulták meg nagyon. Ennek az úrnak egészen borotvált volt az arca s a tetejében egyetlen szál haj nélkül szűkölködött. Folyton erős szivarokat szítt. A társaság többi tagja volt Henry Simpson (aki, mint látjuk, végre ingyen is eljött), Ralph Mulberry, aki már számos találmány praktikus kivitelénél játszott eme, a tudós asszonyéhoz hasonló szerepet és végre Arthur Gride, akit *Statikai vagy dinamikai probléma-e a repülőgépe?* című könyve után mindannyian ismerünk.

Egész nap ott dolgoztak ezek az urak papírjaik, tabelláik és logarléceik mellett Sztipán bácsiék tisztaszobájában. Reggel közös tanácskozáson megbeszélték a teendőket, azután csend volt, a szivarfüst gomolygott és fekete számokkal teltek meg a tiszta papírlapok. Sztipán bácsi első napokon csak behozta a sillert, a poharakat és mel-lé a Decsy-szódavizet, de amikor látta, hogy csak szódavizet isznak az angolok — és azt is csak ritkán —, nem tette többé és maga se ivott. Annál több baj volt eleinte az étellel. Az angolok folyton húst akartak és rengeteg sokat ettek. Mándó néninek reggelire, ebédre, vacsorára befőztek kellett szervírozni. A jámbor asszony eleinte nem tudta a sütés módját, de Ralph Mulberry, aki *A konyha ké-miája* című tudományos művével már pályadíjat is nyert, megmu-tatta neki, hogy kell megsütni a marhahúst, hogy a közepe azért véres maradjon. Naponta hat-nyolc kiló hús fogyott el. Pedig Sztipán bácsi alig evett, Mándó néni meg éppen rá se nézett a húsrá,

csak Katica, a szép Katica leányuk fogyasztotta jóízűen a félig véres húst. Őt még nem ismerjük. Regényünk színpadán — mely, büszkén elmondhatjuk, mindeddig világesemények színhelye volt — még nem tűnt föl igénytelen, de bájos alakja.

Most azonban meg kell őt néznünk. Sovány, sápadt lány. Pedig bájos, tizennyolc éves arcán annyi élet sugárzik, mosolyog. Finom arcán a vérszegénység sárga fátyla, mellét a szokás szerint szűkre szorítja a rossz szabású fűző. Mint barátnői, ő is keveset eszik és keveset alszik, mert komolyan hiszi, hogy csak így lehet belőle szép lány.

Mikor templomba megy, és selyemruháját a tíz alsószoknya fölé fölhúzza, nyakába akasztja a gyöngysorát és fejét beköti nehéz selyemkendőjével, végtére pedig fehér arcára két tűzrózsát mázól a patikából vásárolt festékekkel, olyan, mint egy finom, szomorú csinált virág.

Mióta azonban az angolok megérkeztek, néhány nap alatt nagy változás esett rajta. Sűrűn tekintett a mérnökök dolgozószobájába, s ilyenkor szeme mindig találkozott a gyönyörűen nyírt bajszerű Arthur Gride-nek acélkék szemeivel. A második nap azt mondta Sztipán bácsi a lányának:

— Te Katica, azt mondja nekem ez az angol úr, hogy mondd meg neked, hogy kár, hogy annyira fűződ magad, s hogy nem eszel te is véres húst, mert attól pirosabb lenne az arcod és szebb lennél. Hát megmondom.

De el is pirult erre Katica, hogy annál pirosabbra a világ semmilyen angolja nem kívánhatta. És innen kezdve letette az ostoba fűzőt, ebédre jóízűen ette a frissen sült véres húst, és egy hét múlva eltűnt arcáról a beteges sápadtság, sőt mintha a termete is erősödött volna.

Észre is vették ezt sokan az ismerősök közül, akik jelen voltak az angolok tiszteletére adott műkedvelő előadáson. Ez a műkedvelő előadás a műkedvelő előadások királya volt. A rendezők: özv. Almássy Kovacsics Károlyné és Birkássné Szucsich Adrienne úrasszonyok ez egyszer igazán kitettek magukért. Meg akarták mutatni a brit nemzetnek, hogy a szabadkai művészvilág milyen előrehaladott. A siker tényleg nem maradt el, mert a Times vasárnapi száma vezércikkben méltatta a két úrnőt és elismerte, hogy Szabadka szellemi életét ők tették erőssé, nagygyá.

A műkedvelő előadás — melybe a MÁV altiszti kört is bevonták Pietsch Ferencné vezetésével — egy prologussal kezdődött, melyet egy bájos kislány, Soket Irénke szavalt el. Utána egy egyfelvonásos következett, melyet ez alkalomra dr. Winkler Elemér szerzett, és amely a *Szárnyas állat* címet viselte. Majd a *Tavaszi ébredése* című előkép következett, melyet Almássy Kovacsics Károlyné rendezett kiváló ízléssel, végül közkívánatra megismételték a Jókai-ünnep egyik képét, a *magyar nábobot*, melyben ismét a szabadkai jeunesse dorée eleje vett részt. Ez alkalommal élénk derűtséget keltett Vojnich Béla agara, mely dr. Békeffy beszédét folytonos zajos ugatásokkal szakította félbe.

Az élvezetes előadást Sztipán bácsi és vendégei egy proscéniumpáholyból nézték végig, melyet ingyen bocsátott a figyelmes rendezőség a kitűnő feltaláló rendelkezésére. Sztipán bácsi azonban nem fogadta el a potyajegyet.

Az ügyből egy kis konfliktus támadt, melyet úgy oldottak meg, hogy Sztipán bácsi a páholyért járó összeget bedobta egy mentőperselybe.

A színházban egyébként — ami természetes — a közfigyelem az immár hírneves feltalálóra és vendégeire irányult. Szünet közben Bezerédy főispán föllátogatott a páholyukba és külön meghívta őket előadás után a Nemzeti Kaszinóban tartandó táncestélyre. Egyben kilátásba helyezte, hogy bemutatják tánc után Szabadka egyik nevezetességét: a trombitásokat — amint már szokás — kiállítják az erkélyre és eljátszatják velök az angol himnuszt.

Az utóbbi érv hatott. Arthur Gride kijelentette, hogy ő készséggel elmegy, kapacitálta a többieket is és nyomban fölkérte Katicát az első csárdásra és a második négyesre.

Előadás után aztán felkészültek és átmentek a Kaszinóba, de hiába vártak ott vagy egy óra hosszat, a Bezerédy, Bíró, Vermes családokon kívül csak Pertich Kálmán és Paukovits Andor jelentek meg és a hangulat oly nyomott volt, hogy a mulatságból nem lett semmi. Pertich Kálmán ugyan egyszer-kétszer elrikkantotta magát, hogy jó kedvet keltsen, a főispán is erősen buzgólkodott, de hiába, még az egykedvű angolok is kellemetlenül érezték magukat, és Sztipán bácsi unszolására — aki egy pohár pezsgőnél viláért sem akart többet inni — éjfél tájban hazaindultak.

Elöl ment Katica Arthurral. Utánuk Sztipán bácsi Mándó nével, végül bezárta a sort a tudósok serege. Köztük Bölcs Nándor gimnáziumi tanár, aki azt állította, hogy az angol mérnökök kedvéért tart a társasággal, holott tulajdonképpen — amit sehogys sem akart még önmagának sem bevallani — a bájos Katica vonzotta.

Lassan mentek, mert Arthur és Katica, akik a csapatot vezették, annyira elmerültek a beszélgetésbe, hogy alig lépkedtek. De végre mégiscsak elértek Vuicsidol határára. Az egyik sarkon aztán olyasvalami történt, amire az angolok éppen nem számítottak. Ilyesmily ugyanis Londonban a West-Minster téren éppen nem szokott előfordulni.

Amint Arthur éppen azt rebegette, hogy Katica szemeinek a fénye még a holdénál is szelídebb, valaki erősen meglökte a karját. Arthur a sötétben először azt hitte, hogy Sztipán bácsi volt a tettes, aki neheztel a nagy mondásért, de egy nagy harci ordítás észrevétette vele, hogy itt más van a levegőben. Az ordítózó Bölcs Nándor volt.

— A vuicsidoli bicskások! — kiáltotta harsányan és hangja úgy zúgott, mint az északi szélvész.

Alighogy Arthur Gride körülnézett, már ott állt előtte hat-hét jó markú vuicsidoli. Kezökben megvillant a bicska és éktelen szidalmak közt körülvették az angolokkal vegyes társaságot.

Arthur a válságos pillanatban is Katicára gondolt legelőbb. Mialatt az ora előtt egy jól megtermett vuicsidoli hadonászott a bicská-

jával, ő Katicára nézett és — mintha testével védeni akarná — mellhúzódott. De a lány nem félt. Arthur csodálkozva és szerelmes rajongással látta, hogy Katica a veszélyben mily hősi elszántsággal állt. Persze arra nem gondolt, hogy vucsidoli lány létére az ilyesmit nagyon megszokta.

Eközben a helyzet válságosra fordult. A vucsidoliak éktelen lármát csináltak és mint az emberevő kannibálok, bicskájukat az áldozatok felé meresztgették.

E pillanatban nem lehetett tudni, nem kerül-e az egész díszes társaság bicskaélre.

Bölcs Nándor ekkor jónak látta cselekedni. Óvatosan benyúlt jobb mellényzsebébe és onnan finom hatlövetű revolvert vett ki. Ki tudja, hová fejlődhetek volna a dolgok, ha a gyilkos szerszámot használja. Szerencsére Arthur Gride odatekintett és egy hirtelen mozdulattal kicsavarta kezéből a fegyvert. Aztán társaira nézett.

Azok már akkor félkörbe tömörülve álltak a támadó vucsidoliakkal szemben. Arthur melljük állt. Katica és Bölcs Nándor a háttérben maradtak. Most hirtelen Henry Simpson elkiáltotta magát.

Az üvöltéshez hasonló kiáltásra az angol csapat hirtelen előretört. Egy pillanat műve volt az egész. Megindult a bokszozás, az angolok e nagyszerű harci módja, és a vucsidoli bicskások rövid küzdelem után lefegyverezve, vad futásban kerestek menedéket. Az angolok nem éltek vissza a győzelemmel. Hagyták őket futni.

Mikor Sztipán bácsi Mándó nénivel — kik eddig lassú menetelük miatt hátramaradtak — a kis csapatot utolérték, éppen abban az időpontban Bölcs Nándor Gride Arthur kezét szorongatta és erősen biztosította örök haláljáról. Míg Katica egy nyájas pillantással köszönte meg a védelmet. És nem kell mondanunk: ez a pillantás többet ért Gride Arturnak, mint Bölcs Nándor kézszorítása.

Miközben az öreg Sztipánnak elmondták a lefolyt harc eseményeit, hazaértek.

A kiskapun már belépett Sztipán bácsi, Mándó néni és Katica és éppen Ralph Mulberry készült a küszöböt átlépni, midőn Arthur Gride, kinek kezét az imént búcsúzóul Katica melegen megszorította, megrántotta Henry Simpson szárnyas kabátát.

Az angol visszafordult. Sztipánék is megálltak.

Arthur kijelentette, hogy ő még nem fekszik le. Sztipán bácsi erősen kapacitálta és hivatkozott az idő előrehaladottságára, de hiába, Arthur megmaradt elhatározásánál.

— Ha már a Kaszinóban nem sikerült a multság, hát pótolni akarom.

Ralph Mulberry és Henry Simpson igazat adtak neki és szintén a visszafordulás mellett foglaltak állást, egyedül Bill Newmann nem volt hajlandó velük menni, hajban szűkölködő tar koponyáját hozva fel okul.

Abúcsúzás megtörtént. A három angol és Bölcs Nándor visszafele indultak. Az Otthonnál Bölcs Nándor jelentette, hogy haza kell mennie, mert reggel negyven nevetlen gyermeket kell oktatnia. Az angolok sajnálatukat fejezték ki távozása felett és miután kezét fogták vele, beléptek az Otthonba.

Odabent zajos „Hurrá!” kiáltásokkal üdvözölték az angolokat, kik a kompániában a színpadon szereplő MÁV altiszti kör irodalmi osztályának tagjait ismerték föl. Pietsch Ferencné rögtön elébük sietett és meginvitálta őket asztalukhoz. Az angolok készséggel helyet foglaltak.

Pietschné vezette a társalgást. Mindjárt elmesélte, hogy ők az ujjáalkotott Pest szálloda nagytermébe mentek előadás után, ahol táncoltak egy ideig, azonban hirtelen azt vették észre, hogy a Pest szálloda nagytermének pallózata inogni kezdett. Ettől annyira megijedtek, hogy rögtön otthagytak csapot-papot és eljöttek az Otthonba.

Eközben a pincér telerakta az asztalt üvegekkel. A magyar társaság finom sillert, majd pezsgőt ivott, míg az angolok sherry brandynél kezdtek és azon folytatták.

Egyszer, amint Arthur Gride körülnézett, egy asztalnál Fazekas Lajost, a kitűnő építész látta meg. Fazekas, ki vagy fél évig nem járt az Otthonba, most megbocsátotta Versendinek, hogy a télen egyszer egész éjjel nótákat húztak és eljött. Gride Arthur rögtön — amint őt meglátta — fölkelt és átment hozzá. Fazekas ugyanis azon műhelyt építette, amelyben a repülőgépet készültek megcsinálni és onnan ismerte őt az angol. De különben már megelőzőleg sokat hallott a kiváló emberről, aki Rómában is járt és a pápával kuglizott.

Fazekas az angol meghívására átment a nagy asztalhoz, ahol már vagy húszan ültek. Köztük Martyn off Windsor úr is, ki ez egyszer leereszkedett a vasúti altiszti körhöz.

Így iszogattak vagy fél óráig és a hangulat a tetőpontra hágott. Ekkor Fazekas fölállt és három darab háromdecis pohárral a kezében, melyekben gyönyörű pezsgő volt, trojanicát köszöntött Henry Simpsonra, ily módon akarván kifejezni iránta érzett nagyrabecsülését.

Az angol természetesen csak bámult, mint issza ki Fazekas egymás után a háromszor három deci pezsgőt és egyáltalán nem látszott megérteni, mit akar tőle. Szerencsére ott volt Martyn, aki megmagyarázta, hogy a trojanica a legmagasabb megtiszteltetés, amely Szabadkán idegen embert érhet, és azt el kell fogadni.

Henry Simpson most már nem térhetett ki, a részére tele töltött három poharat kiitta, sőt kiivott még hárommal, visszaköszöntvén azokat Fazekasra.

Még Silberleitner is letette a dákót, amelyet éppen öt órával ezelőtt vett kézbe, hogy néhány kétszázás partit megjátsszon egy vidéki matadorral, aki híres volt az Etscheres lökéseiről. Mondom, még Silberleitner is letette a dákót nem törődve azzal, hogy éppen most volt benne a lökésekben. (A 64. karambolt csinálta már.) A cigányok is odasompolyogtak a harcosok köré és nagyot nyeltek, amikor az angol a második trojanicából az utolsó kortyot itta meg.

Fazekas mosolygott. Úgy tett, mint akinek nagyon tetszik a dolog és körülnézett az illusztris társaságon: nem jelentkezik-e valaki, aki a visszaköszöntésre azt mondja, hogy nem gilt.

Nem akadt senki, sőt Joó Aurél odasúgta az angolnak, hogy neki kell most újra megtölteni mind a három poharat és átnyújtani Fazekasnak.

Az angol arca lángolt az erős italtól. Keze mintha reszketett volna, amint a pezsgősüveget felemelte, hogy tele töltse a poharakat. Ott állt a trojanica a márványsz talon.

— Very well! — mondta az egyik a másiknak.

— Akombákom, a szádhoz vágom! — suttogta Fazekas, hogy szinte recsegtek a hanghullámoktól a kávéház nagy üvegtáblái.

Az angolok ijedten ugráltak fel az asztaltól.

— Mit jelentenek ezek a szavak? — kérdezték a lovagtól.

— Az angol nemzet dicsőségére fogja kiinni a trojanicát — magyarázta meg a windsori lovag Fazekas szavait.

— Éljen, éljen, madjár! — ordították most az angolok és csökönözönben fűröszötték Fazekas arcát.

— No ánglius, ide süss! — szólt most és a három nagy pohár tartalmát pillanat alatt elbekebelezte.

Az angolokat is meglepte ez az nagy hősiesség, mert valóban annak lehet nevezni Fazekas vállalkozását és vállalkozása nagy sikerét.

— De most már menjünk — szólt Fazekas, és átölelve új barátjait, intett a cigányoknak.

A szerelmes Gríde ebben a pillanatban odasúgta Fazekas fülébe:

— Vigyünk éjjelizenét!

— Hova, komám?

— Vicsidolba a Sztipán bácsi szépséges kislányának.

— Emberem vagy. Ez már magyar beszéd! Gyertek, cigányok!

Hanem aztán úgy szóljon a muzsikátok, hogy az angol szíve is megrepedjen!

Néhány perc múlva megindult a menet ki az Otthonból.

— A nagybögöt is hozzam, nagyságos úr? — kérdi a cigány-Wekerle.

— Láttál már éjjelizenét nagybögő nélkül, te mamlasz? — szólt a brácsos. — Hát ki bűg?!

Három fiákerre felcihelődött a társaság is, meg a banda is, és sebes vágatva elindultak a lovak Vuicsidol felé.

A Sztipán bácsiék utcája sarkán megállást parancsolt Fazekas és szólt a cigányoknak, hogy lassan járjanak, nehogy a zajra idő előtt felébredjen a szép bunyevác lány, az angol nagyságos úr szív-szerelme.

— Lassan hangolj te! — szólt oda a második primásnak, akinek az é-húrja éppen most pattant el.

— No most ide az ablak alá. Vigyázva, szépen és bánatosan.

— Tudjuk már, mérnök úr — szól Miska primás.

— Ne tódíts. A Salga Matyi a mérnök, én csak építész vagyok.

— Igaza van, mérnök úr! — mondja mosolyogva Miska és már rá is kezd az első nótára: — Csak egy kislány van a világon!

Martyn lovag magyarázza halkán a nótának mély értelmét. De a szerelmes angol csak néz a sötét ablakokra, nem hallja a lovag szavait, nem arra kíváncsi ő, hanem arra, hogy meggyűjtja-e Katica a gyufát.

A vucsidoli udvarokból eközben kihallatszik a felijedt házőrző kutyák bánatos vonítása. Gríde revolveréhez kap, de Fazekas megérteti vele, hogy a vucsidoli kutyák még nem olyan műveltek, hogy disszonáns hangot ne vegyítsenek az éjjelizene édes akkordjaiba.

A Katicáék házának ablakai azonban csak nem akarnak megvilágosodni.

— Tán egy szép bunyevác nótát? — kérdi Miska.

— Azt hát! — hagyja helyben Fazekas. És most Miskáék nagyon szépen eljártsszák azt a nótát, hogy:

Ti več spavaj, Milka moja,
Tebe grli slatki san,
A ja tužan, bez pokoja
Tebe tražim dan i noć.
Spavaj, spavaj, laku noć,
Bog ti bio u pomoć.

Hiába volt a szép bunyevác nóta is. Sztipán bácsiék házának kis ablakai nem világosodtak meg; azaz hogy se Fazekas, se Martyn lovag, se a cigányok nem vettek észre világosságot, de Gríde Arthur látott.

Látott az ablak mögött egy szürkésfehér alakot, vagy tán a körvonalait annak a szép alaknak, és mintha a szürkésfehér alak intett volna.

— Menjetez haza, én itt maradok — szólt az angol, és neki-könyökölve a sötét ablak keskeny peremének, mereven bámult az üvegtáblára.

Az angol egyedül maradt. A kocsik tompa dübörgése is lassan-lassan eltűnt a messzeségben, a kutyák se vonítottak már, egy elkésett tücsök cirpelése szakította meg csak néha-néha Vucsidol csöndjét.

Fél órája állt már az ablakpárkányhoz könyökölve a szerelmes angol, a tejút összes csillagai kiültek már a levegőégre, ott csúszott mellettük a fogyó hold, egyszerre csak kinyílt Sztipán bácsi házának kiskapuja, megjelent ott fehér ingben, fehér szoknyában, pirulva, remegve Katica.

Arthur odarohant, szólani szeretett volna, de Katica forró ajkait odatapasztotta az angol bajusz alá.

IX.

VÁLTOZÁSOK

Eppen a hatodik hét múlt el az angolok megérkezése óta, amikor egy reggel a bifsztek reggeli után Bill Neumann, a tudós társaság feje, nem minden ünnepélyesség nélkül így szólott Sztipán bácsihoz:

— Kedves uram! Azon a ponton állunk, hogy összegezzük számításainkat, közöljük önnel kísérleteink eredményét, és a repülőgép megújítását haladéktalanul megkezdjük. Kérem, üljön le.

Sztipán bácsi leült az angolok közé, akik írásaikba görnyedve és homlokráncolva ülték körül az asztalt. Neumann pedig elkezdte a számítások eredményeinek összegezését. Letárgyalták a repülőgép méreteit, amelyeknek megállapítása csak hétheti munkát vett igénybe, megvitatták utoljára, hogy az alumínium rudak hordképessége elég nagy-e ahhoz, hogy a szárnyakat kellő gyorsasággal mozgassák. Valóban szükséges-e a kazánokat a híres méregdrága Squeers-féle öntvényből készíteni, és hogy a légszívó kamrák munkaképességét átlagban vagy minimumban kell-e számításba venni. Hosszú vita volt afelett, hogy az erőátvitel a szárnyakon a Sztipán bácsi által magán a mintán is használt egyszerű csavarmechanizmussal vagy rugók beiktatásával történjék-e. Ezen a ponton Arthur Gride véleménye győzött, aki hat ívre terjedő számításaiból a napnál világosabban beigazolta, hogy a rugós mechanizmus komplikálja a gép mechanizét és nehezebbé teszi a kezelést, anélkül, hogy pozitív munkamegtakarítást, helyesebben benzinmegtakarítást jelentene. Estefelé készen volt minden. Elhatározták, hogy miután másnap újra szemlét tartanak a repülőgépmintán — amely érintetlenül állt ott a szekrényben — és átnézik a számításokat, haladéktalanul elküldik a rendeléseket, munkásokat hozatnak és megkezdik az építést.

Másnap este szétmentek a pénzek és a levelek. Egy hét múlva ötven gépmunkás és három vagon küldemény érkezett Londonból. A gépek egyes részei már készen érkeztek meg, amint azokat egy londoni gépgyárban a mérnökök tervei szerint elkészítették.

Az angolok azonban határozottan kijelentették, hogy azokat a részeket, amelyeket Magyarországon is meg képesek csinálni, föltétlenül hazai gyárban fogják csináltatni. Úgy is történt. Míg az építéshez nem lehetett hozzáfogni, addig a mérnökök a kísérletezéssel voltak elfoglalva. Kipróbálták a különböző fémgerendák hordképességét. Az udvaron felfüggesztették, hajlították, súlyokkal megrakták és megfigyelték őket. Az utca felől egész közönsége volt a munkának. A szomszédok padlásablakai, a kerítés mindig meg voltak rakva aszszonyokkal és gyerekekkel, akik szájtátva bámulták az angolok különös munkáját. Egy délután a város fogatán kijöttek dr. Dembitz, Szalay és Antunovits urak is és meglekintették a munkálatokat. Eközben Szalay rövid előadást tartott társai számára a látottakról. Egy másik délután a lapok tudósítói is kijöttek, de nem tudtak eligazodni, hogy tulajdonképpen mi történik és egy rövid kompresszen szedett garmond-hír jelent meg a Bácskai Hirlapban és a Bácsmegeyi Naplóban. A Szabadkai Friss Újság szerkesztői üzenetben intézte el az ügyet, azt mondván:

L. K. Szabadka. Semmi tudomást nem adhatunk önnök az állítólag (?) feltalált repülőgép (!) szerkezetéről (ha ugyan van szerkezete), mert azt nem ismerjük. Ilyen vállalatról egyáltalán nincsen tudomásunk, mert az lapunk hirdetési rovatában eddig nem fordult elő.

Szabados Sándor, a Hétfői Újság kiadója elküldötte a főszerkesztőjének és egy vezércikket íratott vele a repülőgépről, mert úgy gondolkodott, hogy akkor kell szenzációt csinálni az ilyen ügyből, amikor a többi lap semmi szenzációszagot nem érez, annál meglepőbb lesz, ha aztán a Hétfői Újság kivágja a rezeset.

*

Megint csak azt kell mondanunk, hogy a repülőgépigy ismételtlen fölkavart hullámai néhány nap alatt elnyugodtak és senki se gondolt a repülőgépre, amikor egy szép decemberi reggelen Newmann kijelentette, hogy a gép készen van. Bele kell önteni a benzint és fel kell repülni. Ajánlotta, hogy még azon éjjel tegyenek egy próbaúrat és egy hétre rá, amikor a lapok tudósítói mindenünnen beérkeztek, történjék meg a nyilvános fölszállás. Az ebédnél megbeszéltek a dolgokat és kimondatott, hogy Sztipán bácsi, Bill Newmann és Artur Gride szállnak föl a gépen elsőnek. A felszállás idejéül este 8 óra tűzetett ki.

Pont 8 óra volt, amikor Newmann eldobta a szivarját és a repülőgépre ült. Sztipán bácsi és Gride követték őt. A nagy masina, amint a sötét, hideg sátorban terpeszkedett, olyan volt, mint egy nagy pulyka, amely az óljában alszik. A sátor néhány perc múlva lebontották. A társak körülállották a duruzsoló gépet, Katica és Mándó néni pedig a konyhaajtóból nézték. Röviden megbeszéltek az irányt és az időt, kiosztották a szerepeket és Sztipán bácsi megindította a gépet. Mintha egy óriási tea-főzőben forrna a víz, olyan hang töltötte be a levegőt. Azután egy halk puffanás hallatszott, mire a nagy madár csendesen emelkedni kezdett. Lélegzetet visszafojtva szegődtek hátra a nyakak, amint a gép feljebb és feljebb emelkedett, és így maradtak a nézők akkor is, amikor már csak a gép lila lámpája látszott a végtelen magasságból. Mándó néni és Katica benn a szobában a Szűz Mária képe előtt imádkoztak, az angolok pedig szinte ideges komorsággal szítták szivarjaikat az udvaron, csak ritkán váltva egy-egy szót egymással.

Ezalatt a légutazók szinte mámoros gyönyörűségben tapasztalták, hogy a gép pompásan beválik. Mindenben engedelmeskedett Sztipán bácsi kormányzó kezének és mint valami mesebeli rabul ejtett titokzatos szörny, csendesen végezte a munkáját. Akik látták a lila pislogó lámpáját, azt hitték, hogy valami bujdosó üstökös járkal az ég csillagterében. Az utazók különösen érezték magukat. Mintha az űrben repülnének. Alattuk a földnek apró fénybogarak és fölöttük az égnek lámpásai egy belülről virágokkal kirakott óriási gömbnek tetszenek, amelyben az ember elveszti a tájékozódó képességét és valami szédülő meglepedkezésbe jut. Szerencsére egy kitűnő eszköz állott a kormányos rendelkezésére, amely pontosan mutatta az előrehaladást, a földrajzi helyzetet, a sebességet és a magasságot, s amelynek segítségével a legsűrűbb sötétségben és mintegy automatikusan tájékozódott a gép vezetője. Ez a műszer, melyet Newmann és Gride konstruáltak, tette tökéletessé Sztipán bácsi zseniális eszméjét.

Pont éjfél volt, amikor Newmann reá pillantva a kormányóra-ra, így szólt:

— Most éppen a kikötőnk fölött vagyunk.

És csakugyan, amikor Gríde a távcsővel lepillantott, meglátta a Sztipán bácsiék udvarán felállított lila jelzőlámpa gyenge fényét. E pillanatban háromezer méter magasságban voltak.

— Nohát szálljunk le — mondta Sztipán bácsi, és egy mozdulattal a gépet lassan süllyeszteni kezdte. Öt perc múlva már az udvaron voltak. Az angolok éljeneztek és a hajósok kezeit szorongatták. Mándó néni Sztipán bácsi nyakába borult és így szólt:

— Ugye, Sztipán, most már veszel nekem tíz kapa szőlőt, nem többet. Hála Istennek, Sztipán, hogy ezt a napot megértem, holnap hárompapos misét mondatok, Sztipán, és a Szent Antalnak küldök a barátokhoz tíz nagy kenyeret, de ugye megveszed most már a szőlőt és rám íratod, megígérted, Sztipán! Tudom, megvetted volna eddig is, de nem tellett, — most megveszed ugye, te jó ember! Ó, ó, lesz szőlőm, ó, ó... És rám is íratod, Sztipán!

És sírt az öregasszony, az ura nyakába borulva. Az angolok meghatva nézték az érzékeny családi jelenetet.

Azután munkához láttak, leszerelték a gépet, felállították a sártort és nyugodni tértek. Csak Arthur Gríde, a népszerű fiatal tudós maradt még az udvaron. Idegesen szívta a szivarját és hosszú léptekkel mérte végig az udvart. Azután megállt a repülőgép előtt. Megfenyegette az öklével és ilyenfélét gondolt:

„Tehát felépültél, te híres masina, és fölszállítod az embereket a jeges hideg légóceánba és elviszel mindenkit föl, föl, ahová a nagyok és dicsők csak álmukban jutottak, s ahová most minden kicsiny és nyomorult ébren eljuthat. De elviszed az én boldogságomat is, te szörny! A legszebb lány most már a világ leggazdagabb lánya lesz és te, Artur Gríde, egy szegény ördög maradsz a te évi 400—500 font jövedelmeddel. Magad dolgoztál a boldogságod ellen, önzetlen munkáddal, és az erőfeszítésedért fogsz kapni: aprópénzt. Aprópénzt bizony, mert nem aprópénzű ember leszel-e még akkor is, ha 10 000 fonttal jutalmaz meg a föltaláló? Micsoda a te rongyos jóléted a milliárdos leány teménytelen vagyona mellett?! Sohase lesz a tied az a lány, soha! És magad dolgoztál ezen és magad építetted meg a boldogtalanságodat!

A szegény fiú ilyenfélét gondolt és valóban nagyon el volt keseredve.

De ki nem az ő helyzetében?

Egy ideig még járkált föl s alá, azután nagy búsán bement a házába és lefeküdt. De még soká nem tudott aludni. Azután, mikor elszunnyadt, azt álmodta, hogy a repülőgép magától elszállt és reggelre nem találták sehol se. Csak ő maga üldözte egy óriási ágyúval, amelyet automobilon vitt magával.

Mikor egy hómezőn haladt, egyszer csak a végtelen magasságban megpillantja a kis fekete repülőgépet.

Fölállítja az ágyút, céloz és lő. Lelőtte a gépet. Nagy robajjal leesett és izzéporrá tört. Ő még nekirohant és egy baltával még ap-

róbb darabokra vagdosta a roncsokat. Azután vígan folytatta az útját. Sztipán bácsiék háza előtt megállt. A szép Katica kijön a kapun. Csak integet neki és mosolyog. Majd sietve melléül az automobilra. Nekiereszti a gépet. Hajrá! És a szép lány derekát átöleli, úgy kormányozza a gépet. És rohannak veszett, örült sebességgel. Katica elaléltan hajtja fejét az ő mellére. Ő pedig csókolja a piros ajkakat és a fehér orcákat, mialatt a gép rohan. Lázasan csókolja a lecsukott szemhéjakat és a hosszú telt nyakat; elbocsátja a kormányt is és mohó ujjai a gesztenyeszín hajfürtök illatos hülámaiban fürdenek.

Eközben a lány fölnyitja nagy fekete szemeit, pihegve kinyitja az ajkait és ő ráforrasztja a száját a lány nedves, forró szájára.

A csók mámorában veszi csak észre, hogy a gép kormányozatlanul rohan tova. Irtózatos erőfeszítést tesz, hogy megakadályozza a veszedelmet. Hasztalan, nem tud megszabadulni az ajkaktól. A jegyes a kétségbeesett gyönyörben mégis a kormányhoz kap. De már késő! Egy nagy puffanás.

Fölébredt. Az ágya mellett levő széket döntötte föl. A szobában csak társainak szabályos nyugodt lélegzése hallatszott. Ő maga hatalmasan átizzadt a borzasztóan gyönyörű álomban.

*

Másnap reggel elhatározták a nyilvános fölrepülés napját. Táviratokat is küldöttek szét. Meghívták az összes nagy külföldi lapokat. Sztipán bácsi pedig bement jelentést tenni a polgármesternek arról, hogy mikor lesz a nagy nap. A városházán a hír óriási riadalmat keltett. Körülfogták Sztipán bácsit, gratuláltak neki és néhányan világosan célzásokat tettek, hogy smucigság lenne, ha legalább két becske sör erejéig áldomást nem fizetne. Sztipán bácsi azonban nem értette el a célzásokat. Nyugodtan otthagya a társaságot.

Hazaindult. Majd a gimnázium sarkán megállott. Vagy öt percig gondolkodott valamin, azután hirtelen visszafordult. Egyenesen Nánay Mihály férfisزابó üzletébe ment. Ott egy frakkot, egy szmokingot, egy redingote-öltönyt, egy télikabátot és egy automobil-, azaz repülőgéppöltönyt rendelt meg. Nánay, aki alaposan tájékozva volt a repülőgéppügy mibenlétéről, mert azt a sajtóban mindvégig a legnagyobb érdeklődéssel figyelte, gratulált a feltalálónak és kijelentette, hogy korlátlan hitelt nyit neki. Egyes üzletekben nem járt ilyen jól Sztipán bácsi; kijelentették, hogy csak a repülőgép nyilvános fölszállása után adhatnak hitelbe árucikkeket. (Így pl. egy női divatterekeskedésben is, ahol Mándó néninek akart vásárolni egy boát és egy muffot.) Szerencsére a kereskedők nem mind gondolkoztak ennyire reálistan és habozás nélkül följajánlották a hitelt, úgyhogy Sztipán bácsi csak dél felé tért haza, mégpedig bérkocsin és meg volt rakodva minden jóval. Nagy volt az öröm. Aznap egy tál étellel többet főzött Mándó néni és még cukrászsüteményt is hoztak Hermann-tól.

A budapesti lapokban már vasárnap benn állott a repülőgép felszállásáról szóló tudósítás. A félhivatalos lap kijelentette, hogy azon híresztelés, miszerint a kormány a megnyitási ünnepélyre

megígérte volna megjelenését, minden alapot nélkülöz. Ettől kezdve a megnyitás napjáig, mint egy kis felhőből keletkező orkán, úgy növekedett a repülőgép iránti érdeklődés. A szállodák megteltek idegenekkel és újságírókkal, az utcákon nagy néptömegek járkáltak, és Sztipán bácsiék házát csendőrök és rendőrök őrizték a nagy kíváncsi néptömegtől, mely állandóan ott ácsorgott az igénytelen nádfődeles ház előtt, s melynek az utcára néző három kis ablaka mint-ha azt mondta volna:

— Mit báméskodtok, nincs itten semmi bámulni való!

X.

FÖLSZÁLLÁS ELŐTT

A napok teltek. Alig egy hét választotta el Szabadkát a nagy naptól, mely hivatva volt a város történetének, de az egész világ folyásának is új irányt adni.

Az utcákon állandóan nagy tömeg sürgött-forgott. Különösen népes volt délfelé a Kossuth utca, ahol pompásnál pompásabb toalettek tették színessé a korzót. Persze nem csekély feltűnést keltett, mikor Sztipán bácsi először jelent meg az aszfalton hatalmas szélű panamakalapjával. Karján Mándó nénit vezette, akin minden igazi selyem volt. Ámbár még kissé ízléstelenül öltözött, például egyik igen előkelően öltözködő hölgy kifogást tett az ellen, hogy a szoknyája ríktó sárga, a blúza meg piros, a kalapja pláne zöld és bár némelyek látásakor a papagájra gondoltak, máris meglátszott rajta a mód, és a Vuicsidolban mindenki érthető irigységgel nézte a Sztipán bácsi családi kivonulását.

Katica fehér moaré ruhában volt, a nyakán egy kis fekete bársonygallérral, mi igen jól állt sápadt arcához. Balján egy fiatal ember haladt; ki más, mint Arthur Gride, a szerelmes angol. A vuicsidoli öregasszonyok leplezetlen gyönyörúséggel nézték a fiatalokat, sőt Katica egy helyen hallotta, amint az egyik nénike félhangosan odamondta a másiknak:

— Szép pár lesz belőlük!

Persze Katica mélyen elpirult, amit mikor Arthur észrevett, visszaemlékezett az éjjeli álmára és olyat sóhajtott, hogy közelében megremegetek a falak.

A korzó telve volt helyi és idegen nagyságokkal. Bár eleinte úgy volt, hogy a kormány nem képviselteti magát az ünnepélyen, mégis megváltoztatták a tervet, amit nyilván bizonyított, hogy bár jövő vasárnapra volt kitűzve a fölszállás, már most, hétfőn a korzón sétált Molnár Viktor közoktatásügyi államtitkár, aki — mint mindig — ez alkalommal is Gullya törvényszéki elnöknek volt a vendége.

Most éppen összeért a két társaság. Az egyikben Sztipán bácsi családja Arthur Gridével, a másikban az államtitkár, Gullya törvényszéki elnök és a sógora.

Amint az államtitkár meglátta Sztipán bácsit, rögtön ráismert a Tolnai Világlapja meg az Ország—Világ képeiről. Hozzásietett és melegen megrázta a kezét, üdvözölte őt és gratulált neki. Ezalatt Gulya törvénytudó elnök Mándó néninek gratulált a férjéhez, Kupcsay dr. pedig Katicának a papájához. A papáig ügyvédjelölt nyomban udvarolni kezdett a bunyevác szépségnek, ami Arthur Gride szerelmes szívének érthető keserűséget okozott.

Vagy kétszer sétáltak végig a korzón, amikor végre Molnár Viktor búcsúra nyújtotta a kezét. Megelőzőleg azonban meghívta Sztipán bácsiékát, hogy jöjjenek el estére a Bárányba vacsorázni, ahol a szegedi 5. honvédegyalozred katonabandája játszani fog. Sztipán bácsi készséggel megígérte, hogy ott lesznek, és miután már 6 óra volt, alighogy elváltak, Sztipán bácsiék Katica indíttványára haza tartottak, hogy a hölgyek toalettet csináljanak.

Amíg ők öltözködtek, azalatt Gride Arthur nagyot gondolt: félrehívta Sztipán bácsit a nagyszobába és ott szemben ülve vele, egyszerű, keresetlen szavakkal kijelentette, hogy Katicát jobban szereti, mint a véres bifszteket és megkérte ünnepélyesen a kezét.

Sztipán bácsi izgett-mozgott a helyén. Nem lepte ugyan meg a dolog, mert már napok óta figyelte, hogy Arthur milyen vágyteli pillantásokat vet Katicára, de kissé gyorsan jött a nyilatkozat.

Nem tudott határozni. Az angol derék, jóra való és csinos gyerek. Aztán meg ügyes is és fiatal. Még nagyra viheti. Talán meg is tehetné főmérnöknek a repülőgépgyárban.

Viszont Katica se megvetendő. Eltekintve attól, hogy bájos, fitos orrú kis arcocskája van, darázsderéka meg szoborszép lába, vagyona is lesz majd, ha eddig nincs is. Lesz pedig olyan, hogy a gerolsteini nagyhercegné kismiska lesz hozzá. Hiszen van is már látszatja. A helyi fiatalság igen-igen kerülgeti. Pertich Kálmán ma is vagy hússzor elrobogott zöld automobiljával az ablak előtt.

Regényi Gábor is áttette az állomás-, illetve robogási helyét a Sztipán bácsiék háza elé és esténként ott hajtotta el szép két sárga lovát. Valóságos kocsikorzó keletkezett az utcájukban, és hogy mindez Katicáért van így, azt tudta az egész Vucsidol.

Sztipán bácsi tehát gondolkozott. Mitévő legyen? Az angol nem rossz parti éppen, de hátha jobb is akad. Elvégre a repülőgépkat ér, és ha jól megy a dolog, Katicának nagyobb hozománya lesz, mint Van Derbilt leányának. Ha van petróleum-, vasút-, acélkirály, mért ne lehetne Sztipán bácsiból repülőgépkirály?

Sztipán bácsi mindezt átgondolta és elhátározta, hogy egyelőre az angolt tartalékba teszi. Ad neki olyan se hideg, se meleg választ. Föl is állt a székről, köhintett egyet és ránézve az előtte várakozóan ülő Arthurra, következőleg szóllott:

— Kedves fiam!

(Ez jó jel! — gondolta magában Arthur Gride.)

— Kedves fiam — ismételte Sztipán bácsi —, én téged nagyon szeretlek. A kéréseid nekem tetszik, lehet róla beszélni. De hát tudod, az én lányom nem afféle rossz portéka, hogy sietve túl kellene adni rajta. Te se vagy tán még olyan nagyon eltelve szerelem-

mel, hogy ne várhatnál egy kicsit. Különben azt sem tudhatod még, hogy sikerül-e vasárnap a fölszállás. Aztán, ha nem üt be, szegény ember maradok és fölkapok az állatok.

Arthur Gride idegesen fölugrott, kezét tiltakozólag emelte Sztipán bácsi orra elé.

— Urambátyám — mondta nagyszerű magyarsággal —, nekem nem a pénze, hanem a lánya kell. Keresek én annyit, hogy lesz mit aprítani a tejbe.

— Jó, jó! — csillapította a hevesen gesztikuláló szerelme Sztipán bácsi. — Hát tudod mit, várjunk mégis hétfőig. Aztán ha minden jól megy, megtarthatjuk az eljegyzést. Isten áldjon meg!

Arthur nem szólt semmit. Angol flegmával fölkelte és eltávozott. Kiment a kertbe és leült a nagy eperfa alatti padra. A fejét a kezébe temette és elgondolkozott a világ folyásán. Ha magyar lett volna, talán revolvert vett volna a kezébe. Így azonban, bár nagyon el volt keseredve, sokkal praktikusabban gondolkozott és máris valami terven törte a fejét, hogy juthatna Katicához.

Ebben a pillanatban valaki hátulról átkarolta és befogta a szemeit.

Arthur Gride testét kellemes meleg járta át. Érezte a puha női kacsó bársonysimaságát és vére bizseregni kezdett.

— Ki vagyok? — kérdezte egy ezüstcsengengetyűhöz hasonlóan csilingelő női hang.

— Nem tudom — válaszolta enyelegve Arthur. Pedig a szíve majd kiugrott a helyéből, úgy zakatolt.

— Most sem tudja? — kérdezte megint a női hang.

Arthur csak azt érezte, hogy valaki lágyan homlokon csókolja. Hirtelen fölugrott és átkarolva megcsókolta az eléje került Katicát. Az, csak úgy látszatra, ellenkezett, de közben hevesen viszonzta a szerelmese csókjait.

Arthur aztán elmondta a sikertelen kérést. Katica elkedvetlenedett. Mi lesz most?

Arthur az ölébe vette Katicát. És elkezdett neki mesélni. Aból aztán megtudta Katica, hogy mi lesz.

Hogy ez a kioktatás nem ment sűrű csókok nélkül, az csak természetes.

XI.

LEÁNYSZÖKTETÉS

Sztipán bácsi türelmetlenül járt le-föl a szobájában. Közben meg-megállt a vele szemben ülő angolok előtt és ilyenkor mindig azt kérdezte:

— No mit szólnak hozzá? Hát érdemes asszonyokkal kezdeni? — És aztán hozzátette: — Arthur öcsém, sose nősüljön meg! Látja, mennyi baj van az asszonyokkal!

Arthur értette az öreg maliciózus mondását, de — a bekövetkezendőkre gondolva — nem szólt egy szót sem, csak az ajkát harapdálta.

Sztipán bácsi most ismét az órájához kapott. A kitűnő kronométer éppen 8 órát mutatott.

— No mi lesz? Jöttök-e már? — szólt Sztipán bácsi, mialatt idegesen megcsörgette az asszonyok szobájának ajtaját.

— Ne türelmetlenkedjél, papa! — csengett ki onnan Katica bájos hangja. — Már csak a kalapomat kell megtűzni, aztán megyünk!

És tényleg alig telt el pár pillanat és kilépett az ajtón Mándó néni, majd utána Katica. Bezárta a sort az öreg Sztáné, Katica egykori dajkája, aki menet közben folyton csapdosta kezeit.

— Jaj, drága szentem, jaj, aranyos magzatom, gyöngyöm, Katicám, de szép vagy! Eszem a rubintos szép piros szádat. Olyan vagy, mint a frissen nyíltrózsza. Talán még annál is szebb!

— Ugyan ne hízelegj már, Sztáné! — csitítgatta a lelkesedőt Sztipán bácsi, de azért belül neki is jólesett látni a fehér cselédjeit.

De hát az is igaz, hogy gyönyörűség is volt rájuk nézni. A Mándó néni fekete selyemruhája úgy suhogott, mint mikor a tavaszi szellő megrázza az ezüst nyárfa leveleit. A fejére olyan fél úriasan, fél parasztosan oda volt kötve egy szép fekete pamutkendő. Belekerülhetett vagy hat pengő forintba. Legalább Sztáné ennyire saccolta.

De ez mind semmi a Katicához képest. Azon a szép deli termetén úgy megfeszült a fehér piké ruha, mint a legelőkelőbb ügyvédlánynon, a kalapja díszére válhatott volna akármelyik francia masamódnak. Szép nagy karimájú bété kalap volt, a tetején egy nagy zöld madár ült, amelyik — ha Katica megmozdult — ide-oda billent és éppen az imént készítette nevetésre az öreg Sztánét.

Szóval: lehet mondani, hogy jól kiöltözködtek Mándó néni meg a szépséges, alabástrom fehér lánya. Sztipán bácsi elégedetten ment utánuk. Útközben folyton szóval tartotta Gríde Arthurt, nehogy az Katicával beszélhessen.

Az angol észrevette a cselt és magában elégedetten mosolygott. Gondolta: az nevet, aki utoljára nevet. De Katica rémségesen bosszankodott az apjára. Mit beszél tele Arthur fejét?! Neki meg itt az öreg, kopasz angol szószátyárkodását kell hallgatnia. Pedig jobb szeretné megkérdezni Arthurt, mi az a nagy dolog, amit délután ma estére jelzett és amiről azt mondta, hogy boldoggá teszi mindkettőjüket.

De Sztipán bácsi nem engedte Grídet el az oldala mellől. Csak mikor már a Bárány bejárata elé értek, tudott Arthur egy pillanatra Katica mellé kerülni. Hirtelen megfogta a kezét és a fülébe súgta:

— Csak azt tegye, amit én mondok!

Katica visszazorította Arthur kezét és ezzel meg volt kötve a véd- és dacszövetség.

Mikor a kis társaság az étterembe lépett, már ott találta — a megbeszélés szerint — Molnár Viktorékat. Rajta, a törvényszéki elnökön és sógorán kívül ott ült még az asztalnál Bezerédy főispán,

Purgly Sándor; a fiatalabbak közül pedig Brestyánszky Miklós, aki ez alkalomra — bár még nem rukkolt be — kitűnően szabott huszár-uniformisát vette föl, Paukovits Andor és Medgyánszky Milán.

Sztipán bácsi tisztességtudóan bemutatkozott, mialatt az angolok is sorra ismerkedtek, dr. Kupcsay pedig a hölgyekkel ismerette meg az urakat.

A pincérek természetesen rögtön előzékenyen az asztal köré gyűltek és várták Sztipán bácsi és vendégei rendelkezéseit. (Bezerédy főispán ezalatt félrehívta a főpincért és megsúgta neki, hogy ma ő fizeti a cechet.)

Sztipán bácsi végignézte az étlapot, aztán odaadta Mándó néinek és kijelentette, hogy ő nem eszik, mert csak az imént evett egy jó darab füstölt kolbászt zöld paprikával. De a főispán mégis addig biztatta, míg rendelt egy alföldi gulyást sok lével. Mándó néni Katicával együtt egy adag kajganát hozatott. Az angolok természetesen bifszteket és roastbeefet kértek teljesen angolosan sütve. Ezalatt megindult lassan a társalgás is. A fiatalok Katica köré gyűlekeztek. Brestyánszky kezdte a szót:

— Volt már itt, nagyság?

— Itt még nem. De a kávéházban voltam. Egyszer az apám három napig nem jött haza. Akkor kerestük a mamával és a kávéházban találtuk, amint éppen a negyvenhatodik trojanicát köszöntötte a Tyurtyity Blazsára és szidta a szenteket meg a birtást, mert nem engedte be a dudást.

Brestyánszky Miklósnak ez annyira tetszett, hogy fönséges határa fakadt. Aminek megint az lett a következménye, hogy leszakadt az atillájáról egy gomb. Katica mindjárt felajánlotta, hogy ott fölvarrja, Paukovits Andor akart is neki tút, cernát hozni, de éppen ekkor emelkedett szólásra Bezerédy főispán és így a gomb fölvarratlanul maradt.

A főispán igen meleg hangon köszöntötte föl Szabadka dicsőségét, Sztipán bácsit, és minden jót kívánt neki meg a családjának. Különösen a nyíló fehér rózsának, ahogy Katicát elnevezte.

Eppen a beszéd végére ért a főispán, mikor Medgyánszky Milán fölkiáltott:

— Pfuj, de benzinszag van! Biztosan a Kálmán jön!

A másik pillanatban tényleg belépett az ajtón Pertich Kálmán, fején a nagy automobilsapkával, és Regényi Gábor, kezén a nagy szarvasbőr kesztyűvel.

Medgyánszky nagyot rikkantott, hogy meglátta a belépőket, akiknek kezében egy-egy üveg pezsgő volt. A dzscentri önkéntes rögtön a pincért szólította és az asztalra tétetett három üveg Törley és négy üveg Mummot.

Eközben a jövevények helyet foglaltak és Pertich Kálmán elmesélte Purglynak, hogy éppen az ő szállásáról jönnek.

— A szakácsnő fogadott bennünket — mesélte Pertich. — Kapunk, barátom, nagyszerű bort, pezsgőt, sőt vajjas kenyeret is, de eljöttünk, mert sehogy sem akart sonkát adni. Nem értettük; valahányszor sonkát kértünk, azt mondta, hogy sonkát nem ad, kérjünk a nagyságos úrtól.

Purgly Sándor fölkacagott.

— Tudod, barátom, ennek története van. Majd elmondom én mindjárt, mért haragszik a szakácsnő, ha sonkáról hall beszélni. A napokban vendégeim voltak, akiknek a tiszteletére cigányt hoztattam. Reggelig muzsikáltattunk. Úgy kilenc óra tájban elengedem a cigányokat. Ellátom őket minden jóval, pénzzel, itallal, étellel. Nekik mind nem elég. Azt mondják: adjak nekik egy kis sonkát enni. Haragudtam a szemtelen dádera, de azért fölvittem őket a padlásra és a mestergerendáról mindegyiknek a nyakába egy egész füstölt sonkát akasztottam. Így engedtem őket útnak. Hát persze, hogy a szakácsnő haragszik a sonkáért.

A bácskai történetre nagy ivás következett és bizony úgy tíz óra felé az egész társaság igen jó kedvű volt. Sztipán bácsinak már a fülébe húzta Hasi ezt a szép nótát: „Svirajte mi, sedam tamburasa!”, ami az öreget annyira meghatotta, hogy Mednyánszkytól tíz forintot kért kölcsön és Hasinak adta.

Arthur Gride ekkor elérkezettnek látta az időt a cselekvésre. Odahúzódkodott Pertich mellé, akivel csak az imént itta meg a brúdert.

- Pajtás, automobilon jöttél?
- Igen!
- Hány lóerejű az automobilod?
- Huszonnégy.
- Jó sofőröd van?
- Kitűnő!
- Hogy hívják?
- Pistának.

Arthur eleget tudott. Egy angol, ha valamit kigondolt, nem soká habozik. Ő sem soká gondolkodott.

Fölkelt, odament Katica elé, meghajtotta magát és fölkérte egy forduló valcerra.

Katica, bár kitűnően táncolt — Landauertől vett különórát —, kissé röstellte magát. Ránézett, mintegy engedélyt kérőleg, Mándó nénire. De Bezerédy főispán közbevetette magát.

— Menjen csak, édesem! Ne szégyellje magát!

Katica fölkelt. Karját az Arthuréba fonta és elkezdtek táncolni. A többi ezalatt ivott. Vagy kétszer körültáncoltak, akkor Arthur Katica fülébe súgta:

- Jön velem?
- Megyek!
- Kitáncolunk a hátsó ajtón. Vigyázzon!

Katica szorosabban fogta Arthur karját. A hátsó ajtóhoz értek: egy fordulat — és kinn voltak az udvaron. Arthur sietve karon fogta Katicát és magával vonszolta. A lány gépiesen követte.

A kijáráshoz értek. Arthur gondosan körülnézett. A közelben senki sem volt. Az ajtó előtt állt az automobil, rajta a sofőr. Jóízűen rágott egy édes almát. Arthur határozottan szólt:

- A Pertich úr automobilja?
- Igen!
- Maga a Pista sofőr?

— Igenis, parancsára.

— A Pertich úr üzeneti, hogy menjen be és igyék a költségre egy spriccert.

— Igenis, kérem alásan.

És ezzel a derék sofőr már a földön is termett és — abban a biztos tudatban, hogy a nyájas idegen, akinek szintén nincs bajusza, hozzá hasonlóan automobilvezető, aki addig, míg ő visszatér, őrzi a nagyszerű alkotmányt — bement.

Arthur csak ezt várta. Hirtelen karon fogta Katicát, aki alig lát-szott érteni a történeteket, és beemelte az automobilba. Aztán maga is mellette termett. Egyet csavart az indítókeréken, és azzal az automobil halk sistergéssel megindult. Hanem aztán, amint a Kossuth utcát elhagyta és már szabad területre ért, megint egyet csavart, és a technika csodás szerkezetű vívmánya nagy pöfögéssel, robogással indult neki az útnak.

Katica hallgatott, Arthur szintén nem szólt semmit. Csak mi-kor már a város külső területére értek, nézett az angol szépséges útitársára és halkán kérdezte:

— Nem fél?

— Nem — volt a válasz.

Mikor aztán a gázlámpák egészen elmaradoztak és petróleum-lámpás is csak itt-ott bóbiskolt, Arthur meglassította a gépi járást. Az egyik sarkon nagy subában egy öreg paraszt állt, kezében egy kürt meg egy alabárd.

Arthur megállította a gépet és az öreget meginterpellálta:

— Hol vagyunk most?

Az atyafi elcsodálkozott a kérdésen, hogy van valaki, aki azt sem tudja, hol jár.

— Sándorban, uram.

— Merre visz ez az országút?

— Topolya felé, instállom.

— Az is jó lesz! — szólt Arthur, azzal felmászott a hátsó ülés-re és keresgélni kezdett. Nem talált ott mást, csak egy vékony öszi felöltőt. Azt magára húzta, aztán ismét az öreghez fordult.

— Öregem, mibe kerül egy olyan átalvető, mint a magáé?

— Már mint a subát tetszik érteni?

— Azt.

— Tizenkét pengő forint.

— Itt van húsz forint. Adja ide azt a subát vagy kicsodát.

Az öreg elcsodálkozott a különös vásáron, és gondolkozni kez-dett. De nemigen volt ideje rá, mert Arthur hirtelen kezébe nyom-ta a pénzt, leakasztotta a válláról a subát és ráadta Katicára.

— Egy kissé ócska automobilkabát ugyan, de erre az alkalom-ra jó lesz — szólt nevetve, és Katica bájos kacaaja volt a visszhang.

— És most adieu! Mehetünk! Adjon Isten jó éjszakát, barátom!

Azzal felült Katica mellé és megindította a gépkocsit, nagy ámu-lásában otthagya az öreg éjjeliőrt, aki még akkor is a tenyerében lévő pénzt nézte, mikor az automobilnak már csak a pora látszott.

Arthur fokozta a sebességet. Katica befurakodott a vastag su-bába, mert a szél erősen vágott. A gépkocsi nyílsebesen száguldott. A két szerelmes hallgatva ült.

Vagy fél óra telhetett el, mikor egy faluba értek. Arthur az öreg szavaiból úgy gondolta el, hogy Topolyán vannak. És tényleg az egyik épület fölött ott látta a feliratot:

TOPOLYAI POLGÁRI OLVASÓKÖR

Meglassította a menetet és egy egyemeletes ház előtt megállt. Lehetett úgy fél 11. Leszállt, lesegítette Katicát és a pincérnek, aki a zajra kijött, odaszólt:

— Egy szobát kérek!

A következő pillanatban azonban valami rendkívüli dolog történt, aminek megértéséhez vissza kell térnünk Szabadkára.

*

A cigány abbahagyta a valcert. A főispán ugyanis intett neki, hogy beszélni akar. Amint csönd lett, rögtön felállt és — kezében gyöngyöző pezsgővel telt poharat tartva — a következő kis tósztot mondta:

— Méltóságos uram! (Molnár Viktor államtitkárt értette alatta.) Tisztelt uraim! (Az angolokat gondolta.) Kedves barátaim! (Ez meg a többinek szólt.) Örömmel ragadom meg az alkalmat és a poharat, hogy önöket itt üdvözöljem. Nem minden jelentőség nélkül való ez a mai nap, midőn itt tisztelhetjük körünkben a mi kedves és tudós Sztipán bácsinkat. Mindnyájunk büszkeségét. Az ő és a családja egészségére ürítem poharamat. Eljen!

Mindnyájan lelkesen éljeneztek és ittak. Brestyánszky Miklós azonban idegesen feszengett a helyén és végre is Mándó nénihez fordult:

— Asszonyság, kérem. Én a Katica kisasszonnyal szeretnék koccintani.

— A Katicával? Az ám! De hol a Katica?

A párbeszédre figyelmessé lett Sztipán bácsi is.

— Hát hol van? Itt ült melletted. Hová lett?

— A fiatal angol mérnökkel táncolt utoljára — vetette közbe Brestyánszky.

— De hát hol van? — volt a kérdés mindenfelől.

Sztipán bácsi odaszólt a cigányoknak:

— Nem láttátok a lányomat?

— Erre táncolt azzal a bajusztalan fiatalemberrel — volt a válasz és az udvarra vezető ajtóra mutattak.

— Hát kimentek?

— Igen!

— Megszöktek! Elmentek! Együtt mentek! — kiáltotta Sztipán bácsi és hangja úgy süvöltött, mint a késő novemberi szél.

Hirtelen néma csönd lett. Mándó néni a zsebkendőjét a szeméhez emelte és könnyezni kezdett. Sztipán bácsi a haját tépte és tehetetlenül ökölbe szorította a kezét.

E pillanatban az ajtón belépett Pertich Kálmán sofőrje. Pertich fölugrott.

— No mit keressz?

— Kérem, megittam a spriccert.

— Milyen spriccert?

— Amit a nagyságos úr küldetett.

— Én? Kivel?

— Azzal a másik söfőrrel.

— Melyikkel?

— Hát amelyiknek a karján az a szép hölgy volt.

Egyszerre világossá lett minden. A társaság tagjai a kijárat felé futottak, elől rohant Pertich. Midőn az utcára értek, a tér üres volt.

— Elveszett az automobilom! — kiáltotta Pertich.

— Elveszett a lányom! — adta rá a visszhangot Sztipán bácsi.

Altalános lárma keletkezett. Mindenki mást tanácsolt és végeredményben mindenki tehetetlenül állott. Végre is Sztipán bácsinak támadt az első ötlete. Két ujját a szájába vette és egy hosszút füttyült. Nemsokára kocsirobogás hallatszott. Egy fiáker állt elő.

Sztipán bácsi beszállt és felszólította maga mellé Brestyánszky Miklóst és Pertich Kálmánt. Aztán rászólt a fiákerosra:

— A repülőtérre.

A fiákeros már ismerte az elnevezést és vágatva ment arra a helyre, ahol hatalmas fasátorban volt elhelyezve a repülőgép.

Mikor odaértek, Sztipán bácsi kifizette a fiákert, aztán elővette az óraláncát, leakasztotta róla a rajta függő kulcsot és azzal kinyitotta a fabódét. Ott feküdt bent nyugodtan a repülőgép. Sztipán bácsi odafutott a benzines üveghez. Megnézte. Alig volt benne két deci.

— Ez kevés lesz. No de sebjaj! Majd elintézem!

Megnézte a csavarokat, mikor látta, hogy minden rendben van, széjjelhúzta a fabódé tetejéről a ponyvasátort.

— Üljetek be! — szólt a két fiatalemberhez. Azok engedelmesskedtek.

— Most először megtöltjük a kazánt. Figyeljete, indulunk!

A kis kereket megforgatta, a gép zakatolni kezdett és lassan a levegőbe emelkedett.

Sztipán bácsi — mikor már jó magasan jártak — megnyomott egy gombot. Hatalmas villanyreflektor gyúlt ki.

— Nézzetek körül! Láttok-e valamelyik országúton valamit?

Pertich Kálmán szeméhez emelte a tábori látcsövet és azon keresztül körülnézett a villanysugár mellett a földön.

— Látok egy mozgó valamit.

— Merre?

— A topolyai országúton.

— Messze?

— Fele úton!

— Hány óra van?

— Egynegyed tizenegy.

— Jól van. Megtöltjük a kazánt.

Sztipán bácsi csavart egyet, a gép hirtelen süllyedni kezdett és a Krausz-cég előtt szállt le. Sztipán bácsi kiugrott és bezörgetett az ablakon. Nemsokára gyertafény látszott és az ablakból kihajolt Krausz Lajos.

— No mit akar, öreg? Mit zörget itt?

Már éppen káromkodni akart, mikor meglátta a nagy gépalkotmányt és a kosárban Pertichéket.

— Szervusz, Kálmán! Hát ti mit csináltok ott?

— Ne törődj vele! Csak gyorsan adj az öregnek, amit kér.

Krausz Lajos nem kérdezett tovább.

— Adjon kérem gyorsan tíz liter spirituszt! — szólt Sztipán bácsi.

Krausz Lajos sietve távozott és pár perc múlva egy nagy flakóval jelent meg, melyet kiadott az öreg Sztipánnak. Sztipán bácsi odasietett a géphez, kinyitott egy kis csapóajtót, és beletöltötte a kazánba az egész spirituszt. A nagy üveget pedig a földhöz csapta.

— Majd holnap kifizetem. Jó éjszakát!

— Adjon Isten öreg! — szólt Krausz Lajos, aki már ismerte hírből az öreg felfedezőt és tudta, hogy lehet neki hitelezni.

Sztipán bácsi elindította a gépet. Gyorsan emelkedett a levegőbe és csakhamar zúgva rohant át a légen. Valamennyien leguggoltak a kosárban, mert a levegőáramlatot nem bírták ki.

Sztipán bácsi a legnagyobb nyugalommal kormányozta a gépet. Alig mentek negyedóraig, ismét oda fordult a fiatalokhoz.

— Hány óra?

— Mindjárt fél tizenegy.

— Éljen! Rögtön ott leszünk. Láttok-e valamit most?

— Igen. Alattunk van egy falu.

— Jól van. Ez Topolya. Erős fényt nem láttok?

— De igen. Éppen alattunk.

— Az az automobil. Most leszállunk.

Sztipán bácsi kinyitott egy szelepet, melyen keresztül sisteregve távozott a gáz. A gép ismét a föld felé ereszkedett.

Alig múlt el pár pillanat, a repülőgép földet ért. Éppen az automobil mellett álltak meg és hallották, mikor Arthur Gride szobát kért.

Sztipán bácsi a legnagyobb lelki nyugalommal szállott ki. Szemben állt Arthur Gridével, aki a megdöbbenéstől nem tudott szóhoz jutni.

— Good bye! Hogy vagy, Arthur öcsém?

Pillanatnyi csend támadt, aztán Katica nagy sikoltással apja lába elé borult.

— Apám, mi szeretjük egymást!

Sztipán bácsi nemhiába volt együtt az utóbbi időben oly sokat az angolokkal. Tanult tőlük flegmát.

— Ha szeretted, legyetek egymáséi. Aldásom reátok.

A gyermekek hálálkodni akartak, de Sztipán bácsi elszokott az érzélgéstől is.

— A felszállás napján megtartjuk az eljegyzést. Most pedig, Kálmán öcsém, itt az automobil. Üljetek fel és induljatok. Mi egy fél órával később megyünk és egyszerre érünk haza.

Úgy is lett. Éjfélkor az egész kiránduló társaság minden baj nélkül Szabadkára érkezett és aludni tért. Katica igen szépet álmodott akkor éjjel.

XII.

A FELSZÁLLÁS

Lázás izgatottsággal várta az egész város a kormányozható lég-hajó hivatalos felszállását.

De csak a város, Szabadka szab. kir. város és nem (mint hinnené az ember) a — világ. Az egész művelt nyugat és a kevésbé művelt kelet.

A hatóság rendelete értelmében ugyanis az egész fölszállás titokban, mégpedig a legnagyobb titokban történt léghajó-felszenteléssel és tombolával egybekötve.*

A felszállás idejét két héttel meg kellett hosszabbítani, mert a kitézött időre még nem készült el a Pest szálloda nagytermének renoválása.

De végre is elkészült. Az öregek könnyezve nézték a nagyterem újra megfestett falait és látásukra önkéntelenül is a régi időkre gondoltak.

Mindenki meg volt lepve a nagyteremmel. Toncs Gusztáv, a nagy tudós kijelentette, hogy most éli a Pest szálloda a reneszánsz korát. Egy délután a nyolcadikos gimnazistáknak el is magyarázta az épületet vonatkozással a modern szobafestésre és különös tekintettel a korinthuszi oszlopokra.

Szombati napra tüzték ki az ünnepélyes felszállást.

A hivatalos program ez volt:

1. 10½ órakor ünnepi mise a Szt. Terézia-templomban.
2. Felszentelési ünnepély a Pest szálloda nagytermében.
3. Maga a felszállás (a Pest szálloda előtti térről).
4. Zárszó.

A felszentelési ünnepély végleges programját a következő számokban állapították meg:

1. Elnöki megnyitó. Tartja Bíró Károly polgármester.
2. Talpra magyar. Szavalja: Abrasich Antal polg. isk. ig.
3. Szabad előadás. Tartja: Francziskovics István.
4. Petike, Vörösmarty Mihálytól. Szavalja: Pietsch Ferencné.
5. A felszentelés. Eszközli: Mamuzsich Félix.
6. Szózat.
7. Felszállás.

* A tombolát Horváth Dezső rendezte a Nemzetiben.

Serényen folytak az előkészületek az ünnepélyre Reisner Lajos vezetése alatt, aki fáradalmat nem ismerő, költséget, futkosást és hangot nem kímélő ügybuzgósággal dolgozott azon, hogy az ünnepély minél jobban sikerüljön. Ugyancsak nála voltak kaphatók a felszállásra és felszentelésre a belépti jegyek. Azonkívül a kiváló férfiú egy kis beszédre is készült, amit programon kívül szándékozott elmondani.

Szóval minden jól ment, csak a fölszentelés körül volt egy kis bökkenő.

A nép kebeléből ugyanis elementáris erővel tört ki az a nem mindennapos és a legkevésbé sem közönséges óhaj, hogy a prépost ne szenteltvízzel szentelje fel a kormányozható léghajót, ami hozánk bácskaiakhoz (pláne szabadkaiakhoz) nem méltó, hanem szesz italokkal. Ez a bácskaiak első nagy találmánya és ezt nem volna szabad a világ csúfjára csak úgy szenteltvízzel a szélnek eresztetni.

Azt követelték tehát Mamuzsich Félixől, hogy ahelyett, hogy a közönséges vízből szenteltvizet csinálna, szentelje meg a bort, sört vagy bármely más, alkoholt tartalmazó italt, és avval szentelje meg a Sztipán bácsi léghajóját, akkor biztos, hogy nem esik annak semmi baja.

A prépost természetesen a legerélyesebben tiltakozott a beszentelés ezen egészen új módja ellen, azonban végre is kénytelen volt az ügyet a papok elé vinni.

Rendeztek tehát egy kis zsinatot, amelyen rövid, de heves vita után titkos szavazást ejtettek meg, melynek eredménye az lett, hogy a kormányozható léghajót szenteltborral fogják megszentelni.

Ez meg lett volna.

Most már Reisner Sztipán bácsi méltó ünneplésén törte a fejét. Felcsöngette mindenekelőtt a telefonon Kosztolányi igazgatót.

— Halló! Itt dr. Reisner és ott?

— A főgimnáziumi igazgató.

— Alászolgálja!

— Jó napot. Mivel szolgálhatok?

— Hát kérem én a léghajó felszállására szeretném, ha szállítana a direktor úr vagy hatszáz fehér ruhás fiút...

— Az egy kicsit sok.

— Hát akkor ötszázat.

— Az is sok.

— No mindegy, legyen négyszáz.

— És minek az a sok diák?

— Részint hogy éljenezzenek, részint hogy virágot szórjanak a feltaláló lábai elé.

— Elég lesz húsz fiú?

— Nem. Legalább ötven legyen.

— No jó: ötven. És mért épp fehér ruhában?

— Hát legyenek feketében. És kérem, ha csak lehet, jó torkú fiúkat szállítson, mert tetszik tudni, én is szándékozom beszélni...

Reisner ezután gondoskodott fehér ruhás lányokról, zászlókról, diadalkapukról, szóval mindenről.

Csak mikor már mindenről gondoskodott, amikor már mindent rendezett, akkor adta ki a szobalánynak gondozás végett a porlepte díszmagyarját, a sarkantyús csizmákat.

Sztipán bácsi is nagyban készült a felszállásra.* Mindenekelőtt nem akarván önmaga ellen véteni, fölkereste Nánay Mihály üzletét** és egy finom frakkot rendelt magának. Azután sorra járta az üzleteket. Az egyik lakkcipőjét a Thurzónál¹ (a bal lábra valót). A másik lakkcipőt (a jobb lábra) Pressburger Márkusnál.² A cilinderét Sugár Bélánál.³ A fehérneműit Wagner és Boholynál.⁴

Sztipán bácsi nyugodtan készülődött a hivatalos felszállásra.

A legkisebb lámpaláza se volt.

Biztos volt a dolgában. Az első próba jól ütött be; tudta, hogy ez is sikerül, akárcsak először a kis minta bemutatása és utána a többi.

Ismerősei váltig kérdezték tőle, faggatták:

— Hát nem drukkol, Sztipán bácsi?

— Nem én.

— Egy cseppet se?

— Nem. Azt se tudom, mi fán terem az a drukk...

— De hátha lent marad a földön a masinája és nem akar a levegőbe szállni? ... Hát akkor mit szól majd?

— Majd meglátjuk — mondta az öreg. — Semmi se biztos. Ez se. Lehet, hogy rosszul üt be a dolog...

A legboldogabb embernek tartották az öreg Sztipánt és napoként emlegették előtte:

— Ha meglesz, iszunk, Sztipán bácsi, iszunk!

Pedig mi volt az ő boldogsága a szerelmepáréhoz képest!? Semmi. A kétféle boldogság úgy viszonylott egymáshoz, mint a Telecskai dombok a Csimborasszóhoz. Katica és Arthur Gride boldogságát értjük, akiket most már nem annyira a kormányozható lég-hajó felszállása érdekelt — mint ezt a naivabb olvasók gondolnák —, hanem a szerelem.

Mindenki megbámulta a szerelmepárt, ha megjelent a Kossuth utcai korzón. Mind a ketten angol eleganciával öltözködtek. Katicának, aki teljes életében ropogásra keményített alsószoknyákat, nehéz ríktó selyemruhákat és pufándlit hordott, pompásan illett az egyszerű, testhez simuló angol kosztüm.

Legtöbbnyire Mándó néniel együtt sétáltak, aki — saját bevallása szerint — életében nem járt annyit aszfalton, mint most pár nap alatt.

A szerelmepár különös előszeretettel kereste fel Szabadka egyetlen díszét, büszkeségét, a városi erdő kies berkeit. Itt nyugod-

* Itt az alább felsorolt üzleteknek reklámot csapunk, amelynek fejében az üzletlajdonosok bizonyos összegeket adtak jótékony célokra.

** Tíz koronát adott kulturális célra, tízet a Kossuth-szoborra.

¹ Öt koronát adott a szegény tanulóknak. ² Öt koronát az izr. népkonyhának. ³ Két koronát a chevre khadísának. ⁴ Hat korona 26 fillért a kat. legényegyletnek.

tan sétálhattak a nap bármely időszakában: nem háborgatta őket senki se. Karöltve sétáltak, összebújva a csörgő sárga falevelek közt, még az útkaparó ember se zavarta idillikus magányukat, mert már régen téli álmát aludta. Az egyetlen látványosságuk a céllövölde volt és a hinta, melynek láttára ismételten felcsendült Arthur Gride csengő baritonján a dal:

Hinta, palinta,
Karácsonyi Katica ...

Úgy egyezkedtek meg, hogy a felszállást megelőző napon tartják meg eljegyzésüket. Pénteki napon. Katica szerencsés napján, és hat hét múlva lesz az esküvő.

Mándó nénit is nagyon elfoglalták az esküvő gondjai, amelyek mellett csak másodsorban jött szóba a repülőgép felszállási ünnepélye.

Fölkereste tehát Szenes Janka* nődivat-termét és megrendelt sürgősen néhány divatos öltözetet Katica számára, míg maga drága selyemruhát csináltatott.

Hosszú ideig vitatták azt a kérdést, hogy a felszállásnál milyen toalettben legyenek a hölgyek. Végre megegyeztek szűk lóden-szoknyában, amerikai cipőkben, bőr sportkabátban és automobil-sapkában.

Végre elérkezett az eljegyzés napja is. Soha ilyen fényes eljegyzést nem ült még Szabadka városa. Mert ezt az eljegyzést az egész város ülte. Sőt itta. Ott volt városunk előkelőségének színe-java. És reméljük, hogy ez a frázis megmagyaráz mindent és nem szükséges elősorolnunk azt a sok nevet. Az eljegyzésnek külön érdekességét adott a vucsidoli dudás és a csonoplyai tamburás jelenléte, kik a zenét látták el Hasiékkal együtt.

A szokásos eljegyzési ceremónia után felállott Bíró Károly polgármester, a kezébe vette a vadonatúj Koh-I-Noor HB ceruzáját és szép felköszöntőben méltatta Arthur Gride érdemeit. Beszéde végén sok boldogságot kívánt a jegyespárnak és kifejezte azon hő óhaját: vajha letelepedne Gride végképp Szabadkán — ezt mint polgármester kívánja —, hogy a város népesedési statisztikája még jobban föllendüljön.

Zajos éljenzés követte a polgármester szavait, a cigány tust huzott, és a jegyesekkel mindenki koccintott. Ezután Mukics Simon emelkedett szólásra.

Így kezdte a beszédét:

— Szándékosan hagytam a kezeimet a zsebemben, hogy annál nagyobb lelkesedéssel ragadjam meg velök serlegemet, melyet a jegyespár egészségére szándékozom kiüríteni.

Azután hosszasan beszélt a magyar ipar ügyével kapcsolatban arról, hogy milyen fontos is az, ha a nyersanyagot itthon dolgozzák

* 10 koronát adott jótékony célra.

fel és nem viszik külföldre. Ezután kifejtette, hogy mindig előnyösebb, ha nőül visznek valakit külföldre, mintha külföldről hoznak be asszonyt. De oda kell hatni, hogy a nyerstermékeket maguk tudjuk feldolgozni, s ezért akarja hinni, hogy a Gride-pár Szabadkán marad.

Utána az öreg Gálffy beszélt. A meghatottságtól könnyezett. De a könnyezés nem gátolta őt abban, hogy bal kezét a nadrágzsebébe mélyessze és jobb kezét arany óraláncán (egyúttal hasán) pihentesse.

— Szabadka város történetében, kérem szépen — kezdte a beszédét —, ha jól tudom, kérem szépen, csak egy eset volt eddigé, hogy angol ember, kérem szépen, szabadkai lányt vegyen el, kérem szépen. Ez a második eset, amelyet Iványi arany betűkkel fog, kérem szépen, Szabadka történetében följegyezni, kérem szépen. Én, kérem szépen, tudtam előre, hogy a kormányozható lég-hajót, kérem szépen, csak szabadkai ember fedezheti fel, kérem szépen... Meg is mondtam annak idején egy interpellációmban, amelyben, ha jól tudom, kérem szépen, az egész városházát számárnak neveztem, kérem szépen!!!

Beszéde folyamán kijelentette, hogy nem járja, hogy Gridék kimenjenek Angliába, ez ellen élénken tiltakozik, és fölhívja a városi hatóságot, hogy ilyen visszaéléseket, ilyen komiszságokat ne engedjen!

Mindenki észrevette a finom élcet, mely Gálffy szavaiban, mint tölgyfa tövén a szerény ibolya, vagy hogy egy találóbbr hasonlattal éljünk, mint dinnye a fűben rejlett.

A tósztok után végre hozhatták a tortákat és rövidesen rágyújtottak az urak és megkezdődhetett a tánc.

Az eljegyzési mulatságon a következő említésre méltó dolgok történtek:

1. Gride rá akart erőszakolni a menyasszonyára egy finom, gyenge egyiptomi cigarettát. A szép lány rövid ellenkezés után rá is gyújtott.

Ezt az esetet másnap a zsúrokon különbözőképpen kolportálták.

Egy koros úriasszony kijelentette, hogy ezek után Katicát arra is képesnek tartja, hogy kerékpárra üljön.

2. A Deli Ferenc, Horvátovics Ernő, Horváth Ödön és Milassin Andor urakból álló férfinégyes úri társaság elénekelt a Piros Józsi híres nótáját: „Sírok, siratom a lányságom!...” Amely nóta halatára Katica elpirult és szerelmesen simult Gridéhez.

3. Brestyánszky Miklós reggelig húzatta a cigányokkal a „Berger Zsigá”-t.

Először Zsigáról énekelt, azután Sigáról, később Szizsáról, még később Zsizsáról, végre már így énekelt ezt a bájdalt a kakassal: „Zsigmond... ajjjjjaj... Zsigmond...”

4. Regényi Gábor, a heccmacher azzal szórakozott, hogy rakétákat sütögetett el a hölgyek szoknyája előtt.

5. Dr. Klein Adolf — úgy is mint a zsidó hitközség elnöke, főméhész és pótnyulász, a ker. betegsegélyző pénztár legfőbb orvosa — Lengyel Samura ürítette éjfél után poharát, mert szentül meg van győződve, hogy nemcsak élesztővel fogja ellátni Szabadka és vidéke közönségét, de a legfinomabban gyártott márvány síremléket is ő fogja részükre szállítani.

6. Reggel felé az öreg Gálffy bejelentette a társaságnak, hogy a léghajót fölszentelő alkoholos italhoz pezsgőt fog szállítani, mert még van néhány megmaradt üvege a Törley-féle Talisman Secből.

7. A vucsidoli dudásoknál a kólót rendelték meg és az egész társaság a kólót táncolta.

Egyszerre csak azon tették észre magukat, hogy reggel van és hogy éppen annyi idejük van még, hogy a templomba menjenek az ünnepi misére...

BECSVÁGY ÉS FÖLDHÖZRAGADTSÁG

Először Csáth Géza egy jegyzetében talákoztam *A repülő Vu-csidollal*. Sokáig kételkedtem, hogy ilyen című írása van, mert kutatásaim során sehol sem bukkant föl e közlést megerősítő adat. Egyszer azonban — a Csáth-bibliográfia munkálatai során — mégis olyan dokumentum került elő, amely ismét fölkellette a kíváncsiságomat. Szaulich Antal nekrológjáról van szó, melyet 1919. szeptember 14-én közölt a szabadkai Magyar Újság (Bácskai Hírlap). Ebben a szemtanú hitelességével mondja el, hogy: „Bennünket, a régi Bácskai Hírlapot annál súlyosabban érintett Csáth Géza szókreatív elmúlása, mert a mi körünkben kezdte irodalmi pályafutását s a Bácskai Hírlap rozoga asztalától érkeztek be finoman stilizált, cirádás írásai a pesti lapok tárcarovataiba. Legelső irodalmi kísérletezése egy lokális vonatkozású, érdekes, színes meseszövésszerű szatirikus regény volt: *A repülő Vu-csidol*, amely a Bácskai Hírlap tárcarovataiban jelent meg folytatásokban és minden folytatást a szerkesztőség más tagja írt: Csáth Géza, Havas Emil és Munk Artúr. A rajzokat a könyvhöz Oláh Sándor festőművész készítette. A regénynek nagy sikere volt, s ez buzdította Csáthot a további írásra. Egymás után jelentek meg egzotikus témájú novellái a Bácskai Hírlapban, majd felkerült Budapestre, s ott bekerült az irodalmi központba és egy csapásra meghódította a kritikusokat és a közönséget.”

A Bácskai Hírlap Szabadkán található vasárnapi mellékleteit végignéztem, de a rejtélyes művet nem találtam. A munkát azonban már nem lehetett föladni, mert Csáth Géza egyik rokonának, Decsy Jenő gyógyszerésznek az iratai közül előkerült a regény egy részlete, a VII. és VIII. fejezet egy része, azaz a nyolcadik folytatás, rajta a Halasi úti gyógyszerár pecsétje, azon pedig egy dátum: 1906. szept. 3. E támpont révén ismét kutatni kezdtem. A budapesti Országos Széchényi Könyvtár teljesebb anyagának átnézése azonban ugyancsak fiaskóval járt. Így már csak a szegedi Somogyi Könyvtár maradt, ahol a Bácskai Hírlap még nem látott példányaira számíthattam. S valóban, ott — Péter László segítségével — rá is találtam — kettő kivételével — a regény elkészült szövegének egészére. (Ezek a lap július 15-i, 22-i, 29-i, augusztus 5-i, 12-i, 19-i, szeptember 8-i, 16-i, 23-i, 30-i, október 14-i és 21-i számaiban jelentek meg.) A hiányzók egyike azonban ugyanaz volt, amelyet a Decsy-hagyatékából már ismertem, s amelyet az újság szeptember 2-án közölt. Ezután a másik, az augusztus 26-i melléklet is előkerült Bori Imre jóvoltából, aki a Munk-hagyatékban bukkant rá, s rendelkezésemre bocsátotta. Ez a szöveg tehát három kutató figyelme révén állt össze, amiért Péter Lászlónak és Bori Imrének itt is köszönetet mondok.

A Munk Artúr hagyatékában fennmaradt részleteken Munk javításai is láthatók (ezeket ebben a kiadásban figyelembe is vet-

tük), e fejezeteket tehát valószínűleg ő írta. Ez azonban gyöngé fogódzó ahhoz, hogy a kollektív munkát szétfejtve megállapítsuk, melyik résznek ki a szerzője. Van ugyan a regénynek néhány unalmasabb, laposabb részlete, némelyikben a zenében való jártasság, más-hol bizonyos műszaki ismeretek szembeötlőek, de sem az egyik, sem a másik nem mutat olyan sajátságokat, hogy határozottan Csáthra vagy Havas Emilre utaljának. S jöllehet hármuk közül később az utóbbi bizonyult a leggyöngébb írónak, ez nem elég ok arra, hogy a szürkébb részleteket azonnal az ő nyakába varrjuk. Annál kevésbé, mert 1906-ban készült ez a regény, s akkor még egyik szerző stílusa sem volt olyan érett, hogy erejével vagy sajátos jegyeivel e regényt most össze lehetne vetni.

Ez a fogódzóhiány, a három szerző elkülönítésének lehetetlensége csak a filológia szempontjából veszteség, a regény egysége szempontjából érdek. Ha nem töprengtünk volna azon, melyik részt ki írhatta, talán észre sem vesszük, mennyire egységes ez a három szerző által írt munka. Szemléletében és az előadásban egyaránt. Hogy ez miként sikerülhetett, arról érdemes gondolkodnunk, de lássuk előbb magát a művet!

A történet főhőse, Francziskovics Sztipán, afféle parasztföltaláló. Szabadka perifériáján, a Vucsidolban lakik. Innen a ma már egzotikusnak tetsző címben a Vucsidol. A kormányozható repülőgépet találja föl. Modelljét bemutatja a polgármesternek, s kéri a várost, hogy terve megvalósításához 50 000 korona támogatást szavazzon meg. A polgármesternek tetszik a találmány, megsejti annak kivételes jelentőségét Szabadka világhíre szempontjából, de a pénzt sokallja. Az ügyben összehívott tanács bizottságot küld ki, egy szűkebb küldöttséget pedig a föltalálóhoz meneszt, hogy a modell képességeiről meggyőződjenek. Ez a küldöttség addig késlekedik, míg megelőzi egy angol cég, amelynek képviselője a hírré villámgyorsan Szabadkára érkezik. Ez a fejlemény a küldöttség főszereplőjét, a főkapitányt is cselekvésre készíti. Utasítja egyik alárendeltjét, hogy a gépet el kell lopni. Ez meg is történik, amiből újabb baj származik: háború az angolok és Szabadka között. A döntő csata a Palicsi-tavon zajlik le, de a háború a városháza körül dől el, pontosabban szólva: a város egy angol származású hivatalnoka révén egyezség jön létre. Eszerint a találmány és vele a dicsőség legyen csak Szabadkáé, ha a föltalálónak minden segítséget megadnak, de ha nem, akkor az angolok ismét kezükbe veszik az ügyet.

Ezzel elkezdődik a repülőgép újjátervezésének és építésének munkája. Világhírű angol tudósok érkeznek Szabadkára, s dolgoznak Sztipán bácsival. A készülődésre a világsajtó is fölfigyel, a városban időnként kialszik az érdeklődés, végül azonban annyira fölfokozódik, s olyan széles körben, hogy a tűzoltóktól a főispánig, a muzsikuskig cigányoktól a prépostig mindenki érdekelt lesz. A cigányok nagyon is okszerű kapcsolódás révén. Sztipán bácsi leánya és az egyik angol mérnök között szerelem szövődik, ez mulatsággal, éjjelizenével jár, s végül még leányszöktetésre is sor kerül. Sztipán bácsi azonban a már elkészült repülőjén utoléri a fiatalo-

kat Topolyán, mégpedig abban a pillanatban, mikor a mérnök szobát akar rendelni a szállodában. A föltaláló ekkorára már eltanulja az angol flegmát, nem csinál botrányt, hanem hozzájárul a frigyehez, de előbb a nyilvános fölszállásnak kell lezajlania. Ennek műsorát ki is dolgozzák, s a nagy esemény előestéjén az eljegyzés is megtörténik. A regény ezen a ponton ér véget. Befejezetlenül. Valószínűleg azért, mert a két egyetemi hallgató: Csáth és Munk, tanulmányait folytatandó Budapestre ment. Emellett szól az is, hogy a Bácskai Hírlap október 7-én „elháríthatatlan akadályok”-kal magyarázza a 13. folytatás elmaradását. Ezután még két részlet következett. Talán ennyire telt Havas erejéből, s aztán abba kellett hagyni a regény közlését.

És ezt őszinte sajnálattal közöljük, mert a figyelmünket igen-csak fölszította. Mindenekelőtt azzal, hogy az egykori, illetve egykorú Szabadka valóban létező alakjai jelennek meg lapjain, még-hozzá olyan fordulatos események figuráiként, olyan mulatságos beállításban, szerepben, hogy egy mai filmrendező sem álmodhatna történelmi komédiához izgalmasabb forgatókönyvet. Előbb a cselekményt is azért ismertettem tartózkodó objektivitással és részletesen, hogy most majd kitessék a humoros-szatirikus célzat sok nyeresége.

Nem kétséges ugyanis, hogy a történet legelhatározóbb indítéka a mulattatás szándéka volt. A szerkesztőség ezt őszintén be is vallotta, amikor megkezdte közlését: „Kiadást, fáradságot nem kímélve, művészi illusztrációkkal indítjuk mai számunkban útnak *A repülő Vucsidol* című regényünket. Olvasóinknak akarunk vele derűs órákat szerezni. Ez az egyedüli cél, ami vezérel; eszközeink az avatottság, a humor és mindenekelett az ízlés. Ez utóbbit sohasem fogjuk szem elől téveszteni. Így bár regényünk helyi vonatkozásaival és élő szereplő személyeivel a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot, óvakodni fogunk, hogy a köteles ízlést és finomságot betartva bárkit is megbántunk. Szórakoztató irodalmi munkát akarunk közönségünknek adni, nem durva, ízléstelenül bántó ponyvairatot. Azt hisszük, célunkat el fogjuk érni.” Van, amikor szatirikus élt kap a humor, de ez a tendencia nem következetes. Szembeötlő például, hogy a főhős valóban hős, egyszerű, tehetséges és okos bunyevác ember, alakja inkább humoros, mint nevetséges, de a történet összefüggéseiben minden mulatságossá válik körülötte. Bizonyos, hogy „a nép egyszerű fiává” is ezért kellett lennie.

Itt kell rámutatnunk arra az átváltozásra, különbségre, mely a főhős és a modelljének tekinthető szabadkai repülő, Szárits János alakja között az ábrázolás során létrejött. Bizonyosra vehető ugyanis, hogy Csáthék regénye és Szárits kísérletei, illetve azok öblös visszhangja között szoros az összefüggés. Nemrég, a 7. Nap 1976. június 25-i számában megemlékeztünk „a diadalmas ember” 1910-ben lezajlott fölszállásáról. Ott részletesen elmondtuk, hogy szenvedélyes versenyző volt, a századforduló éveiben több mint félházas magyarországi, ausztriai versenyen vett részt. Előbb kerékpáron, aztán motorkerékpáron versenyzett, végül a repüléssel is megpróbálkozott. Idéztük a helyi lapokat, melyek a repülőgéphez szüksé-

ges motor megvásárlása végett a gazdag város lelkiismeretére apelláltak. Mivelhogy Szárits is szegény volt, mint a regény hőse. De nem paraszt, hanem adóhivatalnok. A 7 Nap említett cikkében közzöltük a fényképét is. Viselete, külseje az egykori hivatalnokoké, csak vonásaiban észlelhető valami rögeszmés megszállottság. A regény is közli Sztipán bácsi képét, erről egy bőgatyás, bő ingujjas, mellényes, hosszú hajú és nagy bajuszú öreg paraszt néz ránk. Katona József Tiborca jelenik így meg a színpadon.

S itt már tapintható is a stilizálás iránya. A regény hőse nemcsak paraszt, de igazi föltaláló, aki a kész repülővel állít be a polgármesterhez. Hogy hol és miként jutott el ehhez a géphez, a szerzők nem magyarázzák meg, s ezzel a mű mesei jellege, furcsasága sokkal fölfokozottabb, mint az eredeti történeté. Jelentősebb, a cselekmény egészére kiható követelmények adódnak abból is, hogy Sztipán bácsi paraszt. A világeseménynek számító föltalálás a parasztközegben az egymástól idegen életszférák bizarr elegyítésének igen mulatságos helyzeteit hozza létre. Különösen a vucsidoli közeg találkozása termi bőven az ilyen szituációkat, kapcsolatokat.

Ennek a hol élces, hol szatirikus elegyülésnek könnyen fölismerhető célja a szabadkai becsvágy és földhözragadtság leleplezése. Mintha csak a Száritsról születésének századik évfordulója alkalmából írt cikkemben idézett ismerősöm ironikus szavait hallanók: No igen, Száritsnak a viharos szél miatt nem sikerült igazán az első fölszállás, a pesti versenyről meg lemaradt. Lemaradtatok, mint a második Ady-könyvről. „De azért föl a fejfel, a harmadikat vagy a tizenharmadikat — ami egyremegy — ti írtátok. Hiador révén Petőfihez is volt közöttök, s ha Szárits szóba se jöhet Blériot mellett, hiszen még a lexikon sem említi, a Balkánon ő volt az első, s ha ott sem, hát Csantavéren föltétlenül.”

Nos Csáthék regénye amolyan csantavéri húhónak ábrázolja a szenzációt, mely Sztipán bácsi találmánya körül történik. Ennek során az idegen világok összehozásából eredető ártatlan humor fullánkos élt kap, mikor a város ismerős vezetőire kerül a sor. Különösen a főkapitány, az országgyűlési képviselő, az úri műkedvelők és a rivális helyi lapok kapják meg a magukét. Valamennyien név szerint jelennek meg a történetben, s megjelenik a polgármester, a főispán, a gimnázium igazgatója, Kosztolányi Arpád, olyan ismert tanárok, mint Irányi István, Tonocs Gusztáv és még sokan mások. Igaz, az utóbbiakkal, a polgármesterrel és a főispánnal is elég kíméletesen bánik a regény, de a közügyek intézését kicsúfoló inger és a regény egészét uraló szatirikus beállítottság így is elég kellemetlen lehetett minden szereplő számára. A bizottságosdi, a perifériák mucai állapota, a Palicsi-tó elhínárosodása, a tósztozás szennvedélye, a nagy evések és nagy ivások gyakorisága Kosztolányi *Pacsirtája* felé mutató szemléletre vall, s megkockáztató, hogy az *Arany-sárkány* szerzőjében is ekkor: a korszerű műveltség és az egykori Szabadka szembesülése során alakult ki a boros, toros, fejletlen Sárszeg képe.

Csáthék regényének egységét ugyanez a fiatalos modernség adja, illetve határozza meg. Ez találja kedvét a közügyek és a közál-

lapotok epés rajzában, fölényt éreztető kinevetésében. Repülőgépevel a polgármesterhez igyekvő Sztipán bácsit a főkapitány azért tartóztatja le, mert azt hiszi, hogy szocialista, szerkezte pedig bomba. Emberei — hatástalanítás céljából — rögtön vízbe is teszik. Dembitz Lajos főügyész a repülőért hozandó áldozat kockázatát latolgatva így töprengett a tanácsülésen: „Ha nem sül el, uraim, akkor ez a tanácsülés a többi tanácsüléstől semmit se különbözik, hogy ne mondjam, abszolút érdektelensége által tűnik ki.”

A Palicson lezajló tengeri háborúban „A városi flották vezére Pertich József volt, a palicsi tónagy. Az angol flották élén pedig Láng Simon ellentónagy állott”. Akik bizonyára egymás ellenfelei lehetnek Szabadka közéletében. S ha meggondoljuk, hogy valóságos és élő hatalmasságokat — rendőrfőkapitányt, polgármestert, prépostot, kereskedőket, tanárokat stb. — léptet föl ez a regény ilyen mulatságos szerepben, akkor elképzelhetjük, milyen kaján és izgalmas játék lehetett a három ifjú szerző számára a fölcsigázott közérdeklődést új és új közleményekkel kielégíteni. Nem éppen veszélytelen játék, mert a VII. fejezet közlése után a tiltakozás már vádként is formát öltött, úgyannyira, hogy a Bácskai Hírlapnak szeptember 2-i számában magyarázkodnia kellett: „Regényünk megkezdésekor kifejezetten kezeskedtünk érte, hogy az izlést tökéletesen szem előtt tartva, bár szarkasztikusak, célzásaink senkit bántani nem fognak. A legutolsó közleményünkben egy helybeli úriembert — a fenti elv mellett, tehát minden rossz szándék nélkül — perszifáltunk, ami az illetőnek egyéni okokból kellemetlenséget okozott. Ismételten kijelentjük, hogy ilyesmi nem volt szándékunkban senkivel, tehát az illető úriemberrel szemben sem. Helyi vonatkozású regényünkben egyébként a teljes jóindulat mellett ezután is helyet foglal a gúny, amely egy ilyen természetű humoros regénynek nélkülözhetetlen kelléke. Kellemetlenséget okozni azonban eddig sem akartunk, ezután sem fogunk. Ha mégis megtörtént, akaratunkon kívül esett.”

Nem tudható, mennyiben feszélyezte ez az intermezzo és a közeg érzékenysége az ifjú szerzőket, tény, hogy csúfolódó kedvük kifogyhatatlan, mert a térdig érő Palicsi-tóra transzponált tengeri háború és a Szabadkára transzponált fölfedezés a társadalom minden szférájában talál karikírozható anyagot. Csáthék nem tisztelik a határokat. Mikor a repülő fölszentelése kerül napirendre, Szabadka urai méltatlannak vélik a vízzel való szentelést, s valamilyen szesztartalmú folyadékhoz ragaszkodnak. Mamuzsich Félix prépost erről hallani sem akar. Végül mégis enged, s megegyeznek, hogy szenteltborral megy végbe az aktus. Mikor Sztipán bácsi már közel van a dicsőséghez, a családja ábrándozhat, mit vásárolnak a sok pénzből, hitvese, Mándó néni ilyen kívánsággal borul a nyakába: „Ugye, Sztipán, most már veszel nekem tíz kapa szőlőt...” S ahogy a városszéli bunyevác család a maga sokszoknyás, pirosítós viseletéből kivetkőzik, s rátér az angol divatra, abban jól érzékelhető az igazi intelligenciának újgazdagokat lenéző csúfondáros fölénye.

Félrevezetnénk az olvasót, ha azt a benyomást keltenénk, hogy ez a csúfolódás minden ízében politikailag motivált leleplezés. A

regény mulatságos voltát éppen azért hangsúlyoztuk, hogy jelezzük, nem a leleplezés itt az elsőrendű cél, hanem a játék. A fullánkos részletek szépen elvegyülnek, belesimulnak a mindenén átcsapó komédiázás kedvtelésébe. Megjelennek nevezetes alakok, például — mint már említettük — Kosztolányi Árpád, Iványi István, Toncs Gusztáv —, csak azért, hogy ők is növeljék az érdekeltek körét. Szerepelnek a kereskedők, akikről jegyzetben közlik a szerzők, hogy azért szerepelnek, mert nemes célra ennyit meg ennyit adományoztak. A regény egyik célpontja az urambátyámos, dáridózós patriarchalizmus, de közege és hatásformája is ez: olyanokról és olyanoknak szól, akik ismerik egymást, s ki-ki elviselheti az őt ért fricskát azért, mert a másik lapon már a szomszédján nevet. Egy belterjes és joviális közegre számít ez a mű, csúfolódik fölötte, de otthonos is benne. Annak a pillanatnak a termése, mikor a Szabadka színpadán is megjelenő militáns modernség már érzi a maga különtörvényeinek a fölényét, de szárnyát még most próbálgatja, vérre még nem megy, amit csinál. Nem ingerült, kedve telik abban, hogy ami körülötte van, már szatíratéma, anyag, amellyel játszhat, de még ennek a közönségnek játszik.

Ez a játékos kedv kiütközik a regény cselekményvezetésében is. Nemcsak a szabadkai viszonyokat, hanem az izgalmasságra törekvő tárcaregényeket is parodizálják. „— 60 sec. Fehér. Sicc. Juhuhuj” — közli a főkapitány az akcióra kiszemelt kapitánnyal. Mint egy detektívregényben a rejtelmes szövegek. Aztán a szerzők „fölfedik” a mondottak értelmét: „Egy perc múlva a fehér teremben leszek... Négyszemközt fogunk beszélni, ne legyen senki se a közelben.” A „juhuhuj” pedig annyit tesz, mint: „Égetően fontos ügyben akarok magával beszélni.” Aztán a palicsi háború, a városháza ostroma, a titkos tárgyalás, a kiegyezés, a szerelem, a lányszöktetés, az üldözés — mind-mind a kor tárcaregényeinek ismerős fordulatai, sőt nemcsak azoknak, hanem általában a romantikus regényeknek is nélkülözhetetlen rekvizitumai.

Ez a parodizáló szándék helyenként ilyen direkt módon is megnyilvánul: „A tanácsteremben óriási izgatottsággal tárgyalták az esetet. (Ezzel az »óriási izgatottsággal« olvasóközönségünk érdeklődését szándékozunk fölcsigázni.)” Máshol: „Aznap este (és itt elmés fordulattal a befejezés virányos útjára kell lépniük) az Adámnál némely vidám asztaltársaság egy becske sört sörözött föl.” Még egy példa: „Regényünk színpadán — mely, büszkén mondhatjuk, mind-egyedül világesemények színhelye volt — még nem tűnt föl igénytelen, de bájos alakja.”

Ez a viszonyok és a műfaj rovasára hancúrozó jókedv többször juttatja kitűnő jelenetekhez és elmés találatokhoz a regényt. Sztipán bácsi és a polgármester első találkozása, a modell bemutatásának leírása, megjelenítése a maga visszafogott tárgyszerűségével remek expozíció: rejtélyessé teszi a föltalálót, komolyság és komédia lehetőségei felé nyitja ki a történetet. S a főszereplőnek ez a tiszteletre készítő, de rejtelmes minősége végig megmarad. Komoly hős, de mégsem hat idegenül ebben a nevetséges közegben. Olyan ravaszul megalkotott egységes figura, mintha egyetlen szerző

műve lenne. Nem nevetséges, de van humorérzéke. Egy helyen például így zsörtölődik: „Én egy szegény föltaláló vagyok, de amennyi mérget nekem ott a városnál föltaláltak, azt mégse lehet kibírni.”

Más figurák jellemzésében jóval szűkszavúbbak a szerzők. Láthatóan nem is törekedtek tüzetes alakrajzra, a mesével akartak hatni, az idegen rétegek összekeveredésével és azzal, hogy a város nevezetes embereit léptették föl. Néha egy-egy odavetett mondat sejteti, hogy az illetőhöz fűződő helyi legendák szellemes hasznosításával élnek a szerzők. A repülőgép műhelyét építő Fazekas nevű mesterről az egyik angol mérnök már sokat hallott, tudta például róla, hogy „Rómában is járt és a pápával kuglizott”. Az is rendkívül hatásos részlet, amelyben Mukits képviselőt szónokoltaiják a szerzők, vagy ahol az öreg Gálffyt tósztoztatják. Beszédük sajátos modorosságát karikírozzák, s számíthattak az avatottak értő kacagására.

Ez a belterjesség, a jellemzések vázlatos felszínessége még attól is óv, hogy kulcsregénynek minősítsük *A repülő Vuclidolt*. Hiányzik belőle a regényszerű alakformálás, a kulcsra nem szorulnak sem a figurák, sem az események. Mindenki nevén nevezetik. Csak Szárits nem, őt valóban átköltötték a szerzők. Tudakosság nélkül aligha tudnánk tehát ezt a játékos szatírárt műfajilag besorolni. De ez nem is baj. Jellege így is kitapintható, s funkciója elképzelhető. Jellegéről előadtuk, amit tudtunk, s ez egyszersmind egységének titkát is megmagyarázza. Modern műveltségük fölényének tudatában, tehetségük még üde bőségében csúfolódik itt saját környezete talmiságaival három ifjú ember. (Csáth ekkor tizenkilenc, Havas huszonkét, Munk pedig húszéves.) Élvezik fölényüket, a vállalkozás kollektív jellegét, a bravúrt, hogy lám, ezt is meg tudjuk csinálni, játékból, sebtiben. És élvezik a hatást, melyre teljes joggal számíthattak. Rejtély, hogy eddig nem bukkantunk sehol e regényre reflektáló dokumentumokra.

A játékos jelleg hangsúlyozásával nem akarjuk elfedni a vállalkozás merészségét. Akármilyen komédiázás is a regény jellege, epé-
sebb részleteinek bíráló éle — mint láttuk — elevenbe vághatott, s a Bácskai Hírlap kockázatot vállalt, mikor ifjú tehetségeinek ilyen kifutási lehetőséget adott. És a részletek belterjes érdekességéből végül egy átfogóbb érvényű jelentés is összeáll: ez a város nagyon rá van már éhezve a világhírré, pontosabban szólva arra, hogy gazdagsága valami magasabb rendű teljesítményben is tetest öltjön. A szerzők nemigen hisznek ennek lehetőségében. S hogy a világhírt végül a Haverda Mariska-pör hozza meg, kétségüket fölösen igazolja. De hogy ezt a csúfondáros regényt ők, Szabadka fiai írták meg, ez mégis arról tanúskodik, hogy megvalósulhat a magasabb igény. S *A repülő Vuclidol* értéke is ebben van: művelődéstörténeti jelentőségében. Abban, hogy a holnap Szabadkája nézi benne a tegnapi Szabadkáját. Hogy mulatságos is ez a szembesülés, ez ráadás. Ráadás, mely elég ahhoz, hogy a mai olvasó is érdekesnek találja.

DÉR Zoltán

KÉZFOGÁSOK

DANILO KIS

A. A. DARMOLATOV RÖVID ÉLETRAJZA (1892—1968)

Napjainkban, amikor a költői sorsok igencsak a kor, az osztályhovatartozás és a környezet riasztó szabványai szerint alakulnak, s az élet sorsdöntő eseményei — az első vers soha meg nem ismétlődő varázslata, a Rusztaveli-jubileum alkalmából való utazás az egzotikus Tbiliszibe, vagy Narbuttal, a félkezi költővel való találkozás — a kaland ízét nélkülöző, vérszegény eseménysorra alacsonyodnak, A. A. Darmolátov élettörténetéből, némi szokványossága ellenére, nem hiányzik a lírai mag. Az adatok tömkelegéből egy emberélet rajzolódik ki:

Édesatyjának, a falusi tanítónak, amatőr természettudósnak és idült alkoholistának a hatására, Darmolátovot igen korán megragadják a természet titkai. Nyikolajevszka Gorodka-i nemesi kúriájukban (az édesanya hozományá) kutyák, madarak és macskák éltek együtt viszonylagos szabadságban. Hatéves korában a közeli Szaratovban megveszik neki Devrienne *Európa és Közép-Ázsia lepkéi* című atlaszát, a tizenkilencedik század kései gravure-művészetének egyik értékes munkáját; hétéves korában édesapjának asszisztál, aki — vérpacnikkal az arcán — rágszálókat boncol, és békákkal kísérletezik; tízéves, amikor a spanyol—amerikai háborúról szóló regényeket olvas, s ennek hatására heves spanyolpárti lesz; tizenkét éves, amikor a nyelve alatt kicsempészi az ostyát a templomból és leteszi megrökönyödött pajtásai elé a padra. Korch szövegei fölött az antik korokról álmodik, és megveti a jelenkori életet. Amint látjuk, a lehető legklasszikusabb vidéki környezetről, pozitívista szellemben nevelkedett polgárságról, egy egészen banális örökségről van szó, amelyben (apai részről) alkoholizmus és tuberkulózis elegyedik a francia regényeket olvasó édesanya melankolikus depressziójával. Talán csak Jadviga Jarmolajevna, egyik anyai nagynénje, aki mindinkább elhatalmasodó demenciájával egy fedél alatt élt velük, az egyetlen figyelemre méltó adat a költő gyermek éveiből.

Az első forradalom előestéjén az édesanyja váratlanul meghal, mintegy elalszik Maeterlincknek *A méhek élete* című könyve fölött, amely mint a szárnyait szétterítő halott madár, ott maradt az öleiben. Ugyanabban az évben az *Élet és iskola* című folyóiratban, amelyet a forradalmi ifjúság szaratovi kruzsokja ad ki, megjelennek a fiatal Darmolátovnak a halálesettől megihletett első versei. 1912-ben beiratkozik a pétervári egyetemre. Édesapja kívánságára orvostudományt hallgat. 1912 és 1915 között már az olyan fővárosi folyóiratokban jelentkezik, mint amilyen az Oktatás, a Korunk és a jó hírű Apolló. Erre az időszakra kell tenünk a Gorodeckijjal és Viktor Hofmannal, az öngyilkos költővel való ismeretségét, aki — mint Makovszkij írja — emberként élt, de úgy halt meg, mint egy költő — akárcsak valami lírai küklopsz —: szemén lótte magát egy miniatúr hölgypisztollyal. Darmolátov első és kétségkívül legjobb verskötete, az *Ercek és kristályok*, 1915-ben jelenik meg régies ortográfiaival és Atlasz alakjával a fedőlapon. „Ebben a soványka kis gyűjteményben — írja róla a Szó című folyóiratban a névtelen recenzens — van valami egy Inokentij Anyenzkij művészetéből, az érzelmek ifjúú ösztimeségéből egy Baratyinszkij szellemében, valami átszellemültség, akárcsak a fiatal Bunyinnál. De nincs benne sem igazi hév, sem igazi művé-

szet, sem igazán őszinte érzelmek, aminthogy kifejezetten gyenge részek sincsenek benne.”

Nem szándékozom itt közelebbről foglalkozni Darmolatov költészetének sajátosságaival, s az sem szándékomban, hogy az írói dicsőség bonyolult mechanizmusának taglalásába bocsátkozzam. Történetünk szempontjából a költő háborús élményei sem jelentősek különösképpen, noha, megvallom, egy pár erőteljes galíciai és bukovinai jelenet a Bruszilov-féle offenzíva idejéből — amikor Darmolatov kadét szanitéc altiszti minőségben rábukkan fivérének összekaszabolt holttestére — nincsnek minden vonzerő híján; aminthogy tagadhatatlan varázsa van Darmolatov berlini kirándulásának vagy annak a gáláns kalandjának is, amely — háttérében a polgárháború kiéhezett és tragikus Oroszországaival — mézeshetekkel végződik Kiszlodovszk poklában. Darmolatov költészete, akár mit mondanak is róla a kritikusok, bővelkedik az olyan empirikus (költői) tényekben, amelyek — akár csak a megsárgult képes levelezőlapok vagy fényképek a kopottas albumból — utazások, ábrándok és szenvedélyek, egyszersmind pedig a pillanatnyi irodalmi divat emlékei: ilyenek például a szél jótékony hatása a kariatidák márvány ruhájának redőire; a Tiergarten az elvirágozott hársfasorral; a Brandenburgi kapu lámpásai; a fekete hattyúk ijesztő árnyképei; a nap rózsás tükröződése a Dnyeper zavaros vizében; a fehér éjszakák varázsa; a cserkez nők igéző tekintete; a szyeppi farkas oldalába markolatig döfött kindzsál; a repülőgéplégszavarral csigamenetes pályája; a varjú károgása a kara esti szürkületben; a letarolt Volga mente rémületes látkepe (madártávlatból); a traktorok és lokomobilok hangyamozgása az aranyló búzamezőkön; a kurszki szénbányák sötét aknáit; a kreml-i tornyok a levegőóceánban; a színházi páholyok lila bársonya; a bronzszobrok kísérteties árnyalakjai a tűzijáték fényében; a cukorhabból fújt balett-táncosnők táncmozdulata; a kigyulladt tartályhajók fenséges képe a kikötőben; a rímek rettenetes kábulata; csendélet egy pohár teával, ezüst kiskanállal és vízbe fült darázzsal; egy igásló ibolyaszín szeme; a turbinák derűs kepelése; Frunze parancsnok feje a műtőasztalon a kábító kloroformszagban; a csupasz fatörzsek a Ljubjanka udvarán; a falusi kutyák rekedt csaholása; a betontömbök csodálatra méltó egyensúlya; a süvöltő pinty havas nyomában óvakodva lépegető macska; a kukoricamezők tűzérési zárótűzben; egy szerelmi búcsú a Káma völgyében; a szevasztopoli katonatemető...

Az 1918-as és 1919-es évszámmal jelzett versek nem nyújtanak semmiféle támpontot arra nézve, hogy kideríthessük helyét: ezekben a versekben még minden a lélek kozmopolita rétegeiben zajlik, amely lélek nincs pontosan feltérképezve. 1912-ben Pétervárott találjuk a Jeliszejevnek valamikori villájának komor fényűzésében, ebben az Őrültek Hajójában, ahogy Olga Fors nevezi, ahol az akkori pénztelen és zavaros fejű, kiehézt költőhad gyülekezett. Mint Makovszkij írta, az égnek ezeken a madarain még csak az eszelős fényben égő szemek éltek. Roppantul iparkodtak élő embereknek látszani, mondja Makovszkij, ámbátor, aki rájuk nézett, a nők ajkán virító rüzs ellenére, nem tudott szabadulni attól a benyomástól, hogy fantomok közé került. Közben odakint tombolt a forradalom—ellenforradalom mágneses pólusaitól szított vihar; esztelen vakmerőség árán Buhara ismét a bolsevikok kezére került; a kronstadti tengerészek lázadása vérbe fojtva, tengernyi vérbe; a kihalt falvak körül emberroncsok, gangrénás lábú, roskadozó asszonyok és felpuffadt hasú gyerekek vonszolták magukat; amikor a lovakat, kutyákat, macskákat és patkányokat mind kipusztították, a barbár kannibalizmus a szokásjog erejére emelkedett. „Kivel tartunk mi, Szerapion testvérei?” — kiált föl Lev Lunc. — „Mi Szerapion remetével tartunk!” Krucsonnij, ami őt illeti, a képzelet híve: „A képzelet felkelti és szabad szárnyalásra ösztökéli a teremtő fantáziát, anélkül, hogy bármi konkrétummal sértene.” — „Mi teljes szabadságot adunk költő elvtársainknak az alkotói módszer megválasztásában, de azzal a feltétellel...” — teszik hozzá amazok a Kovácsműhely taborából. (Egy tartózkodó szavazattal egyhangúlag elfogadtattott.)

... Az ebből az időből származó fényképek még plasztrotonos, csokornyakkendős pétervári ficsúrként ábrázolják Darmolatovot. Bésett arca, „Róma romjain révedező tekintete”, mély gödröcskével kettéemetszett szögletes álla, összeszorított ajka nem árul el semmit; olyan ez az arc, mint a kőből faragott lárvá. Megbízható adatok szerint a fiatal Darmolatov ekkor már az akmeisták kozmopolita programjához csatlakozott, ehhez „az európai kultúra utáni vágyakozáshoz”, mégpedig elsősorban egy másik költő, név szerint Mandelstam hatására. Tudniillik egyformán szerették Rómát, Anyesszkijt és Gumiljovot, és egyazon hisztérikus módossal falták az édességeket.

Ugyanennek az 1921. évnek egyik fülldt augusztusi éjszakáján a Jeliszjevék villájában nagyban folyt a dáridó, amelyet a már említett Olga Fors, jellemző női túlzással, a pestis idején való lakomának nevez. Azoknak az éveknek az ételsikolya a sózott hal volt, amelyhez egy, bizonyos alkémikus receptek szerint spiritusból, nyírfahéj és bors hozzáadásával kotyvasztott, kerítésszagató vodkafajtát fogyasztottak. „Kasszandrának” (Ana Andrejevna Ahmatovának) azon az estén éppen látomásai voltak, majd a legnagyobb elragadtatásból, váratlanul, hallucinációkkal határos, beteges depresszióba esett. Ki hozta „a mester” (Gumiljov) kivégzésének híret, nem tudni. Némi bizonyossággal csupán az állítható, hogy a hír valóságos külön kis mágneses viharoként süvített el az egymással szemben álló s világos eszmei és esztétikai programmal megkülönböztetett összes csoportok felett. Darmolatov, pohárral a kezében és részegen dülöngélve, otthagya Kasszandra asztalát, és a megboldogult Jeliszjev avittas karosszékebe roskadt, amely Dorogojcsenko proletár író mellett üresen ásítózott.

1930 júliusában a szuhumi üdülőotthonban tartózkodik, és ott fordításokon dolgozik, amelyeket Borisz Davidovics Novszkij közbenjárására a Krasznaja Nov című folyóirat rendelt meg nála. A mondott Novszkijjal való ismeretsége elején egy réges-régi berlini találkozó áll, egy, a Tiergarten közelében levő vendéglőben, amikor a fiatal Darmolatov csodálattal és tisztelettel elegy félelemmel hallgatta Tverdohljebovnak, a tengerészlet forradalmi bizottsága jövődöbeli kommisszárjának, a diplomatának, a postaügyi népbizottság képviselőjének — B. D. Novszkijnak — a merész jóslatait. (Azt mondják, Novszkij volt a viszonylag nyugalmasabb időkben Darmolatov „relációja”; ez a szó azt a bonyolult kapcsolatot jelzi, amely a költők és a hatóságok között létezett, amikor a személyes rokonszenv meg az ifjúkori érzelmes emlékek némileg enyhült a forradalmi vonal merevsége; egy sok tekintetben kuszált és sokféle veszélyt rejtő kapcsolatról van szó: ugyanis, ha a hatalmas pártfogó kegyvesztetté vált, vele buktak összes védenecsei is, elsodorta őket az a lavina, amelyet a szerencsétlenül járt sikolya indított el.)

December végén, két nappal Novszkij letartóztatása után, Darmolatov lakásában megszólalt a telefon. Pontosan hajnali három óra volt. A kagylót Darmolatov álomittas felesége, egy áldott állapotban levő, a hasát magasan, peckesen hordozó tatár nő vette fel. A drót túlsó oldaláról csak a vérfagyasztó, iszonyatos csönd hallatszott. Az asszony letette a kagylót, és zokogásba tört ki. Attól fogva Darmolatovék tarka chiás tollpárnák alá dugták a telefont, amelyeken tatár vásárok színes hangzavarának rikító díszítőelemei begyeskedtek; a kéziratokkal, szótárakkal és „az idegeinek megnyugtatóására” fordított könyvekkel roskadáig megakart asztal mellett pedig ott állt készenlétben a kartonkoffer a váratlan utazáshoz szükséges holmival. Mi több, a vodkától bátorságra kapva, egyszer meg is mutatta egy besúgó költőnek azt a bőrdöbjét: a meleg kötött pulóver és a flanel alsónadrág tetején Ovidiusz *Elégiáinak* latin nyelvű, bőrkötéses kötete hevert. A híres száműzött verseit bizonyára az önmön költői sorsát idéző puskinsi mottóként értelmezte azokban a napokban.

... A következő év elején Grúziában utazik. Májusban megjelenik a *Tbiliszi a tenyeremen* c. versciklusa; szeptemberben az írói igénylések listájára kerül, és a Gorkijtól aláírt utalványra egy nadrágot, stéppelt vattás kabátot és hóprém kucsmát kap. (Darmolatov, úgy látszik, nem

fogadta el a kucsmat, mivel olyan „hetmani kinézése” volt. Alekszej Mak-szimovics makacszkodott: csak ne legyen az elvtárs olyan válogatós! Az erről az eseményről keringő mendemondákból nehéz kihámozni, mit is mondott Gorkij valójában, de úgy látszik, némi célzást tett Darmolotov forrófejűségére, és hogy „kis híján úgy végezte, mint Csehov hivatalnoka”.)

1933. augusztus 17-én a J. V. Sztálin nevű hajón találjuk a többi százhuszonvalahány író között, akik az éppen frissiben befejezett Fehér-tenger—balti-csatornát tekintették meg. Darmolotov máról holnapra megöregedett, és most puskinsi oldalszakállt visel. A semmibe merengve, fehér öltönyben, kigombolt ingben a hajtókorláthoz támaszkodva áll. Vera Inber hajával a szél játszadozik. Bruno Jaszzenszkij (balról a második) valami láthatatlan, ködben vesző part felé emeli a kezét. Zoscsenko, tenyerét a füléhez illesztve, a tábori zenekar játszott melódiát próbálja felismerni. A hangokat elsodorja a szél, elnyomja a zsilipen átömlő víz zuhogása.

Bizonyos külső jelek ellenére, kétségbevonhatatlan bizonyítékok árulkodnak arról, hogy Darmolotovot ebben az időben már kikezde a lelki pestis férgé: spirituszban mossa a kezét, és mindenkiben besúgót gyantit; azok pedig csak jönnek, bejelentés és kopogtatás nélkül, jönnek tarka nyakkendős költészetkedvelőknek, sárga bádogból készült, miniatúr Eiffeltornyokkal beállító műfordítóknak öltözve, vagy a farzsebükben, franciá-kulcs helyett, hatalmas mordályokat viselő vízvezeték-szerelőknak álcázva.

Novemberben kórházba került, itt altatással gyógyítják: a kórterem steril környezetében öt teljes hetet aludt át, és attól fogva a világ zaja mintha többé nem hatolt el volna hozzá. Még Kirszanovnak, a költőnek azt a rémes hawaii gitárját is, amely a spanyolfalon túl vijjogott, most vékony fülzsirréteggel bevont vattával tompították. Az írószövetség révén engedélyt kapott rá, hogy kétszer hetente megjelenhessen a városi lovardában; ott látták, amint totyakosan, hájasan, az elefantiázis első jeleivel, üget a jóindulatú lovardai ménen. Mandelstam és felesége, mielőtt Szamatikba indult, ahol letartóztatás és a halál várt rá, benézett hozzá, hogy elbúcsúzzon. Komikus lovaglónadrágjában és aprócska kis gyermekostorral a kezében, Darmolotov a liftajtóban ütközött össze velük. Eppen megérkezett a taxi, és ő elsielt a lovardába anélkül, hogy búcsút vett volna ifjúsága barátjától.

1947 nyarán Cetinjébe kerül, a *Hegyek koszorúja* jubileumára, amelyből, úgy látszik, részleteket fordított. Hajlott kora, esetlensége és lomhasága ellenére fiatalosan lépett át a vörös selyemszalagon, amely Njegos hatalmas, istenek trónjához hasonlatos székét, elválasztotta a költőktől és a haladóktól. En (aki azt mesélem) félrehúzódva álltam, és elnéztem, mint fickándozik ez a fűzfaöpoéta Njegos magas, aszkétai székében, majd a taps alatt, kiosontam a portré-teremből, hogy ne lássam azt a botrányt, amely nagybátyámnak, a múzeumi trezorok órének beavatkozása után fog kitörni. De arra jól emlékszem: a költő széttárt lába között a kopott nadrágban, már ott duzzadozott a rémes daganat.

Elete utolsó éveit, mielőtt a szörnyű betegség ágyhoz szögezte, csendesen, az ifjúság édes csepűjén rágódva, töltötte el. Időnként meglátogatta, azt mondják, Ana Andrejevna-t, és egyszer virágot vitt neki.

Utóirat

Nevét az orosz irodalomtörténet mint orvosi furcsaságot jegyezte fel: Darmolotov esete bekerült az összes újabb patológia-tankönyvekbe. Herezacskóját, amely akkora volt, mint a legnagyobb kolhozotk, lefényképezték, és azóta minden külföldi szakkönyv is közli, amikor az elefantiázisról (elephantiasis nostras) van szó. Együttal az írónak is tanulságul, hogy az íráshoz nem elég, ha valakinek csak töke van.

BORBÉLY János fordítása

A fenti írás Danilo Kiš *Boris Davidovics stremléke* c. Goran-díjas művének zárónovellája. A könyv magyar fordítása hamarosan megjelenik az újvidéki Forum kiadásában.

HERCEG JANOS

ÚTKÖZBEN

HELYTÖRTÉNETI JEGYZETEK (3.)

A nomádok csak mennek-mennek és a Dunáig meg sem állnak. Ezúttal leginkább Szabadkáról indulnak már péntek délután, s hétfőn reggel kocsikáznak vissza. Persze nemcsak itt, Gomboson van tele velük a part, jutott belőlük Bezdánba is a Baracska mellé, ahol már magas lábakra kell állítani a kunyhót, hogyha tavasszal megárad a Duna és előnti az egész árterületet, hát ne mossa ki belőle az ágyat. Mire aztán leér Gombosig, rendszerint megszeliődül a haragos, nagy folyam. Itt utoljára talán 1926-ban lépett ki a medréből, de úgy, hogy csaknem feljött a falu alá.

— Alltam és néztem, hogy dül össze a házam — meséli Dobsay András, az utolsó népi táncos, aki nyolcvanéves korában, néhány év előtt még eljárta borjúsájú ingben, feszes nadrágban és rámás csizmában a kanásztáncot, s most ott él magányosan és elfeledve, átadva magát és vagyonkáját egy családnak, mert senkije sincsen. — Voltak, akik sírtak, jajveszékelték, hiszen mindenük odaveszett. En oly nyugodt voltam, mint a kő. Mintha nem az én szegénységemet kapta volna fel a szennyes ár! Még gondoltam is magamban: lám, minél nagyobb az istenverés, annál keményebb lesz az ember!

Mikor aztán visszahúzódott a Duna, egy tó maradt utána. S mintha mindig ott lett volna, fák álltak körül, egy élelmes ember kocsmát nyitott, sőt deszkából kabinokat ácsoltak és az volt a strand. Gyönyörű selymes homok terület él körülötte, s egy ugyancsak elfelejtett gombosi költő még verset is írt róla.

A történetíró Cziráky Gyula nem rímekben állított emléket a gombosi Duna-partnak. Az ő felvételei élesek és tárgyilagosak, tudományos igényű figyelme mindenre kiterjedt. Nem elégedett meg vele, hogy leírja a fűzfák lombja alá bújt halásztanyákat: az embereket is bemutatta. A kék gatyás halászokat, s mesterségük minden eszközét aprólékosan leírta, mint aki Herman Ottó könyvét szeretné kiegészíteni, egy kis szociográfiával is megtoldva. Az idilli hangulat leírását meghagyta a Zombor és Vidéke tárcáíróinak, akik időnként érzelmes sorokban dicsérték a rántott halat kínáló halászlányokat, amíg a vonat fel nem dőcögött a hosszú hajó sínjeire, hiszen híd még nem volt. És a cigánybandáról is szó esett ezekben a tárcákban, amely a Rákóczi-indulóval búcsúztatta az utazóközönséget, mielőtt elhagyta volna Magyarország területét, hogy azután már horvát vidékeken át folytassa útját.

A halásztanyák azóta rég eltűntek, sült halat sem árulnak, zenekar se muzsikál a vonat ablakán kikönyöklő népnek, viszont sűrűn sorakoznak a vikendházak Passautól vagy Ulmtól kezdve végig a Duna mindkét partján. A tájkép alaposan megváltozott azóta, a fűzfák megritkultak, mert kellett a hely, s persze vízimalom sincs többé sehol. A sajátos színek a partokon lakó népek viseletével megfakultak, teljesen összerosódtak, mintha osztrák, cseh, magyar, jugoszláv és bolgár vagy román nép között semmiféle különbség nem lenne már, s csakugyan valamiféle nemzetközi egységbe olvadtak volna, legalább a két folyam vonulásával az országok, ahogyan azt a költők különféle nyelven megálmodták.

A régi Duna-parti népet, halászokat, vízimolnárokat, még talán a teknővájó cigányokat is mindenütt kiszorították a nomádok. A hetenként két-három napra érkező városiak, akik a legtekélyesebb komfortot hozzák magukkal bömbölő rádióval, motorcsónakkal és vízisível és gáztűzhelyen főzik a halpaprikást, hogy rőzsét se kelljen szedniük a kondér alá. A sárból, nádból tapasztott kunyhók helyén itt-ott valóságos paloták állnak, s ha nem lennének festett mesebeli házikók, azt hihetné az ember, hogy a kispolgári procc ordenáré feltűnési viszketege már itt, a „természet lágy ölen” is vészesen elterjedt.

Csak a Duna hömpölyög változatlan nyugalommal és félelmetes fölénnyel, mint régen, nemcsak itt, Gombos és az erdődi vár alatt, hanem a Fekete erdőtől kezdve végig, egészen a Fekete-tengerig.

Jövök hazafelé az autóbusszal, amely minden nagyobb eperfánál megáll, mert egymást érik a falvak és települések. S ahogy átszeljük Bácska csaknem egész déli részét, erdőket látunk, amelyek hamarosan eltűnnek megint, s kastélyokat vagy udvarházakat vélünk felfedezni a messzeségben. Közben mindannyian tudjuk, hogy sem az erdő nem igazi, sem a kastély nem kastély már. Még talán a messzeség is csalfa ámitás. Itt oly közel van minden, mert ha nem falun visz át az út, hát akkor legalább a szegélyén fut végig, úgyhogy mindenütt nyíltan és leplezetlenül megmutatkozik a lakosság élete. Futak, Dunacséb, Palánka, de a régi név mögött már nincs ott a régi világ.

Persze, senki sem hiányolja a látomást a futaki parkban Chotek Zsófia grófnővel, amint csipkefodros napernyője alatt Ferenc Ferdinándra vár, hogy aztán majd Szarajevóban beteljesedjék a végzetük, s az egész földrészen milliókat pusztítva söpörjön végig az első világháború. Az öreg Dungyerszky se bukkan fel természetesen, porcelán nadrágban, elől benyomott panamakalappal a fején, mögötte a lassan poroszkáló ménessel, s a kastély zsalugáteser ablakaival, amely talán múzeum lett, biedermeier bútorok gyűjteménye, vagy egészségház, bölcsőde, avagy üresen és elhagyatva áll, mintha korával együtt a szerepét és jelentőségét is mélységesen megvetné manapság. Palánkán se látom, ahogy az elfutó utcákba benézek, az utakat szegélyező palánkokat, amelyek úgy beleillettek sötét kontrasztjukkal Pechán József napfényes, levegős képeibe. Persze az agilis Mezei Károly szobra se lesz ott a Kaszinó parkjában, vékony bajusszal karcsún, törékenyen, mintegy aufzacra helyezve, sőt Kaszinó sincs már.

Hát mi van? Gyárak vannak, nagyüzemek, kék munkaruhás férfiak szállnak le, illetve telepednek közénk, ahogy a váltásokat követi ez az emberforgalom. És az utak mentén nagy bérházak sorakoznak, sokemeletesek, néhol száradó fehérneművel az erkélyen, s lenn a házak előtt gyerekek sokasága, trécselő asszonyok csoportja, mert itt nem úgy van, hogy az ember kiül az utcán a kispadra, viszont fönn a szűk lakásban zárva se lehet megmaradni. Pláne ilyenkor, nyáron, amikor a papucsot is lerúgják lábukról a munkásasszonyok, és atlétatrikóban kapargatják a tenyérnyi kertet a férfiak. Ahol van kert. Mert a legtöbb bérház előtt még helye se maradt kertnek, parknak, vagy játszótérnek legalább. Pedig a helyenként csődületnek is beillő csoportosulásokból arra kell következtetni, hogy az emberek megkívánják egymás társaságát. Mert bármilyen kényelmes ott fönn az a nyilván összkonfortos lakás, ez még egy természetes életet élő nép, ez még nem találta meg a helyét a négy fal között. Ennek még kert kell, udvar és levegő és szomszédság, ahova át lehet szólni és jó étvágyat kívánni egymásnak a vacsorához. Ez már nem falu és nem város még. A hosszan vonuló komlókertek és kenderföldek dolga lenne talán összekötni a paraszti múltat az iparosodó jelenel, ahogy a fel- és leszálló szőke, kékszoknyás szlovák asszonyokat követi feszülő farmernadrágban a kislányuk. Táj és ember szimbiózisában mintha még egy harmadik tényezőnek is beleszólása lenne itt, és persze nemcsak itt: a technikai fejlődésnek. Gyakran a lehetőségeket is megelőző terv, szándék és vállalkozási kedv lökéseinek engedve.

A nagy és örök dolgok talán azért esnek látszatra oly messze innen. A Duna, amelytől párás lesz még jó két kilométerre is a levegő, túlsó partján a Fruskagorával, s a töltéseken vanuló sűrű fasorral, amelyet erdőnek néztünk. A vidék nagy és rohamos átalakulásában mintha az iparosodás létesítményei fognák el a kilátást, a gyárak és munkacsarnokok, a kocka alakú bérházak az akácfás falusi utcák és a messzeségbe merült egykori uradalmi parkok elől, ahogy valószínűleg mindenütt eltakarja az új világ a régit.

Népek országútja, mondom magamban a Vuka völgyében, s a régi-ekre gondolok, akik reménykedve jöttek ide száz évvel ezelőtt. Nemcsak Bácskából és Baranyából. Tolnából és Somogyból is. Olcsó volt a föld és egy óra járás után se látott senki embert. Kellett itt a béres, a kocsis, a cseléd, hát jött a szegény magyar, s egyre kisebb lett a parlag. Akinek meg egy kis pénze volt, de ahhoz már kevés, hogy Amerikába váltson hajójegyet, itt vett magának pár holdat és fészket rakott. Otthon lehetett volna tartani őket, nem kellett volna más, csak egy kis földreform, és senki se ment volna idegenbe. Mert keserves honfoglalás volt ez, Vukovár és Vinkovci körül, de a m. kir. kormány hagyta, hadd menjenek, ne lázadozzanak itt. Elég volt a parasztforradalmakból, utóbb az aratósztrájkokból, hát aki nem képes itthon boldogulni, menjen ahova tud.

Hallottak ezekről az időkről? — kérdezem Jankovcin, Čakovcin és Marincin is. Hogyne hallottak volna. És egymás után mesélik a késhegyig menő küzdelmekről szóló történeteket. Nem lett volna senkivel se bajuk. De a horvát urak attól féltek, hogy elnemzetlenítik a vidéket, s akkor ők hogyan fognak politizálni. Az egyház is csak úgy volt hajlandó befogadni őket, ha lemondanak az anyanyelvükről, s elfelejtik, kicsodák és honnan jöttek. Nem kisebb hatalommal, Strossmayer püspökökkel szálltak szembe. Azzal fenyegették, hogy kitérnek a hitükből, mint ahogyan Maradékon és Nikincin százak és százak lettek reformátusok. Az se használt. Jött a Julián-egyesület az iskoláival, ami még csak olaj volt a tűzre!

Jankovcin egy Horvát nevű magyar legény virtusára emlékezik. Ez a legény már egy szót se tudott az anyanyelvén, de vasárnap délután a kocsmában azzal kezdte: Sad smo mi Madjari na redu... Mert rajta maradt a bélyeg és ő vállalta. De nemcsak ő. Az egész nép. Minél nagyobb volt az elnyomatás, annál jobban megkeményítette a gerincét. Akkor is, amikor már semmi értelme nem volt, de a reagálásról nem tudott szolgálélekkel lemondani. Ertem. Méreg kell ahhoz, hogy egy szervezetben hatni tudjon az ellenméreg. És ha nincs, ami kiváltsa? — fordítom meg a kérdést.

Jankovcin most határozta el, hogy a magyar népi táncsoport mellett szerbhorvát együttest is szerveznek. Nem, nem sugalmazta senki ezt a gondolatot, maguktól határozta így. Ezzel látják teljesnek egyesületük munkáját.

Aki ezt oly természetes egyszerűséggel mondja, aki húszegynéhány év előtt még Berakba ment magyar lányt keresni, hogy elvegye feleségül. Persze, ez is ellenállás volt még, örökölt magatartás abból az időből, amikor a népeket nyelvük és hitük szerint különítették el egymástól. És akkor az ember már becsületből is megmaradt a maga fajtájánál. Mert ha már a világgal kell küzdeni, legalább a családon belül legyen meg a béke!

Jankovci, Čakovci, Marincoi! Régen is népek országútja kötötte össze a három falut, s nemcsak ezt a hármat. Most aszfaltot terített erre az útra a kor, s míg a nyári hőségben halk zúgással fut velünk a kocsi, a tájban gyönyörködünk, a szelíden lankás dunántúli tájban, levágott gabonatóblák és roskadásig telt gyümölcsfák között, amelyeket körül kellett támasztani, hogy koronájukat le ne tépje a termés. Mit változott itt a táj Janus Pannonius óta, akinek a szülőfalujához ugyancsak a szegény népek vándorútja vezetett, s aki okkal írhatta, jelképet és békés bölcsességet egyként megszólaltatva:

És te, ki erre kerülsz, ágast állítani ne restelj
Csüggő gallynak, emeld helyre a dült terebélyt.
Gyakran gyógyította be már gyöngéd idegen kéz
A rokon által ütött mély, szomorú sebeket.
Rakj hát holmi karót e szegény ágaknak alája,
Szednivalód is akad, újra ha erre kerülsz.

Messziről a dályai hegy néz le ránk hazavezető utunkon, s a Vuka völgye, amely földönfutóvá tette nem egyszer szennyes árvával az itteni népet, buján és gazdagon merül el a szelíd szerémségi lankák között.

Tünődhet az ember rajta, miért húzódott a szegénység, ahol csak tettehe, fel a Telesckára! Mert Szivactól Verbászig a régi magyarok, a zsellérek mind ott telepedtek meg a táj fölötti magaslaton. Aligha attól a romantikus szándéktól vezetve, hogy onnan tekintsenek le a nyári hőség porában fuldokló, s az őszi ködökbe fázósan burkolózó sík vidékre. Mikor ők idekerültek, a termékeny, könnyen művelhető jó földeket már felosztották. S a telepítők zárt falvakat alkotó közösségekre törekedtek, középen a templommal és a községházával, s azok körül a központba futó utcákkal. Kiss József, a későbbi csatornaépítő, és a többi kincstári mérnök vonalzóval dolgozott és logarléccel, pontosan kiszámítva a kiosztható parcellákat, s az utcák vonalába a házakat is berajzolva. Természetesen egyforma nagyságú parcella járt a települőknek, s hogy később egyiké nagyobb lett, a másiké kisebb, az nemcsak az emberi szorgalom, illetve a jóra való restség következménye volt, hanem már az új nemzedékek között megoszlott vagyoni változás is.

Mi termett meg odafönn, ahol még szántani se lehetett? Szőlő és gyümölcs. De mégse lett soha bortermő a Telescka vidéke. Talán nemcsak a talaj miatt, amely nem volt elég homokos. A sárga agyagfalak, amelyek messzire világítva meredtek a zölden és kéken sorakozó tőkék alatt, épp elegendő mondtak magyarázatként a szegénységről és a gyöngye, savanyú borokról. Persze, elegendő figyelmet se fordítottak szőlőre és gyümölcsösre a Telescka régi lakói. Piac se volt a közelben, meg aztán dolgozni is kellett. Napszámba járni, bérletet vállalni odalenn a zsíros televényen, nem érték rá törődni az alig jövedelmező, leginkább otthoni fogyasztásra maradt szőlővel és gyümölcssel.

De a Telesckai dombokon is meglátszott azért az idők változása. A századforduló idején még gyakori volt a partba vajt emberi hajlék. Boltozatosra vágott bejáratok jelezték a lakás helyét, meg a két fa között kifeszített kötélén a száradó fehérnemű. Hogy lámpát gyújtottak este, az már nem is látszott a dombok alján futó kocsiútról, ha felnézett az ember.

Aztán egyszerre magasabbra költöztek, házakat építettek odafenn, szabályszerű utcák jelentek meg Moravicán is, Kulán is, s csak lenn a lejtőn zöldellt tovább a szőlő, apró, fehérre meszelt, piros tetős présházakkal megszakítva, ami már életformának és vagyoni változásnak is kifejezője volt. Mert mikor a falusi gazda már kiházasította a fiát, s átadta a gazdaságot, ez volt a menedéke, a szőlő a Telesckán. Sok minden elfért azokban a présházakban. A szüretelő kád és a hordók sora a befelé nyúló pincében kapott helyet, az előtér meg sokszor igen lakályos, barátságos helyiség volt ágygal, asztallal, a sarokban tüzhellyel, amelyből estefelé bodor füstfelhők szálltak fel és vacsorailatok terjengtek, úgyhogy kellemes melegben térhetett nyugovóra egész napi munkája után az otthon gyakran már feleslegessé vált öregedő ember. Rendszerint csak vasárnap ment be, különben kora tavaszról késő őszig kiinn élt, még télen is ki-kínézte azért, hogy rendben van-e minden.

Azóta ez sem általánosan jellemző már. Megfogyatkoznak a présházak a Telescka oldalában, fönn meg, a házak között gépkocsik is láthatók. Mert mintha mégsem táj és éghajlat alakítaná az embert, hanem fordítva, az életviszonyok jó vagy kevésbé jó változása formálná és alkalmazná magához a tájat. Csak szakember tudná megmondani, mit művel-

tek a Telecskával, hogy a kukorica is egyszerre bőven megterem rajta, s egyre többen látják be, hogy nem érdemes már a rossz szőlővel bajlódni, sőt talán az öregség elől se kell odahúzódní, magasan a vidék fölé, s onnan nézni le elhomályosuló szemmel az elszállt évekre s az elmúlt életre.

Mikor először kerültem szemtől szembe a Telecskával, az nekem olyan volt, mint valami csoda. Mert váratlanul bukkant fel, Csonoplyát messze megkerülve, s csak Kerény után tűnt fel, egyszerre elállva a messzire futó síkság útját. Még a vonat mozdonya is másképpen fűtült, ahogy Becse felé robogott a vicinális, és oly furcsa volt, hogy egészen közel jött a láthatár vonala. A céltalanul áldogáló jegenyék eltűntek, s ami látható lett a Telecska vonulásával, egészen más táj volt, mint amit megszoktam. Eltűntek a gémeskutak is, tehéncsorda se legelt sehoh, búzatáblák és kukoricaföldek helyett, szőlőtőkék sora kéklott, mintha egy más országba, másféle világba került volna az ember.

Szivac előtt meg tökéletesen beszűkült a táj, mert ha Keleten a Telecskai dombok kísérték el a vonatot egészen Verbászig, Nyugat felől a Csatorna szegődött hozzá Szivacnál, egy alig ezer méteres szalagot húzva keresztül a rónaságon, hogy aztán a falu alá érve kicsit kiszélesedjék a sík vidék, s már csak a temető keresztfáival térjen vissza újra a „hegy”, ahogy a nép nevezte illó csodálattal és legalább öt nyelven annak idején.

Mert itt egyszerre valamilyen miniatűr népi Európába ért az ember. Kék szoknás szlovák asszonyok telepedtek le a bajszatlan és minden szót „é”-vel befejező protestáns németek mellé. Ruszin vásárosok mentek haza Kucorára és Keresztúrra, báránybőr sapkás szerbek igyekeztek leszállni Újszivac után, s ott voltak persze szétszórvá ebben a tarka népi gyülekezetben a magyarok is. Ilyen szűk területre szorítva talán sehoh a világon nem élt ennyiféle nép, mint itt, a telecskai szőlődombok és az akáccal szegélyezett Csatorna között!

Nekem még más okból is sokáig Európát jelentette az utazás ezen a vonalon. Ahova mentem, mesteremhez és tanítómhoz, Szenteleky Kornélhoz, német és francia, olasz és spanyol könyvek sorakoztak a polcon a magyar és szerb kötetek mellett, a falakon modern felfogásban festett képek függtek, volt úgy, hogy megálltam a virágos udvaron egy kis ideig várakozni, mert a ház gazdája Chopint játszott éppen az öreg zongorán, s nem volt bátorságom bekopogni hozzá.

A kontraszt oly nagy volt a bőszknyás parasztasszonyok, a subás-gubás atyfiak és a bespalettázott könyvtárszoba között, a klubgarnitúra enyhe borszagával, mintha egy vásár lármás forgatagából valami tömjénillatú szentélybe kerültem volna hirtelen.

Es mégsem lehetett elfelejteni a vicinális subaszagú karavánszeráját, az egész bácskai paraszt-Bábelét, ahol az emberek valahogy mégis megértették egymást. Sőt mintha még át is szüremlett volna sok minden egyébbel egy-egy szó a népek közös használatába, s nemcsak a maguk nyelvére lettek volna utalva, ha szólni kívántak egymáshoz; de különben is a legtöbb nép két-három nyelven beszélt ezen a szűkre szabott területen.

— Olvasott már valamit, kedves uram, Robert Musilról? — kérdezte Szenteleky. — Törless növendéket szívesen odaadom. Ott még csak Ausztria—Magyarország kaszányaszellemével s a szoldateszkával számol le a szerző. Új, nagyszabású regényében viszont, amelynek első könyve most jelent meg, már az egész Monarchiával.

Szégeykenkezve vallottam be, hogy Musilról most hallok először, miután a Monarchia régen széthullott, s az említett kaszányaszellemmel kapcsolatban épp ezert oly fogyatékos a tájékozottságom. Hogy ez a keskeny csík a Telecska és a Csatorna között, ahol Ferenc József is megfordult, s a verbászi zsilipnél partra szállva fogadta az itt lakott népek küldöttségeit, ugyancsak a Monarchiából hagyott itt egy darabot, mindenekelőtt a megosztottságot szem előtt tartó telepítéspolitikájával, azt csak később értettem meg.

ALKOTÓMŰHELY

SZELESI ZOLTAN

SZABADKA ÉS SZEGED KÉPZŐMŰVÉSZETI KAPCSOLATAI

Szeged gazdasági és művelődési múltja azt tükrözi, hogy fejlődésében évszázadok óta nagy szerepet játszott e vidékkel való kereskedelmi s kulturális kapcsolata. Azoknak a stílusformáknak, melyek a nyugati és kelet-európai művészetekből egymásba áramlottak, Szeged volt az egyik közvetítő góca.

A Vajdaságnak és Szegednek régi, felújítandó hagyományai vannak már a barokk világ idejéből is. A képző- és iparművészeti értékekben gazdag szegedi görögkeleti szerb templomban olyan egyházi témájú festményeket találhatunk, melyeket részint a Szóregen született, XVIII. sz. végén működő festő, Illics Česljar Todor nevéhez kötődnek, aki főleg itt fejtett ki termékeny munkásságot. Továbbá a szegedi születésű, de 1773-ban Újvidéken letelepedett Blagovics Jánosnak is feltehetően vannak alkotásai a szegedi szerb templomban.

Szeged, a Tisza mentén fekvő város 1879-ben bekövetkezett árvíz-katasztrófáját sokan megfestették. E tragikus témát feldolgozó művészek közül a szerb származású Petrovics László az egyik legkiemelkedőbb festő. A Bécsben élő Petrovics közvetlenül az árvíz után Szegedre utazott, és a vízzel borított város különböző helyeiről vázlatokat készítve, ennek alapján az osztrák fővárosban dolgozta fel itteni élményeit. Négy hosszúkás méretű képét *Szegedi árvíz, 1879* cím alatt, a budapesti Múcsarnok 1881-es tavaszi tárlatán mutatta be. Ebből egyet a király, hármat pedig a város szerzett meg. Később mind a négy festmény a szegedi múzeumba került.

A szabadkai közgyűjteményben viszont magyar származású festőktől őrznek alkotásokat. Így — többek között — *Than Mór, Telcs Ede, Aczél Henrik, Nagy István, Nyilasy Sándor* és mások képeit, illetve szobraikat.

Közelebb érve korunkhoz, a szegedi Nyilasyval kapcsolatban kell megemlítenünk, hogy a tizes évek végén Horgoson élt és ott festette egyéb képeivel együtt a *Napsütésben* című, egyik legnépszerűbbé vált alkotását, mely a szegedi múzeum tulajdonában van. Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság leverése után Szabadka adott otthont a Magyarországról odamenekült kommunista festőknek, így *Hódi Gézának* is, aki Szegedről emigrálva, 1925-ig Szabadkán élt. Ezek a haladó szellemű művészek *Oláh Sándorral, Balázs G. Arpáddal, Csóviccsal* és *Kopilovičtyal* együtt elindították Szabadkán a két világháború közötti képzőművészeti életet.

Az 1945 — vagyis a második világháború — utáni szegedi kiállító művészek sorából ki kell emelnünk az idősebb generációba tartozó *Baranyi Károly* szobrász-kerámikust, aki ma Újvidéken él, és a már említett szabadkai *Balázs G. Arpád* grafikust, akik egy ideig Szegeden működtek. Végezetül megemlítést kíván a délszláv *Kujundzsics Zs. Dezső* 1947 tavaszán Szegeden rendezett szobrászati kiállítása, mely a ma már szépen kibontakozott jugoszláv—magyar művészeti kapcsolatok elindítására adott reményt. Pontosan húsz évnek kellett azonban eltelnie, hogy a közben megszakadt Szabadka—Szeged közti képzőművészeti együttműködés 1967 tavaszán ismét meginduljon.

A két déli testvérváros közgazgatási, színházművészeti és irodalmi kapcsolatának öröndetes megteremtése után, a szabadkai és szegedi festők, szobrászok és iparművészek is kezét szoríthattak egymással és alkotásaikat cserekiállítások formájában városaik közönsége elé bocsát-

hatták. Jugoszláv barátaink részéről ez elsősorban — a közben elhunyt — Dévics Imréné, a Palicsi Képzőművészeti Találkozó volt igazgatójának köszönhető. A szegedi művészek 1967 áprilisában, a Szabadkai Téli Szalonban, májusban Becsén, júniusban pedig Újvidéken, a munkásegyetem szervezésében mutatták be anyagukat. A szabadkai művészek pedig ugyancsak 1967 májusában, a Szegedi Múzeum Képtárában állították ki alkotásaikat. Ezt követően, a szegedi múzeum jogkörébe tartozó szentesi és makói múzeumokban rendezték meg a szabadkaiak sikeres tárlatát.

A szabadkai és szegedi képzőművészek 1977 őszen eljutottak oda, hogy az 1967—1977 között eltelt időszakban kialakult, sőt elmélyült baráti, kollegiális — testvérvárosi alapokon nyugvó — kapcsolataiknak egy évtizedes fennállását ünnepelethették meg. E jubileum kapcsán felidéződik azok a sikeres szabadkai—szegedi tárlatcserék, melyek a mögöttünk levő évtized során jöttek létre. A kezdetben csoportos kiállítások — melyek Szilágyi Gábor és Pintér József művészeti vezetők kitűnő összműködésének eredményeként jöttek létre — a későbbiek során figyelemreméltó egyéni bemutatkozókval gazdagodtak. Így Szabadkán többek között Vinkler László, Pintér József, Tóth Sándor, Novák András és Cs. Pataj Mihály szegedi festők-szobrászok mutatták be önállóan alkotásaikat. Jugoszláv cserepartnereik közül pedig Radmila Radojević, Szilágyi Gábor, Kalmár Ferenc, Almási Gábor, Torok Sándor, valamint a jubileumi tárlatként vehető Dudás Antal és Ivan Jandrić kiállítása került legutóbb — azaz 1977 novemberében — a szegedi közönség elé.

Dudás Antal és Ivan Jandrić cserekiállításaként a szegedi képzőművészek kollektív anyaggal jelentkeztek 1977 novemberében a Szabadkai Városi Múzeum termeiben. Kiállításukat mind tematikai, mind stílusi és műfaji vonatkozásban a sokrétűség jellemezte. A huszonhárom képző- és iparművész több mint félszáz alkotását bemutató kiállításon részt vettek olyan szegedi művészek, akik a látott valóságot tárgyias realitásukban szemlélik. Velük együtt más felfogástú kollegáik viszont a természeti és társadalmi jelenségeket műveikben szubjektíven érzékeltették.

Ha tekintetbe vesszük a két testvérváros képzőművészeti arculatkülönbségét, úgy tárlataikat egybevetve azt állapíthatjuk meg, hogy míg a szegedi művészeknél inkább a valóságelvű megjelenítés a domináló, addig szabadkai társaiknál főleg az elvontabb ábrázolási nyelvezet hódított tért. Mindez nem azt jelenti, hogy a szabadkaiak között ne lenne realista szemléletű művész és a szegediek soraiból hiányoznának a modernizmus hívei.

Reméljük, hogy a szóban forgó — vagyis az 1977 őszen sikeresen lezajlott — jubileumi jellegű szabadkai—szegedi cserekiállítások nemcsak az 1967—1977 között eltelt eredményes évtizedet zárják le, de egyben biztosítást is jelentik az elkövetkezendő évekre szóló újabb és még kiteljesedettebb városközi művészeti feladatok emeltebb szinten történő megvalósításának is. A Vajdaság és a magyar Dél-Alföld régebbi művészettörténeti vonatkozásainak kutatásán kívül, e területek mai képzőművészeti életéről való párhuzamos informálás elengedhetetlen feladatnak látszik. A helyi műtörténészek és kritikusok cikkeinek publikációs cseréjére mindkét fél irodalmi és sajtószerveinek lehetőséget kell biztosítani. Szabadka és Szeged régebbi és újabb képzőművészeti kapcsolatairól szóló mostani vázlatos összefoglalásunk is e feladat megértésének és teljesítésének jegyében kapott helyet e lap hasábjain.

Úgy véljük, hogy művészeink egy évtized óta tartó eredményes együttműködése jelentős állomásnak tekinthető azon az úton, mely a tájegységileg s a történelmi múlt vonatkozásában annyira közel álló két testvérváros ábrázolóművészeti kapcsolatainak további kiszélesítéséhez vezet. Bizunk benne, hogy az elkövetkezendő években, mind a Szabadkai Városi Múzeum, illetve a Képzőművészeti Találkozó patinás termeiben, mind a Szegedi Múzeum Képtárában egyaránt ideális feltételek lesznek biztosítva, hogy városaink jövőbeni cserekiállításait az eddigieknél is sikeresebben mutathassuk be.

ÖT HASZNOS KÖNYV — MEG EGY HATODIK

JOSIP BROZ TITO: *Izbor iz dela: 1. Referati sa kongresa KPJ i SKJ, 2. Radnička klasa i Savez komunista Jugoslavije, 3. Nacionalno pitanje i revolucija, 4. Samoupravljanje, 5. Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost.*

Svjetlost, Sarajevo, Državna založba Slovenije, Ljubljana, Mladost, Zagreb, Prosveta, Beograd, Pobjeda, Titograd, Matica srpska, Novi Sad, Mislja, Skopje, 1977.

JOSIP BROZ TITO: *Poznaje se ko je komunista.*

Slovo ljubve, Beograd, 1977.

Bár vaskos kötetek, tulajdonképpen kézikönyvek. Kézikönyvek azok számára, akik tevékenyen kiveszik részüket a társadalmi-politikai munkából akár úgy, hogy átmenetileg valamely fontos vezetői tisztséget töltenek be, akár pedig úgy, hogy helytállnak mindennapi öngazgatási gyakorlatunk frontján. Téma szerint válogatva adják ugyanis Tito elvtárs műveit, őket forgatva tehát bárki, bármikor ellenőrizheti magát, hogy mindennapi gyakorlati munkája közben azon az úton halad-e, amelyet titóinak nevezünk.

Öt könyvről van itt szó — meg egy hatodikról. Az utóbbi nem tartozik az előbbieik sorozatába, külön kiadónak külön kiadása, mégis a többivel együtt szólunk róla, mivelhogy egy ugyancsak fontos problémakörből ad tematikus válogatást. Az első könyv címe: *Beszámoló a JKP és a JKSZ kongresszusain*, s ebből meg is tudjuk tartalmát. A másik címe: *A munkásosztály és a Jugoszláv Kommunista Szövetség*, s természetesen azokat az idézeteket tartalmazza, amelyeket elnökünk a munkásosztály és a párt viszonyáról, egységéről, szervezettségéről, szerepéről mondott. A harmadiké: *A nemzetiségi kérdés és a forradalom*, s megtudhatjuk belőle, hogy Tito elnök mekkora figyelmet szentelt mindig a nemzetiségi kérdés helyes megoldásának, s azt forradalmi stratégiánk egyik legfontosabb részének tartotta és tartja. A negyediké: *Az öngazgatás*, melyből többek között kiderül, hogy Tito és mi az öngazgatást sohasem tartottuk korszakalkotó felfedezésünknek, hanem a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása logikus eredményének. Az ötödiké: *Jugoszlávia harca a függetlenségért és az el nem kötelezett politikáért* megérteti, hogy külpolitikánk egyenes következménye belső igazodásunknak, szabad belpolitikánknek. A hozzáadott kötet címe: *Meglátszik, hogy ki a kommunista*, s azokat a gondolatokat idézi, amelyeket Tito elnök a pártról, a kommunistákról, azok munkájáról, magatartásáról mondott. Az utóbbit (noha természetesen az első ötöt is), mindenekelőtt a fiataloknak ajánljuk figyelmébe, hogy lássák, mit jelent kommunistának lenni, mit jelent vállalni azokat a társadalomformáló feladatokat, amelyekkel egy osztály és annak élcsapata tudatosan hat környezetére.

Tito elvtárs 1926. augusztus 26-án a következőket írta a zágrábi *Organizovani radnik* (Szervezett Munkás) című újságban annak a cikknek részeként, amelyben beszámol a kraljevici hajógyárban uralkodó helyzetről:

„Ez azt jelenti, hogy a munkásoknak kezükbe kell venniök saját sorsuk irányítását, mert nem remélhetnek segítséget sehonnan.”

Ez a mondat vált tulajdonképpen a titói politika alapvető gondolatává, eszmei irányítójává. Ezt magáévá tette a munkásosztály, anyagi erővé fokozta, akkoráig, hogy azt a társadalom legszélesebb rétegei is magukévá tették. Ez vált munkásosztályunk és élcsapata, a Kommunista Szövetség forradalmi tevékenységének alapeszméjévé és kísérte végig harcát a bérharcoktól és sztrájkoktól kezdve a népfőlszabadító háborún és népi forradalom keresztül egészen öngazgatói rendszerünk kiépítéséig s természetesen el nem kötelezett külpolitikánkig.

Gyakran keletkeznek — főként külföldön — áldilemmák akörül, hogy Tito forradalmárként, hadvezérként, államférfiként vagy teoretikusként nagyobb-e, s hogy egyáltalán adott-e annyit a forradalmi elmélet gyarapításában, mint amennyit gyakorlati politikusként, államférfiként adott. Hogy ez mennyire helytelen okoskodás, azt bizonyítják művei — akár beszámolóként, akár interjúként, vagy más monddot, illetve leírt formában jelentek meg —, bizonyítják összes műveinek kiadásai meg az írásunk tárgyát képező öt könyvnyi válogatás is. Kár is erről, ilyen formában a szót szaporítani. Az igazság az, hogy Marx s Lenin óta kevés az olyan történelmi személyiség, aki Titóhoz méltóan annyira összekapcsolta volna az elméletet a gyakorlattal, aki mindkettőnek egyforma figyelmet és jelentőséget szentelt volna. Egyik legfontosabb történelmi érdeme Tito elvtársnak minden bizonnyal az, hogy mélyen és lényegben tudta egybekapcsolni a forradalmi elméletet a gyakorlattal. A marxista gondolatot — Lenin után talán egyetlen történelmi alakként — alkotóan alkalmazta és a gyakorlatban ellenőrizte a forradalmi elméletet, fejlesztette azt annak az országnak sajátos körülményei közepette, amelyben él, s abban az időben, amelyben hatott és hat. Szem előtt tartotta azt, hogy az elméletnek, ha igazán forradalmi, mélyen a gyakorlatban kell gyökereznie, belőle kell kiindulnia, majd oda kell visszatérnie gazdagítva azt a fejlődés további útjainak megjelölésével.

Csak ezzel magyarázható, hogy a Tito vezette párt a történelem legalkalmasabb pillanataiban találta meg a legmegfelelőbb cselekedni-valót. Testvériséget és egyenrangúságot hirdetve így állította a forradalom csatasorába minden nemzet és nemzetiség tagját, így állította szembe hazánk minden részének és nemzetiségének munkásosztályát a kizsákmányoló renddel, így tette ezt a harcot körülményeink között sikeressé, így állította talpra a leigázott és szétdarabolt ország minden részének és nemzetiségének népét-tagját egységes és hatalmas erőként a megszállóval szemben, így vitte végre a népfőlszabadító háborúval párhuzamosan a népi forradalmat, így kerülhetett ki győztesként ebből a harcból. Ennek tudatában szállt szembe 1948-ban a sztálini dogmatizmussal és a fenyegető gazdasági blokáddal, nyílt provokációkkal, adott teret öngazgatói fejlődésének és el nem kötelezett külpolitikánkknak, ilyen erővel szállt szembe azokkal a nacionalista, liberálista, dogmatikus és egyéb kísérletekkel, amelyek forradalmunkat el akarták téríteni kijelölt és legjobbjaink által megálmodott útvjáról.

Ezt példázza, ezt bizonyítja öt könyvünk — és a hatodik. Hadd szóljunk azonban róluk néhány szót:

1. *Beszámolók a JKP és a JK SZ kongresszusain.* Ezt a könyvet tulajdonképpen nem irányozta elő a válogatás elsődleges terve, annál kevésbé, mivel a beszámolók részeit a tematikus könyvek természetesen kibányászták. Ezt mondják bevezetőjükben a szerkesztők. Aztán — igen helyesen — mégis az a meggyőződés vált úrrá, hogy elsőként szükséges egy olyan könyvet kiadni, amely tükrözi Tito legalapvetőbb elméleti és gyakorlati munkáját. Ez így jó még akkor is, ha azt mondhatjuk, hogy a háború utáni nemzedékek ismerik elnökünknek ezeket a beszámolóit. Am még az ő számukra is fölfedezésként hat az a kettő, amelyeket Josip Broz 1928-ban a zágrábi helyi pártbizottság értekezletén és 1940-ben ugyancsak Zágrábban mondott a JKP V. országos értekezletén. Mindkét beszámoló kiváló helyzetfölismerésről tanúskodik, s ennyi év távlatából is kiérezzük belőlük mozgósító hatásukat.

2. *A munkásosztály és a Jugoszláv Kommunista Szövetség.* Ez a válogatás Tito elnöknek azokat a munkáit tartalmazza, amelyek a mun-

kásosztály, népeink és nemzetiségeink forradalmi szervezésének konkrét szervezési-politikai és elméleti-politikai kérdéseit taglalja, illetve a JKP és a JKSZ vezető szerepével foglalkozik. Összefüggő és viszonylag teljes betekintést ad abba a hiteles és eredeti látásmódba, ahogyan elnökünk munkásosztályunk történelmi elhivatottságára és pártunk vezető szerepére tekintett azok között a sajátos társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és más körülmények között, amelyekben munkásosztályunk a történelem színpadára lépett és eljátszotta társadalomformáló szerepét. Elnökünk akaratán kívül is kiviláglik a könyvben közölt szövegekből Josip Broz Tito személyes hozzájárulása osztályunk, népeink és nemzetiségeink nagy győzelmeihez.

3. *A nemzetiségi kérdés és a forradalom.* Miután Tito elfoglalta a párttitkári tisztséget, a nemzetiségi kérdés a párt politikájában alapvető stratégiai jelentőségűvé válik. Ez érthető, hiszen Jugoszlávia soknemzetű és -nemzetiségű ország, s forradalmát csak a teljes egység és testvériség kiépítésével vívhatja meg. Így nálunk összekapcsolódik a szociális forradalom a nemzeti egyenlőséggel. A közölt szövegekből kiderül, hogy a forradalmár és gondolkodó, az államférfi és politikus Tito mindig és mindenütt nagy fontosságot tulajdonított és tulajdonít a nemzetek és nemzetiségek egyenrangúságának, testvéri együttélésük és együttműködésük fontosságának.

4. *Az öngazgatás.* Az öngazgatásról a marxizmus klasszikusai mint a munkásosztály hatalmáról beszéltek. Az 1871-es párizsi kommunéknak s Lenin 1917 októberének tanácsai is ezt igyekeztek megvalósítani. Más lapra tartozik, hogy a sztálinizmus a bürokrata állam- és pártapparátust helyezte az úgynevezett munkáshatalom központjába és hallani sem akart a munkástanácsokról. Jugoszláviában a munkástanácsok nem vártanul, meglepetésszerűen jelentkeztek, hanem azok a háborús néphatalmi szervek, a népfőszabadító bizottságok utódjai voltak — békés körülmények között. Hogy az öngazgatásnak szükségszerűen össze kellett ütköznie a teljhatalomra és csalhatatlanságra törekvő állami szocializmussal, az nem a mi rendszerünk eredménye, hanem a bürokrata merevség következménye. A mi öngazgatásunk a marxista tanokon alapszik. Korszakalkotó jelentősége abban van, hogy a munkásosztály nálunk kerül először olyan helyzetbe, hogy úrrá legyen a jövedelem megteremtésének és elosztásának egész folyamatán, s mindezt forradalmi tevékenységének viszonylag rövid ideje alatt igyekszik megvalósítani. Erdemes újra és újra elolvasni Tito elnöknek azt a programbeszédét, amelyet 1950. július 26-án mondott a Szövetségi Képviselőházban a munkástanácsokról szóló törvény meghozatala előtt, s amelyet ez a kötet első helyen közöl. Ebből kiderül, hogy a munkásöngazgatásról vallott nézetünk azóta sem változott, legföljebb újabb tartalmakkal gazdagodott. Olyan cselekedetek egészítették ki, amilyenek az alkotmányfüggelékek, az új alkotmány és a társult munkáról szóló törvény.

5. *Jugoszlávia harca a függetlenségért és az el nem kötelezett politikáért.* Ismeretes, hogy Tito elnök — néhány más államférfival együtt — az el nem kötelezett politika megteremtője és élharcosa. Ez új viszonyokat igényel a nemzetközi kapcsolatokban. Független országokat, tartózkodást a belügyekbe való beavatkozástól, a gyarmatbirodalom fölszámolását, a gyarmatosító kísérletek megghiúsítását, egyenrangú viszonyokat kicsik és nagyok között. Békés, dominációtól mentes nemzetközi életet. Tito ezeknek a kérdéseknek megkülönböztetett figyelmet szentelt, s nemzetközi tevékenységében az egyenrangúság megteremtésén, a megkülönböztetések megszüntetésén fáradozik.

Végül a hozzáadott kötet: *Meglátszik, hogy ki a kommunista.* Tito munkáinak azokból a vonatkozásaiból ad válogatást, amelyek a kommunisták jellemével, munkájával, kötelességeivel, viselkedésük és tevékenységük módjával kapcsolatosak. Azért ajánljuk elsősorban a fiatalok figyelmébe, hogy lássák, kommunistának lenni nem előnyöket, hanem nagyobb kötelezettségeket, nagyobb teherviselést jelent. Alkotó munkát, amely tudatosan irányítja a társadalom fejlődését.

BRENNER JÁNOS

A SZABADSÁG KÖNYVE

EDVARD KARDELJ: *A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai.*

Forum, Újvidék, 1977.

A szabadság jelszavát már nagyon sokan kisajátították maguknak uralmuk igazolására és megerősítésére. A régi hűbéri társadalmak a nemes-ség szabad garázdálkodásához fűzték a „nemzeti szabadság” előtérbe tolt eszméjét, a polgári társadalmak a demokrácia csalétkével csapták be a vélt egyéni szabadságjogok után áhítozókat. Az egykori rabszolgának szabadság volt már az is, ha levették róla a rabigát, szabad embernek nyilvánítván, s a jobbágy is szabad embernek érezte magát, ha levették válláról az úrbért és a robotot. Jó néhány esztendővel ezelőtt a titói levél megvilágításában világossá vált, hogy miként képzelik el a szabadságot azok, akik a liberalizmus szabadosságával igyekeztek meg-ingatni szocialista rendszerünket, felhasználva erre az irodalom és mű-vezet, de még a tudomány félrevezetésre alkalmas alkotásait és úgy-nevezett eszméit is. Igazán megbízható választ azonban sehonnan sem kaptunk még arra, hogy tulajdonképpen mi is valójában az a szabadság, amelyért harcol a haladó emberiség, amiért életüket áldozzák hős forradalmárok, amelyet lobogónkra tűztünk forradalmi jelszökeént és forradalmi célként.

Kezembem tartom most Edvard Kardelj új könyvét, amelyet a küszöbönálló tizenegyedik pártkongresszus előkészítése platformjának kell tekintenünk, amely tehát mintegy vezérfonala egész forradalmi átalakuláson átmenő életünknek, egyre tökéletesedő rendszerünknek. És ebben a könyvben sok minden egyé mellett megbízható és megnyugtató választ kaptam arra a kérdésre is, hogy mi is hát valójában az a sokat emlegetett, sokat dicsőített és sokszor meghazudtolt szabadság. Úgy érzem hát, joggal nevezhetem Edvard Kardelj e könyvét a szabadság könyvének, mert valóban új fényben állítja a világ elé ezt a sokat emlegetett fogalmat, mert tévhiteket oszlat szét, leleplezően megcáfolja a régi szabadságképleteket, a piedesztálra emelt szabadságot.

A szabadság fogalma ugyanis nem egyszerű, önmagával megmagyarázható fogalom. Csakis szoros összefüggésekben mérhető fel és érthető meg, beleágyazódik egész életünkbe, jelent és jövőt építő törekvéseinkbe és módszereinkbe, politikai és gazdasági hétköznapijainkba. A szabadság nem a valóság felett lebegő lidércfény, hanem egy, a történelmi tapasztalatokon és igazságokon nyugvó egész politikai rendszer lelke, mozgató ereje. Mindezt ebből a könyvből értettem meg igazán, amelyet újságíró körökben teljes joggal neveznek politikai bestsellernek. Bestseller pedig azért, mert az emberi logika és következetesség teljes figyelmet lekötő eszközeivel vezet végig azon a hosszú láncon, amely a szocialista öngazgatás politikai rendszerének társadalmi és gazdasági feltételeitől a szabadság és a jogok belső tartalmáig és jellegéig terjed.

Ez az út persze nem zökkenőmentes és nem is mentes az objektív és szubjektív fogyatékoságoktól. Ha ezeket megkerülünk, nem volnánk őszinték és nem volnánk következetesek. Edvard Kardelj tehát egyenesen vág neki a dolgoknak, nem kerülgeti a pillanatnyi helyzetünk tekintetében kényesebb kérdéseket sem, s éppen ezáltal teszi teljessé a képet, meggyőzővé a mondanivalóját.

Hadd ragadjak ki csak úgy kapásból néhány kérdést a könyv gazdag anyagából, hogy ezzel is megvilágítsam azt a hatalmas anyagot, amelyet felőle — nem is mennyiségben, hanem sokkal inkább minőségben, tartalomban.

Itt van például a témához kapcsolódó, úgynevezett eurokommunizmus kérdése, amellyről olyan sok szó esett mostanában az újságokban is. Edvard Kardelj nem a kifejezés megfelelőségéből, vagy meg nem felelőségéből indul ki e kérdés rövid taglalásakor, hanem abból

a szövevényes nemzetközi helyzetből, amely megszülte az eurokommunizmus fogalmát és lényegét. Rámutat arra, hogy az eurokommunizmus politikája gyakorlati szükségyszerűség a nyugat-európai kommunista pártok számára, tehát nem egyszerűen csak politika, ideológia és társadalomelmélet. Mindehhez azonban hozzáteszi, hogy ez természetesen nem jelenti azt, hogy mi mindenkor és mindenben egyetértünk a nyugat-európai kommunista pártok politikájával, aminthogy ők sem értenek egyet mindig a mi politikáinkkal. Gyakorlati megértése és elfogadása azonban a reálpolitika és a mai helyzet megértésének nélkülözhetetlen eszköze.

Azt mondhatnánk, hogy az eurokommunizmus fogalma talán meg lehetőségen távol is áll a szocialista öngazgatás politikai rendszerétől, amelynek fejlődési irányait Kardelj könyvében fejtegeti. Tekintve azonban, hogy az öngazgatás kérdéseit sem lehet egy leszűkített, elhatárolt körben szemlélni, elszigetelve taglalni, sok ilyen, látszólag távolabbi vonatkozás is beletartozik a fejtegetésekbe. Ezzel bizonyos szempontból kapcsolatban van például az egy- vagy többpártrendszer kérdése is. Igen sokan hajlamosak arra, hogy a mi, öngazgatáson alapuló szocialista rendszerünket is kaptafaszerűen besorozzák az egypártrendszeren nyugvó államok sorába. És éppen ezzel kapcsolatban igen lényegbevágó és félreértéseket tisztázó Edvard Kardelj részletes és alapos érvekkel alátámasztott értekezése a demokráciáról és a diktatúráról, azaz értsd: a parlamentáris pluralizmusról és az egypártrendszeréről.

Ennek a kérdésnek két oldala is van. Egyrészt a polgári világ az emberi szabadságjogokat mindig is azonosította a parlamentáris rendszerrel, az úgynevezett nyugati demokráciával, s ennek alapján a forradalmakat mindig is a szabadság megvonásával vádolta, noha a forradalmak természetesen éppen az elnyomatásnak igyekeztek mindig véget vetni. Ehhez mindenképpen hozzájárult a „proletárdiktatúra” szó bizonyos rossz mellékíze is, mert hiszen a diktatúra az elnyomás fogalmát rejti magában. Bizonyára nem kell e helyen magyarázni, hogy voltaképpen mi is a lényege a proletárdiktatúrának, amellyel kétségtelenül együtt jelentkezik az egypártrendszer fogalma is. Ehhez azonban mindjárt két dolgot is hozzá kell tenni. Egyrészt ez az egypártrendszer csak ideiglenes, másrészt pedig e mellett az ideiglenessége mellett is lehetnek eltörzülései, amelyek elfogadhatatlanná tehetik még a dolgozók tömegei szemében is. Edvard Kardelj tehát nem ebből a szempontból mérlegeli a „pártmentes” emberi közösség létrejöttét. Ő a szocialista öngazgatás formáinak és rendszerének kialakulását vizsgálja, s ennek a vizsgálatnak veti alá a több- vagy egypártrendszer kérdését is.

Abból a lényeges megállapításból indul ki, hogy voltaképpen minden államhatalom az uralkodó osztály hatalmának formája, tehát politikai kényszereszköze is. A proletárdiktatúra szintén osztályuralom, tehát a proletariátus államának kényszereszköze, de semmivel sem kevésbé „demokratikus”, mint a több párt tevékenységén alapuló parlamentáris rendszer, mert hiszen a parlamentáris rendszerben tevékenykedő több párt is egyaránt saját uralkodó osztályának érdekeit favorizálja. Maga az állam fogalma tehát magában rejti egy osztály monopóliumának érvényesítését is, tehát végeredményben a „legdemokratikusabb” parlamenti rendszer is egy osztály diktatúrája. A proletárdiktatúra egypárt-rendszere ezzel szemben ideiglenes, és elkerülhetetlenül az állam elhalála felé kell fejlődnie, különben nem lehet igazán demokratikus, nem lehet szocialista.

Nos, Edvard Kardelj ebben a könyvében éppen azt taglalja, hogy milyen lépéseket is tett és tesz öngazgatáson alapuló szocialista rendszerünk az állam kizárásával kialakuló igazi demokrácia és igazi szabadság megteremtése felé. A parlamentarizmus folyamatos fenntartása természetesen nem vezethet el a célig, mert magában rejti a régi pártképviseletek maradványát, tehát nem magukat a dolgozó embereket képviseli, hanem ilyen vagy olyan csoportosulásait. A célt csakis az öngazgatási rendszer teljes és következetes megvalósításával érhetjük el.

Ezen az úton — emlékezhettünk rá — a munkástanácsok jelentették az első lépést. A munkástanácsok azonban csupán a gazdasági és tár-

sadalmi szervezetekben tölthették be az indító szerepét. A munka társítása, a termelésben dolgozó emberek látókörének kiterjesztése, a társadalmi munka közös érdekközösségekbe tömörítése tovább vitt a megkezdett úton. Az öngazgatás rendszerének teljes kiépítése azonban megköveteli egész politikai rendszerünk új alapokra helyezését. Ezt a célt szolgálja az úgynevezett küldöttrendszer. Nem egyszerű névváltoztatásról van tehát szó, hanem a lényeg átalakulásáról. Arról van szó, hogy az öngazgatási rendszernek fokozatosan meg kell szüntetnie az állam monopóliumát a társadalmi felépítmény síkján is. A politikának is a dolgozó társadalom egyedeinek és egészének eszközévé kell válnia, ahelyett, hogy a hivatásos politikusok monopóliuma maradjon. Összefüggő egész rendszernek kell kialakulnia a társult munka alapszervezeteiben véleményüket nyilvánító munkásoktól kezdve egészen az ország (szándékosan nem mondtam az elhalásra ítélt államot) legfelső szerveiig, amelyek egytől egyig a küldöttrendszer elvein alapulnak és tevékenykednek. Nálunk a proletárdiktatúra immár nem az államapparátus diktatúrája, hanem annak a hatalomnak a fogalma, amelyben a munkásosztály tölti be a vezető szerepet. Az öngazgatás és a küldöttrendszer lényege tehát az, hogy a legkisebb közösségtől a legnagyobbig mindenütt valóban a dolgozók szavának kell kifejezésre jutnia, nem pedig valami párt- vagy csoportérdekeknek. És ebben a valóban demokratikus gépezetben a jelenlegi körülmények között megvan a maga külön feladata például a Kommunista Szövetségnek, a Szocialista Szövetségnek, a szak-szervezeteknek és minden más társadalmi szervezetnek, hogy a maga részéről is elősegítse öngazgatáson alapuló szocialista rendszerünk teljes kiképzését.

Mindez persze igen hosszú folyamat, és sok-sok nehézséggel kell még megküzdenünk megvalósításának útján, sok-sok időközi tévedést, hibát kell még helyrehoznunk munka közben. De hát éppen ezért foglalkozik mindezekkel a kérdésekkel a Kommunista Szövetség küszöbönálló tizenegyedik kongresszusa is. Mert hát ez az egyedüli módja annak, hogy valóban sikerüljön megvalósítanunk a küldöttrendszeren alapuló öngazgatási rendszert, amely — tekintve hogy minden síkon valóban a közvetlenül érdekelt dolgozó tömegek véleményét és törekvését juttatja kifejezésre — természetszerűen legjobb, sőt egyedüli biztosítéka az igazi értelemben vett szabadság kibontakozásának is.

KOLOZSI TIBOR

EMBERARCÚ TÁJ, HOMOKZSÁKOKKAL

PAP JÓZSEF: *Hűség — Vernost.*
Forum, Újvidék, 1976.

Eljutni a mondatlanig napról napra.
(A szó dolga)

A Mladen Leskovac válogatásában és fordításában megjelent kétnyelvű Pap József-kötet csaknem ugyanazt a sorsot érte meg, mint Acs Károly harmincévi terméséből — saját verseiből és versfordításaiából — összeállított kötete, az *Ének füstje, füst éneke*: a kritika egy-két

méltatástól eltekintve kis híján agyonhallgatta. Pedig mindkét könyv igen jelentős, s mindkét szerző költőként, műfordítóként is a jugoszláviai magyar irodalom élgárdájába tartozik.

Mínhogy azonban ezúttal éppen csak jelezni szándékoztuk e fájó és megmagyarázhatatlan mulasztást, közönyt, a továbbiakban Pap József kétnyelvű kötetéről, a *Hű-*

ségről szeretnénk elmondani egyet-mást.

Legelőször is azt, hogy a *Rendhagyó halászás* 1974-es megjelenésétől a *Hűségig* meglehetősen zavar támadt azok körében, akik Pap Józsefet a csaknem kizárólag Vasko Popa-szerű rövid versek kedvelőjeként és műveseként könyvelték el, mivel két legújabb kötetének majd a fele epikus hangvételű és epikus hőmpolygésű versekből áll, mintegy jelezve, hogy e költészet formái, tartalmi és gondolati világában is lényeges változás következett be. Mindenekelőtt olyan értelemben, hogy az intím pillanatokon és a mondánivaló tömör, látszólag végsőkig leegyszerűsített megfogalmazásán kívül mind gyakrabban megjelenik az élő táj is, az eleven emberekkel, a föl-fölkísértő élményekkel és emlékekkel, ezenkívül pedig a közösségi érzések és gondolatok lassan-lassan egymásra rétegződő sokfélesége.

Hogy miért, arról nem sokáig hagy kételyt Pap József, mert már a kötetnyitó első versében is úgy véli, hogy legsötétebb napunk az, amikor bekerítenek bennünket szobánk falai. Ezért is „a szó dolga”, a költő dolga az, hogy napról napra eljusson a „mondatlanig”, „a tömény kristályalakzatig”, akár a lét gubancain át is. Hiszen a költő s egyetlen mai ember sem szemlélheti közömbösen a létet, a szűkebb és tágabb, gizgazoktól sem kímélt világot, mivel a kihívásokra akár tüzzel-vassal is felelni kell, ahogy azt a *Piszkozat* című vers is mondja, ha mindjárt profán dolgokat és példákat felsorakoztatva is a hasztalan időpocsékolás ellen, vagyis arra, hogy a szemlélődésnél — egy-egy adott helyzetben — mennyivel fontosabb a cselekvés, még akkor is, ha azt egyszer-más-szor olyan mindennapi kérdés sürgeti, mint a hernyóirtás.

Pap József se költőként, se emberként nem óhajt és nem tud megfutamodni a társadalmi, a lét- és sorskérdések elől, s ahogy a látomásos vízözön elől, úgy a valóságos problémák elől sem igyekszik elmenekülni, sietve összeeszkábált bárkán vagy tutajon, ahogy aztán — ha megmenekül — „kegyes részvétellel” szemlélje mások vergődését, pusztulását.

S bár nem bírja „a kínos hallgatást”, legtöbbször mégsem a szorongás keríti hatalmába, hanem a változtatni akarás igénye s a gyermekkor hajszálgöckereivel, az élmények mélyrétegeivel való kötődés tájunkhoz és embereihez, ahogy azt az *Élő táj*, az *Otthon*, az *Akvarell*, az *Otthonról írjak*, az *Osztályfőnöki órán*, a *Kegyes eröszak*, a *Fogságaim*, a *Záradék*, a *Jeltelen sírjuknál* című versében is kifejezi, meg a Csépe Imre emlékének szentelt *Akrobatikában*, hogy csak néhány verscímet említsünk.

Közülik is az igen magvasan, kifejezően és metaforikusan megfogalmazott *Élő táj* az egyik leg-erőteljesebb. Így hangzik:

„Apám arcáról ismerem a tájra.
Szavának súlyáról, ha otthon járok.
A vesződésről, melynek sosincs

[vége.
A leterített, agyonhajszolt tájra.

Ez az örökségem. Minden

[évszakával.
Nézzetek rám: szemem alján
[hordom.

Arcomban arcát s arcában a tájat.”

Ez a (*Rendhagyó halászásból* tudjuk) Bori Imrénének ajánlott vers a *Fogságaimmal*, a *Záradékkal* és a *Triptychonnal* együtt rendkívül érzékletesen és sokrétűen egy sajátos, emberi fényvel ragyogó világot fejez ki, ám egyúttal egy olyan világot is, ahol a felszín sok mindent eltakar — s ezért a kéreg alá kell hatolni! Fürkészően, elmélyülten, ahogy azt a költőnek a festő, grafikus és irodalomtörténész barátja, a név szerint meg nem nevezett, de oly találóan megidézett B. Szabó György is teszi, aki egy kirándulás közben így kiált fel:

„Hihetetlen, hogy mennyire
[sablonosan látunk,
gondolkoink: hegyoldal és tölgyfa

[— tiszta
literatúra! Jó, hogy nem fenyőfát

[mondtdl. Fűz az,
barátom, közönséges, vén, korhatag

[fűzfa! De nézd
csak meg, mi minden van abban a
[fában!”

(A kiemelés tőlem Sz. I.)

Ahogy Pap József korábbi köte-
te, úgy ez a mostani kétnyelvű kö-
tet is a sablonos látás- és gondol-

kodásmóddal s az idillikus táj- és hűség szemlélettel perel. Ezért is mondhatja az acatot termő „ócsó főd” felett „Egetbefogadó / Napot fürdető / Holdat úsztató” haragot feloldó és visszahívogató (becsei) tő láttán, hogy egykönnyen nem dől be neki, vagyis égi és földi varázslatának, mert „Egy dűlőhosszal odább minden a régi”, éppolyan, mint akkor, amikor — valahol gyermekora mélyén — először eszmélt rá, hogy csak rendje van és gonosz kíméletlen törvénye e tájnak, de szíve nincs. Persze, mégis mindenki, aki csak itt született — akár költő, akár kubikostalicskát húzó, sarat dagasztó, földeken vesződő, házakat és zsilipeket építő kétkezi munkás — magában hordja ezt a tájat, ha nem is tesz neki patetikus „hűségnyilatkozatot”. És nem tesz hűségnyilatkozatot a költő sem, de azért a legeggyértelműbben, legtermészetesebben kijelenti, hogy zavart összesűgásra nincs ok, mivel ezt a tájat — az embereivel együtt — soha el nem hagyta. Nem hagyta el, bár a léghajósok fortélyai szerint mégis fölébe emelkedett, hogy ezt „a leterített, agyonhajszolt” tájat az emberekkel és a soha véget nem érő vesződésükkel együtt a magasból jobban lássa. És szemlehunyva is kiismerje magát mindenben és mindabban, ami csak látható, érinthető, lényegét kifejező, és ideköt bennünket — mint a tuskébe kócolódott ördögcérnát — a földhöz.

Ennek az emberi és költői föl-emelkedésnek egzaktságtisztségű és költői bravúrnak is beillő megfogalmazásaképp, s a jellegzetes Pap Józsefi magatartás bizonyításaképp, hadd idézzük a *Fogságaim* zársórait:

„A léghajósok
Kis homokzsákjaira gondolok
Micsoda fortélya
A fölemelkedésnek

Másoknak is lehetnek

[Homokzsákjaik
Az enyémekek itt lehetnek
Csakis itt lehetnek széjjelszóródva
[a tájon.]

Homokzsákok és léghajók. De mi van az emberekkel? Ők élnek

és égneek. „Ki lobogva, látványosan, ki (meg) pislákolva, szinte észrevétlen.” Vagy pedig úgy élnek, ahogy az *Allásfoglalás* című vers is elmondja, s amely szerint „Nem menti fel őket / Szálfáerős derekuk se... / Se a kancák szeméhez hasonló / Alázatuk a munka iránt / Ha nem gondolnak legalább / egyetlen / virágot / A házuk táján... / mert az lesz az egyetlen hagyaték / Mit utódaik örökül elfogadnak.”

Iz, nedv, mámor, barátokkal és elhunyt pályatársakkal, múlttal és jelennel folytatott örökös párbeszéd van ezekben a versekben, játékosság, meghatódottság, elégia és ironia — és remény, hogy a törtetőkön, zsarnokokon, béketűrőkön, meghunyászkodókon kívül... még „annyi minden lehet az ember”. Talán még olyan ember is, akinek vers van a „szívében, szemében, keserű szája ízében”, s akit nem nevetnek ki azért, „hogy énekelni akar”!

Mladen Leskovac a ritkán megszólaló — de immár kétszeresen Híd-díjas — Pap Józsefnek elsősorban a *Renyhagyó halászás* című kötetéből és az utóbbi három-négy évben született újabb verseiből válogatott, jó érzéssel, hozzáértően; „a versfordítás képtelen munkájában” pedig, mint a szó művésze, „az egyedül lehetséges és egyedül elfogadható eszményhez” igazodott. Ahhoz, hogyha átültetés közben nem is használt mindig a magyarral azonos jelentőségű szerbhorvát kifejezéseket, *súlyában* mégis igyekezett azonosat nyújtani az olvasónak. Ez a forma, hangulat és a mondanivaló tolmácsolásában is csaknem kivétel nélkül sikerült. Egy-egy esetben azonban, mint például az *Otthonról írvák* című vers második sorában, és a példásan szerény, dolgos anya emlékére írt *Kezies erőszak* című vers első és negyedik sorában: a szó eredetére és értelmére való nagyobb odafigyeléssel az eredetihez hívebb megoldást is találhatott volna az egyébként oly rangos fordító.

Összegezésképp azonban csak annyit, hogy a hűség a tájhoz, az emberekhez és az eredeti versekhez egy kétnyelvű jó könyvben: így is szívet melegítőn megadatott!

SZÜCS IMRE

FORDÍTÁS ÉS VARÁZS

AČ KAROLJ: *Pohvala redu vožnje.*
Pobjeda, Titograd, 1976.

FERENC FEHER: *Ispovesti saputnika.*

Radivoj Ćirpanov Munkásegyletem,
Novi Sad, 1977.

Egy név közös csupán a két kötetben, Salgó Judité, aki a szerbhorvát nyelven megjelent gyűjtemények fordításában egyaránt részt vett. Fehér Ferenc verseinek „köteget” huszonkét költő ültette át, Ács Károly költeményeinek válogatását, fordítását és átköltését egyetlen szemlély végezte el: Salgó Judit.

Mivel a *Pohvala redu vožnje* egy ember munkája, könnyebb megközelíteni, mélyére látni. A benne foglalt verseket elsősorban a *Menetrend dicséretéből* merítette a fordító és csak egyet vett át az *Enek füstje, füst éneke* című kötetből. Mivel az előbb említett könyvből sem fordít mindent, az eredetihez képest megváltoztatja a költemények sorrendjét s a ciklusok elnevezéseit is. Hét rondel helyett például hatot ültet át, így a cím sem maradhat a régi. Figyelem a fordítás hullámain. Néhol csak pezseg a víz a szikla körül, fodrokat vet, habzik, hogy az eredeti mű, a kő még szebben emelkedik ki belőle; máshol mosdatja, fényesíti; de van, ahol a szirt fölé csap, s már-már a hullám taraját csodálod, nem pedig azt, amiről ilyen magasba vetődött, akárha japán festményeket látnál. A fordítás és eredeti alkotás összevetésekor persze szavak ízeit, zamatát is nyílik alkalom nyelvhegyre venni: *Kleofás bölcsköpései* — *Bonifacijeva mudroslovlja*. Itt sorjáznak az átköltések és a cím megváltoztatásával általában a tartalom teljes fordulása is jár: *Légy* — *Osa*. A gondolati fölépítés mindkét esetben azonos, az utolsó sorok azonban eltérnek:

- még a légyfogó sem.
- pa čak ni osama.

A magyar vers záró fintorát a szerbhorvát fordítás nem tükrözi, de helyette bukfcencet vet ez a nyelv is,

intarziává bonyolodik az „osama” (magány), hiszen benne csillog káprázó szemünk előtt el-feltűnve az „osa” (darázs). Szinte felkiáltanánk: „Figyelitek, aranyért arannyal fizet ez a Salgó Judit!” A *Félelem* — *Utvara* vagy a *Tapasztalat* — *Podvala* már más kérdés. A fordítások nemcsak gondolati síkon hajolnak el, de a megfogalmazás világossága szerint is alulmaradnak.

Fölfigyele a Crna Gora-i olvasó a *Máglyára* — *Lomačara*? A szonettkoszorú izzására az ugyanmit-kifejező fedőlap mögött? Újra indult azonban a könyv. Nyomába járni, lépéseit követni lehetetlen, akárcsak Fehér Ferenc egy évvel később megjelent szerbhorvát nyelvű kötetét is. Fordítások gyűjteménye láttán a kétnyelvű ember örül és sóhajt. Derűjének okát nem szükséges magyarázni: a szépség térhódítása csak elégedettséggel töltheti el a lelket. A sóhaj meg a hiányok láttán fakad. En a meglevők mellett a *Valaki verset olvasott* című költeményt „szórtam volna még a szélbe” hasonlatosan a pitypangbóbítát fúvó kislányhoz, aki a Larousse-könyvek védjegyeként hirdeti a művelődés állandó terjesztésének szükségességét.

Fehér Ferencet mintha rosszabbul fordítanak, mint Ácsot, vagy nem akadt emberére. Gondolom, az is a hiba, hogy egyes fordítók nem ismervén a nyelvet, vagy csak hézagos ismeretekkel rendelkezvén, nyersfordításokat kerékitenek műfordítássá, amelyhez bármennyire igénybe veszik is az eredeti mű szerzőjének segítségét, valahogy alulmaradnak. Más ok lehet még, hogy kötelességszerűen és nem lelki rokonság alapján fordítanak, vagy hiányzik az elmélyülés, a szerző és fordító tapasztalati alapjai

között fényévnyi a távolság. Így aztán egyik nyelv sem hagyja magát, s tüzes paripa módjára kivetí az óvatlan „átültetöt” a nyeregből.

Itt van például a *Nyelv és varázs — Jezik i čarolija* című vers. A fordításnak olyan keresett a nyelve, olyan sok szót használ a fordító, melyek előfordulásának gyakorisági foka oly alacsony, hogy még véletlenül sem hat természetesen. Az pedig tudvalevően rossz fordítás, amely nem úgy hangzik, mintha az adott nyelven írták volna eredetileg. A *Csöndes beszélgetés a Dunával* fordítása sem vigasztal meg. Úgy érzem, Velimir Milošević sem végzett jobb munkát, mint Eugen Verber. Vannak szerencsés ráhibázások, de az egész fordítás idegen. Hiányzik belőle a varázs. Sokkal nehezebb föladatokat oldott meg Danilo Kiš sokkal sikeresebben (*Óda a szélhez — Óda vetru; Hallgatag üzenet egy távoli költőtárstól — Čutljivi pozdrav od dalekog pesnika prijatelja*), vagy Miroslav Antić (*Övig a földbe ásva — U zemlji do pojasa*), Ivan Iva-

nji úgyszólván bármelyik fordításával; Sava Babić remeklését, a *Daruballadát — Balada o rodi* nem is említve, amelyben a névcserét bizonyára hangzásbeli kívánalmak tették szükségessé:

Vár egy szép gém
kémény tetejében;
füst száll, öt rém
fonja körül éppen —
Szállj, daru, szállj!

Čeka divna roda
na vrhu dimnjaka;
plete pet grdoba,
gnusne mreže mraka —
Leti, rodo, poleti!

Mit kellett volna még lefordítani? Minek lett volna még ott a helye a szerbhorvát nyelvű Fehérkötetben? Két versnek minden bizonytalanság: az *Agyag és Álom a dülőutak szélén* címűnek.

Mégis lendít a két kötet, vitorlába fújja a szelet, segít, hogy haladjunk értekeink kölcsönös megismerése felé.

VIRÁG AGNES

FEDŐLAPPÁLYAZATUNK EREDMÉNYE

A július—augusztusi számunkban kiírt fedőlappályázatunkra hét munka érkezett be. Közülük az Almási Gábor szobrászművész, Dudás Antal festőművész, dr. Horváth Mátyás egyetemi tanár (tanácselnök), Petrik Pál festőművész és Urbán János író (fő- és felelős szerkesztő) összetételű zsűri — szavazattöbbséggel és némi módosítással — SISKOVSKI ANDRAS szabadkai grafikus tervét találta a legjobbnak és jutalmazta az 1000 dináros díjjal.

A többi szerzőnek ezúton is köszönetét fejezi ki részvételükért.

Szabadka, 1977. december 20.

Almási Gábor s. k.
Dudás Antal s. k.
Horváth Mátyás s. k.
Petrik Pál s. k.
Urbán János s. k.

ÖRSÉGVÁLTÁS UTÁN ...

Folyóiratunk új évfolyamának első számát új fő- és felelős szerkesztő jegyzi. Régi főszerkesztőnket a kiadói tanács és az alapító felmentette tisztségétől.

Az Üzenet megjelenését hosszú és nem egyszer kínos vita előzte meg. S a vita eredménye nem egy, hanem két folyóirat indulása lett: a Létünké és az Üzeneté. A folyóirat arculata körüli viták élesége, sokrétűsége, a vélemények homlokegyenest ellentétes volta komoly gondot jelentett induláskor a fő- és felelős szerkesztő megválasztásában is. Az alapítónak olyan személyt kellett találnia, aki pártatlanul, a csoportérdekek és személyi ambíciók mellőzésével képes lesz következetesen munkálkodni folyóiratunk céljainak megvalósításán.

Nem véletlenül esett a választás Biacsi Antalra. A 7 Nap munkatársaként bizonyosságot tett a társadalmi problémák iránti érzékenységéről, éleslátásáról, elvhűségéről és következetességéről. Az alapító, a munkatársak és az olvasók nem csalódtak a választásban: Biacsi elvtárs a körülmények szabta keretek között beváltotta a személyéhez fűzött reményeket.

Pártatlanságával és higgadtságával elkerültük, hogy folyóiratunk kezdeményezője legyen a vajdasági magyar irodalmi és tudományos élet és gondolkodás polarizálódásának Szabadka és Újvidék között. Hogy voltak alapos okaink, amelyek ilyen tárgyú szorongásunkat táplálták, azt ma már tárgyilagosan megállapíthatjuk. Folyóiratunk fő- és felelős szerkesztője azonban a munkatársak és a kiadói tanács támogatásával következetesen elejét vette minden nyílt vagy burkolt ellentét szításának.

Vele együtt vallottuk és valljuk: nincs helye az ellenségeskedésnek szellemi életünkben! De helye van folyóiratunknak a többi magyar folyóirat mellett, hogy új alkotóműhelyként munkálkodjon társadalmunk és a KSZ által kijelölt művelődési és tudományos feladatok teljesebb megvalósítása érdekében.

Biacsi Antal sokat tett azért, hogy folyóiratunk betöltse ezt a szerepet. Gondosan, tapintatosan építgette az utat alkotók és alkotóműhelyek felé. Vallotta és szerkesztői elvként alkalmazta, hogy nem az alkotó illetőségi helye, hanem az alkotás művészi vagy tudományos szintje a mérvadó és mérce a publikálásnál.

Örült és vele örültünk a többi magyar folyóirat sikereinek. Ha versenytársakat látott azokban, azt olyan értelemben tette, hogy fokoznunk kell erőfeszítéseinket feladataink magasabb szintű megvalósításában.

Nem könnyű feladatot vállalt, de becsülettel ellátta azt. Még akkor is, amikor újabb megbízatásai miatt egyre kevesebb ideje és ereje jutott a folyóirat szerkesztésére. Több mint egy éve már, hogy felmentését kérte. A körülmények azonban úgy alakultak, hogy nem tudtuk megbízatása alól felmenteni.

Most búcsúzunk tőle, a főszerkesztőtől, de nem a munkatárs-tól! Bizonyosak vagyunk benne, hogy a szociológus írásaival jelen lesz majd folyóiratunk hasábjain.

Új fő- és felelős szerkesztőnk Urbán János. Kötetek sorjáz-nak mögötte. Költészete, prózai írásai, munkásmozgalmi tudomá-nyos írásai ismertté tették nevét mind az adai, topolyai, ludasi ta-nyavilágban, mind az igényes irodalomkedvelő közönség körében. Évtizedek óta aktívan jelen van irodalmi és művelődési életünkben.

Pártossága, mozgalmi elkötelezettsége közismert. Bízunk ab-ban, hogy ezt gyümölcsoztetni fogja folyóiratunk szerkesztésében. Tervbe vettük, hogy folyóiratunk a művészet és tudomány eszkö-zeivel fokozatosabban társadalmi valóságunk problémái, ellentmon-dásai feltárásán fog fáradozni. Ez a feladat összetettebb szerkesztői munkát igényel: meg kell teremteni, alkotni folyóiratunk egyes számaint, hogy a feladatnak eleget tegyünk.

Bízunk abban, hogy Urbán János megingott egészségi állapota ellenére eleget tud tenni feladatának. Erőit kiegészíti szervezőké-possége, melynek pályája során számos tanújelét adta. Képes lesz a szerkesztő tanács tagjaival és munkatársainkkal új tartalmakat teremteni, folyóiratunkat közelebb vinni a társult munka problé-máihoz és dolgozóihoz.

Urbán elvtárs a tudományos kutatómunkában értékes tapasztalatokat szerzett. Eddig a szerkesztő tanács elnökeként, ezután fő-szerkesztőként képes lesz ezeket az értékes tulajdonságokat gyü-mölcsoztetni.

Az alapítót, a kiadói tanácsot elégedettséggel tölti el az a tény, hogy Urbán János elvállalta megbízatását. Tudjuk, hogy nem for-mális döntést hoztunk határozatunkkal. Amire eddig Urbán elvtárs vállalkozott, igyekezett ereje és legjobb tudása szerint eleget tenni feladatának. Problémái enyhítéséhez azonban szeretnénk megnyerni a községi és tartományi művelődési szervek tényleges támogatá-sát is.

Hogy újat, értékesebbet, maradandóbbat hozzon létre a folyó-irattal, megértőbb anyagi támogatásra is szükség van. A szándék és tervek azonos arányú anyagi vetülettel járnak. Feladatát és a folyóirat feladatát úgy tudja betölteni, ha fedezetet teremtünk a tényleges kiadások fedezésére.

HORVATH MATYAS

Szellemi életünk dokumentumai

ÉLETJEL MINIATÚRÓK

1. LÉVAY ENDRE: *ÚJ LELEKINDULÁS* (Tanulmány) elfogyott
2. SAFRANY IMRE: *ZSOMBÉKOK* (Vallomás Vinkler Imre művészetéről) elfogyott
3. DÉSI ABEL: *KORTARSAIM* (Versciklus) elfogyott
4. KOLOZSI TIBOR: *ÖRTÜZ FÉNYEBEN* (Szabadkai folyóiratok és könyvek) 4 dinár
5. BALAZS G. ÁRPAD: *BOLYONGÓ PALETTA* (Önéletrajz) 3 dinár
6. DER ZOLTAN: *AZ ARNY ZARANDOKA* (Csáth Géza emléke) 4 dinár
7. LÉVAY ENDRE: *FELALOM UTAN* (Monodráma) elfogyott
8. BURKUS VALÉRIA: *IBOLYA* (Ferenczi Ibi rivaldafényben) elfogyott
9. GAJDOS TIBOR: *A CSILLAGOS HOMLOKU* (Hangya András életútja) 4 dinár
10. GARAY BELA: *A KULISSZAK VILAGABAN* (Önéletrajz) elfogyott
11. BARANYI KAROLY: *IKAROSZ SZARNYAN* (Önéletrajz) elfogyott
12. DER ZOLTAN: *AZ ELSŐ MŰHELY* (Kosztolányi Dezső önképzőköri évei) 5 dinár
13. PETKOVICS KALMAN: *A TIZENNYOLC NYARFA* (Dokumentumriport) 6 dinár
14. SOMOGYI PÁL: *MAGLYA* (Egy életrajz vajdasági fejezetei) 6 dinár
15. BARANYINÉ MARKOV ZLATA: *VERGŐDÉS* (Farkas Béla napjai) 5 dinár
16. SCHWALB MIKLÓS: *A SZEN* (A mártír költő versei) 6 dinár
17. FEKETE LAJOS: *A BUIDOSÓ VISSZANEZ* (Önéletrajzi jegyzetek) 4 dinár
18. CSUKA ZOLTAN: „MERT VEN SZABADKA, ALDALAK...” (Emlékezés két életkorszakra) 7 dinár
19. FEHÉR FERENC: *SZABADKAI DIAKEVEIM* (A költő kibontakozásának első szakasza) elfogyott
20. LANG ÁRPAD: *IDŐ ÉS MŰVÉSZET* (Aktivista írások) 6 dinár
21. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *NEGYVENNÉGY LEVÉL* (Költő családon belül) 9 dinár
22. DER ZOLTAN: *A TUDÓS TANAR* (Toncs Gusztáv élete és munkássága) 15 dinár
23. KOLOZSI TIBOR: *ERZSEBETLAKTÓL A MAGLAJIG* (Kizur István forradalmi életútja) 22 dinár
24. PETKOVICS KALMAN: *APRILISTÓL NOVEMBERIG* (Dokumentumriport) 15 dinár
25. URBAN JÁNOS: *HALALTEPETT ÉLET* (Bakos Kálmán, a forradalmár) elfogyott

- 10
26.	LÉVAY ENDRE: <i>EGY NEMZEDEK ELINDUL</i>
(A szabadkai fiatalok harcoss évei — 1931—1940)	10 dinár
27.	IVÁNYI ISTVAN: <i>VISSZAEMLEKEZÉSEIM ELETEM FOLYÁSARA</i>
(Önéletrajz)	5 dinár
28.	GAJDOS TIBOR: <i>A SZIKLAEMBER</i>
(Matko Vuković életútja)	10 dinár
29.	KAZMER ERNŐ: <i>LEVELEK SZIRMAI KAROLYHOZ</i>	8 dinár
30.	PATÓ IMRE: <i>AZ OSZTALYHARCOS</i>
(Simokovich Rókus élete és naplója)	12 dinár
31.	KENYERES KOVACS MÁRTA: <i>REGI NÓTA, HÍRES NÓTA...</i>
(Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő munkássága)	15 dinár

ÉLETJEL KÖNYVEK

1.	CSEPE IMRE: <i>HATARDOMB</i>
(Vallomások)	elfogyott
2.	KOLOZSI TIBOR: <i>SZABADKAI SAJTÓ (1848—1919)</i>	100 dinár
3.	PALINKAS JÓZSEF: <i>SZABADKA NEPOKTATASA (1678—1918)</i>	elfogyott
4.	LATAK ISTVAN: <i>VASKOSZORÚ</i>
(Lírai emlékezések)	15 dinár
5.	CSÁTH GÉZA: <i>ÍRASOK AZ ÉLET JÓ ÉS ROSSZ DOLGAIROL</i>
(Kritikák, cikkek, karcolatok)	30 dinár
6.	SZEKERES LASZLÓ: <i>SZABADKAI HELYNEVEK</i>
(Helytörténeti kézikönyv)	elfogyott
7.	GAJDOS TIBOR: <i>EMLEKVAR</i>
(Regény)	15 dinár
8.	VIRAG AGNES: <i>SKARLAT VIRAG</i>
(Versek)	8 dinár
9.	PETKOVICS KALMAN: <i>A KÉRDŐJELES EMBER</i>
(Dokumentumriport)	elfogyott
10.	LACZKÓ ANTAL: <i>VASASRAPSZODIA</i>
(Versek)	elfogyott
11.	LÓRINC PÉTER: <i>BACSKAI POLGARI POLITIKAI ELMÉLET</i>
(1880—1920)	40 dinár
12.	Dr. GYÖRE KORNEL: <i>SZABADKA TELEPÜLESKÉPE</i>
(Városmorfológiai tanulmány)	elfogyott
13.	<i>NAPPALOK HORGONYA</i>
(Válogatás a Rukovet munkatársainak írásaiból)	40 dinár

E kiadványok a fenti áron a szabadkai Veljko Vlahović Munkásegyletemen (2400J Subotica, Trg cara Jovana Nenada 15) rendelhető meg személyesen vagy utánvétellel, bolti áron viszont a Forum szabadkai könyvkereskedésében (Boris Kidrič u. 8.) kaphatók.